

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ОПАРІН КОСТЯНТИН ГРИГОРОВИЧ

(власноручний підпис студента)

Допускається до захисту:

в.о. завідувача кафедри
цивільного права і процесу,
к.ю.н.

Ю. П. Уралова
«_____» _____ 2020 р.

МИРОВА УГОДА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Спеціальність 081 Право

Магістерська робота

Керівник:

Атаманчук І. В., ст. викл.
кафедри цивільного права
і процесу, к.ю.н.

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця – 2020

ЗАТВЕРДЖЕНО:

Керівник: Атаманчук І. В.
ст. викл. кафедри цивільного права і
процесу, кандидат юридичних наук

«___» _____ 20__ р.

МАГІСТЕРСЬКЕ ЗАВДАННЯ

студента 1 курсу СО «Магістр» групи «Г»,
денного відділення спеціальності «Право»

Опаріна Костянтина Григоровича

- 1. Тема роботи:** Мирова угода у цивільному процесі.
- 2. Строк надання студентом роботи керівнику:** «24» листопада 2020 р.
- 3. Вихідні дані до роботи:** наукова література, нормативно-правові акти України та зарубіжних країн, практика застосування законодавства щодо статусу державних підприємств, статистичні дані.
- 4. Робота виконується на базі:** кафедра цивільного права і процесу юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса.
- 5. Результати дослідження:** надано визначення поняття «мирова угода», встановлено співвідношення мирової угоди з примирними процедурами, визначено основні правові засади укладання і затвердження мирової угоди, виконання та оскарження ухвали про затвердження мирової угоди, запропоновано шляхи вдосконалення цивільно-процесуального законодавства у досліджуваній сфері.
- 6. Область застосування результатів роботи:** наукова діяльність, законотворча діяльність, практична діяльність.

Тема магістерської роботи зареєстрована № 03/08 «09» січня 2020 р.

Ст. лаборант кафедри _____ (підпис)

УЗГОДЖЕНО:

«___» _____ 20__ р.

В.о. зав. кафедри
цивільного права і процесу,
к.ю.н.

Ю. П. Уралова

АНОТАЦІЯ

Опарін К. Г. Мирова угода у цивільному процесі. Магістерська робота. 081 Право. Кафедра цивільного права і процесу юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України. Вінниця. 2020. 95 с.

У роботі здійснено дослідження теоретико-правових підходів до поняття та умов мирової угоди, проведено історико-правовий та порівняльно-правовий аналіз мирової угоди. Проведено систематизацію цивільно-процесуального законодавства, що регулює зміст та порядок укладання, затвердження, виконання та оскарження умов мирової угоди. На основі аналізу судової практики запропоновано пропозиції щодо удосконалення мирової угоди.

Ключові слова: мирова угода, правочин, примирні процедури, затвердження та виконання мирової угоди, ухвала про затвердження мирової угоди

Бібліографія: 72 найм.

SUMMARY

Oparin K. S. Settlement agreement in the civil process. Master thesis. 081 Law. Department of Civil Law and Procedure, Faculty of Law, Vasyl Stus' Donetsk National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnitsia, 2020. 95 p.

The research of theoretical and legal approaches to the concept and conditions of the settlement agreement, the historical-legal and comparative-legal analysis of the settlement agreement is implemented. The systematization of the civil procedure legislation regulating the content and the order of conclusion, approval, execution and appeal of the terms of the amicable agreement is carried out. Based on the analysis of case law, proposals for improving the settlement agreement are proffered.

Keywords: settlement agreement, transactions, conciliation procedures, approval and implementation of settlement agreement, decision on approval of settlement agreement

Bibliography: 72 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МИРОВОЇ УГОДИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	
1.1. Історико-правовий аспект становлення інституту мирової угоди в цивільному процесі	10
1.2. Поняття та правова природа мирової угоди.....	17
1.3. Співвідношення мирової угоди з суміжними поняттями	23
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2 УКЛАДАННЯ МИРОВОЇ УГОДИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	
2.1. Реалізація права на укладання мирової угоди	38
2.2. Форма і зміст мирової угоди.....	45
2.3. Перевірка та наслідки затвердження судом мирової угоди	54
2.4. Особливості укладання мирової угоди на різних стадіях судового процесу	63
Висновки до розділу 2.....	70
РОЗДІЛ 3 ОСКАРЖЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ СУДОВИХ АКТІВ ЩОДО МИРОВОЇ УГОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	
3.1. Оскарження судових актів про затвердження мирової угоди.....	73
3.2. Виконання судових актів про затвердження мирової угоди.....	80
Висновки до розділу 3.....	87
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ	94
ДОДАТКИ.....	102

ВСТУП

Обґрунтування актуальності теми. У сучасному суспільстві набуває все більшого значення диспозитивний метод правового регулювання в різних галузях права, що втілюється у наданні права сторонам відповідних правовідносин здійснювати саморегулювання своєї поведінки. Із цим пов'язаний подальший розвиток інших способів вирішення спорів, відмінних від розгляду справи по суті, такі як: врегулювання спору за участю судді, укладення мирової угоди тощо.

Одним з найбільш поширених та давніших способів є укладення мирової угоди. Як показує практика, реалізація права на укладення мирової угоди є ефективним способом врегулювання спору та ліквідації правового конфлікту між сторонами матеріального правовідношення. Обов'язки сторін за такою угодою виконуються, як правило, добровільно. У разі невиконання умов мирової угоди, затвердженої судом, ухвала про затвердження зазначеного акту підлягає примусовому виконанню. У результаті укладення мирової угоди економиться час і кошти суду і сторін. При цьому, сторони самостійно врегулюють спір на компромісних умовах шляхом взаємних поступок, внаслідок чого між ними зберігаються ділові відносини. Закінчення розгляду справи мировою угодою у цивільному процесі слід визнати найбільш вигідною для сторін спору, а іноді – єдиним реальним результатом, який буде виконаний сторонами спору без затримки, оскільки при укладенні такої угоди сторони максимально враховують власні інтереси. Тому суду слід всіляко підтримувати сторін до укладання мирових угод, тим паче, що законодавець встановив додатковий матеріальний стимул – повернення 50% судового збору у випадку укладення сторонами мирової угоди у справі.

Однак, незважаючи на зазначені переваги, даний спосіб врегулювання суперечок на практиці застосовується рідко. Сторони як і раніше, в основному, віддають перевагу владному вирішенню спору навіть в тих випадках, коли існують передумови укладення мирової угоди. Насамперед, це пов'язано з тим, що недосконалість законодавчого регулювання інституту мирової угоди. Так,

положення щодо мирової угоди в цивільному процесі отримали нові законодавчі підходи в Цивільному процесуальному кодексі України в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 р. (далі – ЦПК України). Однак, окремі з них містять низку протиріч та інших недоліків, які потребують усунення, зокрема, щодо умов та форми укладання й затвердження мирової угоди, обсягу повноважень судів загальної юрисдикції в процесі реалізації права сторін на укладення мирової угоди, порядку оскарження та виконання ухвал про затвердження мирової угоди. В наслідок цього на практиці виникають ситуації затвердження мирових угод, що порушують права третіх осіб, об'єктивної неможливості виконання ухвали суду про їх затвердження або коли мирова угода використовується в якості прихованого правочину, що беззаперечно шкодить популяризації цього інституту.

Дослідженню мирової угоди в цивільному процесі присвячені наукові праці таких вчених, як А. В. Андрушко, О. Г. Бортнік, О. Б. Верби-Сидор, Д. Л. Давиденка, С. В. Лазарева, М. А. Рожкової, М. О. Ткаченко, Л. С. Фединяк, С. Я. Фурси, М. Й. Штефана, М. М., Ясинка, Є. О. Ятченко та інших. Однак, за часи незалежності питання мирової угоди в цивільному досліджувалось лише в одній дисертаційній роботі О. Г. Бортнік «Мирова угода в цивільному судочинстві». Більшість наукових праць присвячена окремим питанням мирової угоди, таким як правова природа, виконання та оскарження, натомість, відсутнє повне та комплексне дослідження мирової угоди в цивільному процесі України. Окрім того, значна кількість наукових досліджень були проведені на основі аналізу старої редакції Цивільного процесуального кодексу України, що свідчить про їх застарілість та необхідність в проведенні повторного дослідження.

Вищевикладене вказує на актуальність і доцільність наукового дослідження мирової угоди в цивільному процесі.

Метою дослідження є розробка теоретичних положень та пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання мирової угоди в цивільному процесі на основі дослідження законодавства України та інших країн, практики його застосування.

Відповідно до визначеної мети поставлено наступні завдання:

- дослідити історико-правові аспекти еволюції інституту мирової угоди та виокремити етапи її становлення у правовій системі України;
- проаналізувати та доопрацювати загальні положення щодо поняття та правової природи мирової угоди у цивільному процесі;
- дослідити та встановити співвідношення мирової угоди з іншими примирними процедурами;
- проаналізувати порядок реалізації права на укладання мирової угоди;
- розкрити зміст та визначити форми укладання мирової угоди;
- дослідити наслідки затвердження судом мирової угоди;
- дослідити та виокремити особливості укладання мирової угоди на різних стадіях судового процесу;
- охарактеризувати порядок укладання мирової угоди в цивільному процесі та встановити основні напрями щодо її удосконалення;
- дослідити процедуру оскарження та виконання судових рішень щодо мирової угоди в цивільному процесі та обґрунтувати відповідні пропозиції щодо її вдосконалення.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв’язку з укладенням мирової угоди в цивільному процесі.

Предметом дослідження є мирова угода в цивільному процесі.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною базою магістерської роботи стало використання загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Так, під час роботи над дослідженням було використано:

- історико-правовий метод – при дослідженні генезису становлення мирової угоди в Україні та світі;
- формально-логічний метод – при тлумаченні норм цивільно-процесуального права та правових позицій у викладених судах вищої інстанції;
- метод системно-структурного аналізу - при визначенні місця мирової угоди у системі правових інститутів та норм цивільного процесуального права, їх співвідношення з примирними процедурами;

- системно-функціональний метод – при визначенні основних засад правового регулювання мирової угоди в Україні;
- порівняльно-правовий метод – при здійсненні порівняння норми цивільно-процесуального права України та зарубіжних країн в частині визначення правового регулювання процедур примирення, встановленні при цьому спільні та відмінні у законодавстві зазначених країн, а також виявлені існуючих прогалини у цивільному процесуальному праві України;
- формально-догматичний метод – для виділення найважливіших юридичних конструкцій пов’язаних з мировою угодою та наданні їм правової характеристики; для аналізу змісту норм щодо публічних закупівель та виявлення прогалин у них.

Положення, що виносяться на захист:

- надано визначення поняттю мирової угоди у широкому значенні, як домовленості між сторонами судового процесу про вирішення наявного між ними спору на власний розсуд та на основі взаємних поступок, яка набуває юридичної сили після його затвердження судом;
- з’ясовано та виокремлено законодавчі ознаки мирової угоди у цивільному процесі;
- розкрито місце мирової угоди у системі примирних процедур та визначено спільні та відмінні риси з примиренням, альтернативними способами, вирішення спорів та врегулюванням спору за участю судді;
- визначено та обґрунтовано особливості реалізації права на укладання мирової угоди ;
- досліджено та розкрито законодавчі вимоги до змісту мирової угоди;
- обґрунтовано, що затвердження мирової угоди – це цивільно-процесуальні відносини, що виникають між сторонами, з одного боку, і судом, з іншого, та полягають у перевірці судом відповідності умов мирової угоди законодавчим вимогам, і у разі такої відповідності встановлення обов’язковості для сторін умов мирової угоди;

- систематизовані і узагальнені особливості укладання та виконання мирової угоди у апеляційному та касаційному провадженні та на стадії виконання рішень;
- визначені та розкритті особливості оскарження та виконання мирової угоди;
- запропоновано напрями вдосконалення цивільно-процесуального законодавства.

Апробація результатів дослідження представлена у вигляді опублікованої статті «Правова природа мирової угоди в цивільному процесі України» у науковому виданні (Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. Том 2 / Ред. кол. Хаджинов І. В. (голова) та ін. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. Вип. 12. Т. 2. 364 с.).

Структура магістерської роботи обумовлена її метою та завданнями і включає вступ, три розділи (які разом містять 10 підрозділів), висновки, перелік використаних посилань та додатки.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МИРОВОЇ УГОДИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Історико-правовий аспект становлення інституту мирової угоди

Розвиток та пошук шляхів вдосконалення функціонування інституту мирової угоди в цивільному судочинстві України вимагає вивчення механізму його становлення. У зв'язку з чим вбачається необхідність дослідження історії появи мирової угоди як такої.

Прагнення до миру, практика вирішення правових питань цивілізованим шляхом є одним з основних ознак розвинених суспільних відносин. Досліджуючи генезис становлення інституту мирової угоди насамперед зазначимо, що наявність різних видів конфліктів – незаперечний факт існування суспільного життя. Конфлікти існували протягом усього часу розвитку людства, однак, негативне ставлення до них і категоричне несприйняття та засудження – абсолютно не вирішує цієї проблеми. Як би сучасне суспільство не прагнуло завчасно виявити, попередити та уникнути різних суперечок, на практиці ці заходи не є дієвими та ефективними. Тому, мета і завдання будь-якої держави – винайдення найефективніших, найоптимальніших способів розв'язання конфліктів. При цьому, найкращим варіантом є той, який задовольняє усі сторони конфлікту.

Аналізуючи історію становлення та розвитку мирової угоди Д. Л. Давиденко зазначає, що з моменту зародження перших додержавних форм організації суспільства до сьогодення сформувалось три основні форми вирішення конфліктів або спорів: насильницький, судовий та примирний спосіб. На додержавному і доправовому етапі розвитку людського суспільства конфлікти, як правило, вирішувались насильницьким способом. Розв'язання конфліктів по праву найсильнішого приводило до вбивств, насиллю та розладу в середині додержавних утворень, що робило їх вразливими перед зовнішніми загрозами. По цій причині лідери таких утворень брали на себе ролі

примирителя, вирішуючи спори між членами племені владними повноваженнями, заснованими на авторитеті і особистих якостях. Таким чином, примирні процедури за участю нейтральних осіб з'явилися з тих пір, як люди стали жити громадами, тобто, з виникненням людського суспільства. Надалі, з появою права, виникла і судова процедура, однак вона тривалий час не займала домінуючого положення серед форм вирішення спорів [1, с. 53-54].

Вперше мирова угода була доктринально і законодавчо оформлена у римському праві. Так, у Законах 12 Таблиць передбачали можливість примирення сторін перед початком судочинства (стадія *in iure*). Так, у другому параграфі восьмої таблиці було вказано: «Якщо (сторони спору) не приходять до угоди, нехай (вони) до полудня зйдуться для тяжби». При цьому, спроби примирення носили обов'язковий характер, а не рекомендаційний [2, с. 34].

Вже у періоді класичного римського права з'являється особливий вид угод, що мають на меті припинення спірних зобов'язань, які отримали назву «*transactio*» – мирова угода. Термін «*transactio*» утворився з двох латинських слів: «*trans*», позначає «через; за; по ту сторону», і «*actio*» - «позов; процесуальний засіб, що дозволяє позовну захист; матеріальне право, здійснюване позивачем у суперечці». Римські юристи користувалися терміном «*transactio*», позначаючи їм відмову від вимоги, на який йшла сторона, задовольнявшись отриманням меншого в порівнянні зі своїми початковими вимогами, або часткову взаємну відмову сторін від існуючих між ними зобов'язань з метою уникнення виникнення або продовження судового спору [3, с. 7-8]. Тобто, мирову угоду в римському праві розглядали як спосіб припинення зобов'язань, що призводить до часткового задоволення кредитора. Вона вважалася однією з двох форм вибачення боргу, поряд з угодою про непред'явлення вимоги, і відрізнялося від нього обов'язковістю взаємних поступок сторін (тобто, прощення боргу по «*transactio*» не було безумовним). З вищевказаного, можна зробити висновок, що у своїх витоках мирова угода носила цивільно-правовий характер, а взаємність поступок було її характерною рисою.

Як і в багатьох інших галузях права, внесок римських юристів був настільки значний, що сформульовані ними юридичні норми і концепції взяті за основу у багатьох сучасних правових системах. Наприклад, у Цивільному кодексі 1804 року, який чинний у Франції, для позначення мирової угоди до сих пір використовується запозичений з римського права термін «transaction», а у Італії використовується поняття «transazione» [1, с. 23].

У середньовічній Європі зростає значимість використання мирової угоди в судовому процесі. Так, кодекс Етельреда (Англія) встановлював обов'язкову юридичну силу мирової угоди, укладеного сторонами, прирівнюючи її до судового рішення. В тій же Англії в підручнику по праву, відомому як «Закони Генріха I» в підручнику по праву, багаторазово підкреслюється, що англійське право надає перевагу дружньому врегулюванню судових тяжб. Тобто, суди, в першу чергу, повинні привести сторони спору до дружньої угоди або винести таке рішення, яке б відновлювало мир між ними [2, с. 34].

Перші відомості про примирення, як спосіб вирішення спорів, на теренах України прослідковуються ще з часів Київської Русі та містяться у таких визначних правових пам'ятках, як Руська правда (XI ст.), Новгородських берестяних грамотах (1281-1331 рр.), Судебник Іоанна III (1497 р.) та Соборне уложення (1649 р.). Однак, на той час був відсутній поділ на приватне і публічне право, існували, як і в кримінальному, так і цивільному судочинстві та могли укладатись на будь-якій стадії судового процесу. [4, с. 48]

Важливою подією у становленні мирової угоди на території України, яка перебувала на той час у складі Російської імперії, було прийняття у 1864 році Статуту цивільного судочинства, який містив окремий розділ присвячений регулюванню мирової угоди, статті якої, однак, не вказували на умови її укладення. Відповідно до Статуту цивільного судочинства 1864 р. сторони могли укладати мирову угоду за взаємною їх згодою на будь-якій стадії судового розгляду, шляхом подання позивачем заяви до суду про укладення мирової угоди та відмову у зв'язку з цим від позову. Відповідач, одночасно з позивачем також подавав заяву про те, що він згоден на закриття справи. У

Статуті передбачалось три форми посвідчення (визнання) мирової угоди. За першою формою мирова угода посвідчувалась мировим суддею або нотаріусом, після чого направлялась у суд, який розглядав спір. Друга форма передбачала подання мирового прохання сторонами у суд, який розглядав спір. У останній формі мирова угода укладалась у формі протоколу, який складався в ході судового засідання. При цьому, всі форми мали однакову юридичну силу. Статут надавав особливого значення процедурі примирення сторін, встановивши, що суддя може приступити до розгляду по суті, якщо переконається, що примирити сторони немає можливості, в інакшому випадку – рішення суду може бути визнане недійсним. У зв'язку з примиренням сторін суддя закривав справу, однак, положення про примусове виконання мирових угод були відсутні аж до 1912 року, що в певній мірі применшувало роль досліджуваного інституту [4, с. 48].

Можна зробити висновок, що у дореволюційному праві мирова угода носила непроцесуальний характер, так як роль суду зводиться лише до з'ясування добровільності бажання закінчити справу мирним шляхом. Навіть при її здійсненні в присутності суду, роль останнього полягала лише у складанні протоколу.

З приходом більшовиків до влади на території України докорінно змінився весь цивільний оборот, що утвердився за часів Російської імперії. Внаслідок запровадження планової соціалістичної економіки ревізії піддались норми і цивільного права. Саме за радянських часів сформувалось сучасне розуміння мирової угоди сформувалось, коли процесуальна складова цього інституту стала поступово домінувати у сторону посилення втручання суду в процедуру його укладення і встановлення додаткових вимог до його змісту. Так, суд перевіряв, чи відповідають умови мирової угоди інтересам сторін. Не викликає сумнівів, що мирова угода є цінним засобом врегулювання суперечок тільки якщо його умови відповідають інтересам сторін. Однак, на жаль, судді часто виходили з того, що вони знають, в чому полягають інтереси сторін краще, ніж самі сторони, внаслідок, чого суд нерідко визнавав мирову угоду такою, що не відповідала

їхнім інтересам сторін і відмовлявся її затверджувати, навіть якщо умови влаштували сторони [1, с. 89].

У радянський період судами стала проводитися перевірка відповідності його умов обставинам справи, що зводило нанівець можливість прискорити вирішення спорів завдяки примиренню. Спроба домогтися матеріальної істини також перешкоджала досягненню мирових угод на умовах, які відповідають інтересам сторін. Все це було пов'язано з тим, що публічний інтерес займав домінуюче становище по відношенню до приватного. При цьому, ефективності мирової угоди сприяло можливість примусового виконання мирової угоди. Завдяки цьому боці простіше і швидше було домогтися виконання угоди іншою стороною, без необхідності подавати новий позов про порушення умов мирової угоди, а, значить, повторно брати участь у судовому розгляді [1, с. 89].

Пізніше в радянському цивільному процесуальному праві розрізнялися поняття судової мирової угоди і позасудової мирової угоди. Так, у Великій радянській енциклопедії в статті, присвяченій мировій угоді, вказувалося: «По советскому законодательству мировое соглашение отличается от мировой сделки, которая заключается спорящими сторонами вне суда и ему на утверждение не представляется». Однак, відомості про застосування позасудових мирових угод в той час відсутні [5, с. 13].

Слід відмітити, що у національній правовій системі мирова угода носить переважно процесуальний характер. Так, на відміну від діючих цивільних кодексів країн романо-германської правової системи (Франція, ФРН, Польща, Іспанія, Греція та інші), в яких є окремі глави присвячені досліджуваному інституту, у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) поняття «миркова угода» взагалі не використовується. Зокрема, у статті 2044 Цивільного кодексу Франції дається визначення мировій угоді, як договору, в силу якого сторони закінчують наявний спір між ними або попереджають виникнення спору в майбутньому [3, с. 24]. Слід відмітити, що процесуальний характер мирової угоди є типовим для країн пострадянського простору. Цю тенденцію можна прослідкувати у цивільно-процесуальних кодексах Російської Федерації,

Білорусі, Казахстану, Вірменії, Азейбарджану та інших пострадянських країн . З вищевказаного можна зробити висновок, що процесуальний характер мирової угоди є надбанням радянського права.

Після розпаду Радянського Союзу інтерес до мирової угоди, як способу мирного врегулювання суперечок, зріс. У цей період характерні спроби визначення правової природи мирової угоди, розширення диспозитивності сторін, обґрунтування необхідності розвитку альтернативних способів вирішення спорів. Це відбувалося на тлі відновлення системи вирішення комерційних спорів, створення арбітражних, а пізніше – господарських судів, прийняття Цивільно-процесуального кодексу, Господарсько-процесуального кодексу України (далі – ГПК України), Кодексу з процедур банкрутства.

У нинішній час інтерес до мирової угоди ще більш загострився у зв'язку з проведенням судової реформи та підписання Угоди про асоціацію з Європейським союзом. Так, у діючому ЦПК України порівняно з редакцією 2004 року та ЦПК УРСР 1963 року істотно зросла кількість статей і обсяг правового матеріалу, що закріплюють порядок укладення мирової угоди. ЦПК України містить окрему главу, присвячену даній темі (глава 5 Розділ III «Відмова від позову. Мирова угода»). Уже на стадії підготовки справи до судового розгляду суддя приймає заходи до примирення сторін, а глава 5 регламентує порядок укладання, розгляду та затвердження мирової угоди. Окрім того, новою редакцією ЦПК було введено кілька суміжних термінів, таких як: «примирення сторін», «врегулювання спору за участі судді», а серед науковців та практиків все більше схиляються про необхідність прийняття закону, що буде регулювати процедуру медіації. Особливого значення мирова угода набуває в умовах великої завантаженості судів, у зв'язку з чим прагнення до примирення заохочується і є частиною сучасного розуміння перспектив розвитку цивільного судочинства.

Дослідження генезису мирової угоди дає змогу сформулювати такі висновки:

- Мирова угода є однією із найстаріших форм примирення сторін. Доктринальна розробка і законодавче оформлення інституту мирової угоди були

вперше здійснені у римському праві. Основні риси мирової угоди в його сучасному вигляді сформувалися в римському праві, в якому була створена його цілісна концепція. Сформульовані римськими юристами концепції мирової угоди і норми, що регулюють її, носили цивільно-правовий характер та взяті за основу в сучасних правових системах Європи. При цьому одні правові системи (Франція, Італія, Польща) зберегли за основу цивільно-правову концепцію мирової угоди, розроблену в класичному римському праві, а в інших (Україна, Російська федерація, Республіка Білорусь) мирова угода стала цивільно-процесуальним інститутом врегулювання спору на розсуд сторін.

- Мирова угода у цивільно-процесуальному праві України пройшла наступні етапи розвитку:

1. Етап становлення (до 1864 р.). Мирова угода існувала у правових пам'ятках Київської русі, Гетьманщини та Російської імперії (Руська правда, Судебник Іоанна III 1497 р., Соборне уложення 1649 р.), однак, не мала як такої письмової форми та характерних рис не відрізняючись від інших примирних процедур.

2. Дореволюційний етап (1864 – 1923 рр.) Перше законодавче закріплення мирової угоди у Статуті цивільного судочинства (1864 р.), яка носила цивільно-правовий характер, а наслідком її укладання було закриття провадження у справі. Пізніше, у 1912 році, було доповнено положення про мирову угоду, законодавчо закріплено можливість примусового виконання мирової угоди.

3. Радянський етап (1923 – 1991 рр.). Зміни парадигми розвитку мирової угоди у сторону обмеження диспозитивності та посиленні ролі судів. Суди були зобов'язані перевіряти мирові угоди на законність та відповідність інтересам сторін. Мирова угода стала винятково цивільно-процесуальним інститутом примирення сторін.

4. Пострадянський етап (1991 р. – н. ч.). Зберіглася радянська модель правового регулювання мирової угоди, однак, популяризація примирення сторін став одним із пріоритетних напрямів розвитку цивільно-процесуального права.

1.2. Поняття та правова природа мирової угоди

ЦПК України містить норми (стаття 207, 208), що регулюють порядок укладання та виконання мирової угоди сторін, однак, конкретного юридичного визначення поняття «мирової угоди» законодавство не містить [6]. Крім того, відсутні визначення цього поняття в інших правових актах України. У рішеннях вищих судових органів присутні лише визначення, чим мирова угода не являється. Так, у справі № 908/1604/17 Касаційний господарський суд у складі Верховного суду прийняв постанову від 12 червня 2018 року, де вказав, що мирову угоду не можна розглядати як договір у цивільно-правовому розумінні і визнавати недійсною у позовному провадженні, оскільки порядок її укладання та затвердження регламентовано відповідними положеннями процесуального законодавства [7]. Натомість, у науковій літературі присутні не тільки різноманітні трактування цього поняття, а й велика кількість різних підходів до розуміння правової природи мирової угоди.

Насамперед, слід відмітити, що мирова угода є правовим феноменом, який використовується у різноманітних галузях процесуального права, таких як, цивільний та господарський процес, виконавче провадження, також, при процедурі банкрутства, третейському та арбітражному розгляді. Окрім того, мирова угода існує в площині матеріального права, оскільки, мирова угода можлива лише в тих випадках, коли сторони вже пов'язані матеріальними правовідносинами.

У науці цивільного процесуального права проводиться класифікація мирових угод. Так, виділяють судові та позасудові мирові угоди. Мирові угоди, що укладаються поза судом, є одним із видів письмових доказів при розгляді спору в судовому засіданні та можуть бути прийняті чи відхилені судом при ухваленні рішення. Такі мирові угоди – це, як правило, договори про новацію правовідношення, що є одним із способів припинення зобов'язання. На відміну від цивільно-правової, мирова угода в суді відноситься до спірного правовідношення, що стало предметом судового процесу. Вона обов'язково затверджується судом та має обов'язкову процесуальну форму [8, с. 50] Отже, в

даному дослідженні, з метою розмежування вищевказаних явищ, для позначення цивільно-правової мирової угоди буде використовуватись термін «позасудова мирова угода».

Відмінною ознакою мирової угоди від цивільно-правових угод є її специфічна форма, яка полягає в обов'язковому затвердженні судом. Зміст даної ознаки відображається в приписах частини 4 статті 207 ЦПК України, де вказано, що укладена сторонами мирова угода затверджується ухвалою суду, в резолютивній частині якої зазначаються умови угоди. Окрім того, з положень ч. 5 ст. 207 ЦПК України випливає, що суд може відмовити у затвердженні мирової угоди, якщо мирова угода є незаконною, порушує права або інтереси інших осіб, є невиконуваною або суперечить інтересам особи, яку у спорі представляє її законний представник.

З аналізу ст. 207 Цивільно-процесуального кодексу України можна виокремити наступні законодавчі ознаки мирової угоди:

- укладається з доброї волі за згодою сторін. Саме двосторонність мирової угоди є її обов'язковим елементом та відмінною рисою від схожих цивільно-процесуальних інститутів;
- може бути укладена лише між сторонами судового процесу та лише щодо наявного судового спору між ними.
- мета мирової угоди полягає у вирішенні спору на основі взаємних поступок сторін, а її зміст може стосуватися лише прав та обов'язків сторін та предмета позову;
- наслідком укладання мирової угоди сторонами є право звернутись до суду із спільною заявою сторін про її затвердження. Суд визнає мирову угоду постановляючи ухвалу про її затвердження та закриваючи провадження у справі;
- умови мають бути виконуваними, не повинні суперечити закону чи порушувати права, свободи чи інтереси інших осіб, оскільки, внаслідок цього суд не затверджує мирову угоду та продовжує розгляд справи;

- умови виконуються сторонами добровільно. У випадку ухилення однієї сторони від виконання мирової угоди, інша сторона може подати ухвалу про затвердження мирової угоди для її примусового виконання [6].

Як було вказано вище, у рамках досліджуваної проблеми існує кілька підходів щодо визначення поняття та правової природи мирової угоди, в зв'язку з чим кожен підхід необхідно проаналізувати детально.

Прихильники першого (матеріально-правового) підходу зазначають, що мирова угода є договором, особливість якого полягає в затвердженні судом.

Д. В. Соколянський дає наступне визначення – «миртова угода є правочином, тобто двостороннім договором, який укладається у письмовій або усній формі (у випадку укладення мирової угоди в усній формі її умови включаються до спільної заяви) між сторонами спору (позивачем та відповідачем) стосовно його предмета на основі взаємних поступок та підлягає визнанню ухвалою суду, яким одночасно припиняється провадження у справі. Це є обов'язковою умовою чинності мирової угоди, крім загальних вимог чинності правочинів, із дотриманням загального порядку укладення цивільно-правових договорів» [11, с. 352].

Є. О. Ятченко зазначає, що мирова угода – «це правочин, що укладається сторонами процесуальних та виконавчих правовідносин з метою врегулювання спору або закінчення виконавчого провадження, регламентується нормами матеріального та процесуального права, має встановлені законодавцем обмеження щодо змісту і підлягає затвердженню судом або іншою посадовою особою» [12, с. 47].

Схожу позицію займає Є. В. Куницький, який вказує що мирова угода сторін – це правочин, укладений між сторонами з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок, який може стосуватися лише прав та обов'язків сторін і предмета позову [13, с. 73].

Однак, з визначеннями вищезазначених авторів не можна погодитись, так, відповідно до ч. 1 ст. 202 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, мирова угода

завжди є результатом багатостороннього волевиявлення сторін, тобто, договором, натомість, правочин може бути і одностороннім. Також, деякі характеристики правочину не можуть бути застосовані до мирової угоди, наприклад, одностороння відмова або правові наслідки недодержання сторонами вимог закону.

Відповідно до визначення М. Й. Штефана «мирова угода - це укладена в цивільному процесі угода між сторонами у справі і затверджена судом про умови припинення спору, на підставі взаємних уступок – відмови позивача від частини своїх вимог або їх зміни, визнання відповідачем зміненого позову чи зменшення розміру позовних вимог» [13, с. 304].

Аналогічної позиції дотримується С. Лазарєв, який під мировою угодою у цивільному судочинстві розуміє договір, укладений на основі взаємних поступок між сторонами, третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору. Мирова угода затверджується судом на основі процесуальних дій сторін. Вона спрямована на врегулювання спору, а її затвердження є підставою для закриття провадження у справі [5, с.180].

Слід звернути увагу, що важливою відмінністю у наведених визначеннях є присутність взаємних поступок, як обов'язковий елемент мирової угоди. Суть взаємних поступок полягає в тому, що сторони, розпоряджаючись своїми правами в процесуальному плані взаємно відмовляються від вимог повністю, в частині або зменшують їх. Однак, обов'язковість даного елемента викликає суперечки у наукових колах. Так, О. Г. Бортнік у своїй дисертаційній роботі зазначає, що виділення взаємних поступок у обов'язковий елемент мирової угоди зменшує її значення для врегулювання спорів та може обмежити у певних випадках можливість примирення [8, с. 7].

Прихильники другого підходу виходять з того, що мирова угода – це процесуальний договір або ж процесуальна дія. Мирова угода, відповідно до цієї точки зору, являється угодою про ліквідацію спору, що знаходиться на розгляді суду та яка затверджується судом.

Р. Е. Гукасян відзначав, що мирова угода - це процесуальна дія, стверджуючи, що: «Процесуально-правове значення мирових угод полягає в тому, що вони є актами вирішення цивільно-правового спору. У цьому подібність їх змісту із змістом судового рішення». Як аргумент своєї позиції Р. Е. Гукасян також вказував на те, що мирова угода виникає через процесуальні відносини, змістом яких є дія. На думку, Р.Е. Гукасяна процесуальною дією буде волевиявлення сторін на укладення мирової угоди [15, с. 142] .

О. Г. Бортнік у своєму дисертаційному дослідженні вказує, що мирова угода за своїми властивостями та правовими наслідками може бути прирівняна до судового рішення. Також, вчена надає авторське визначення мирової угоди як цивільного процесуального акту, яким припиняється цивільно-правовий спір на основі взаємоузгодженої волі сторін шляхом визнання судом. Крім того, мирова угода втілюється у певній процесуальній формі: ухвалі про визнання мирової угоди та закриття провадження у справі [8, с. 7].

Проте, дані твердження є суперечливим, оскільки, мирова угода, укладена між сторонами в процесі, саме по собі не набуває властивостей, характерних для судового рішення. Лише в разі подання до суду спільної заяви сторін про затвердження мирової угоди з'являється елементарні процесуальні правовідносини. У зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди змінюється зміст правовідносин між позивачем та відповідачем. Змістом цих нових правовідносин стане право сторони на укладення мирової угоди і обов'язок суду розглянути це мирову угоду і винести відповідний судовий акт з цього питання: або про затвердження мирової угоди, або про відмову в його затвердження. А юридичним фактом, що змінює зміст процесуальних правовідносин, стане подання до суду спільної заяви про затвердження мирової угоди, оскільки, внаслідок її укладення мирової угоди обов'язковість її виконання не виникає. Натомість, така властивість мирова угода набуває лише в разі затвердження її судом.

Існує також третій (змішаний) підхід, відповідно до якого під мировою угодою розуміють складну юридичну конструкцію, яка містить договір в

значенні цивільно-правової угоди і ряду процесуальних складових. В цьому випадку прихильники даної концепції відзначають подвійну природу мирової угоди, вважаючи, що вона має так само як матеріально-правові, так і процесуальні характерні риси. Вбачається, що такий підхід до визначення мирової угоди є найбільш правильним, оскільки він поєднує в собі основні переваги двох попередніх точок зору і в той же час дозволяє усунути їх недоліки. Основою мирової угоди завжди є цивільно-правова угода, яка повинна відповідати нормам матеріального права, але в той же час вона також повинна відповідати нормам процесуального права, оскільки, укладається в певному порядку, який регулюється процесуальним законодавством, і має бути затверджений судом. Проте серед прихильників даної концепції відсутня єдність у розумінні, які елементи мирової угоди охоплюються її цивільно-правовою природою, а які – цивільно-процесуальною.

На основі вищесказаного можна зробити наступні висновки:

- Мирова угода у цивільному процесі має наступні ознаки: двосторонній договір; може укладатись лише між сторонами судового процесу та щодо наявного між ними спору; обов'язково затверджується судом; наслідком її затвердження є ліквідація спору між учасниками; виконується в примусовому порядку.

- У теорії цивільно-процесуального права існують три основні підходи щодо поняття мирової угоди: договірна (матеріально-правова), процесуальна і змішана. Вважається, що змішана позиція є найбільш правильною, оскільки вона поєднує в собі основні переваги двох попередніх точок зору і в той же час дозволяє усунути їх недоліки. Таким чином, поняття мирової угоди у широкому значенні може бути сформульоване наступним чином - це домовленість між сторонами судового процесу про вирішення наявного між ними спору на власний розсуд та на основі взаємних поступок, яка набуває юридичної сили після його затвердження судом.

1.3. Співвідношення мирової угоди з примирними процедурами

Як було вказано вище, мирова угода є комплексним міжгалузевим інститутом, який охоплює різноманітні галузі права. Внаслідок цього, на практиці виникають ситуації, коли мирову угоду ототожнюють з абсолютно іншими поняттями. У даному підрозділі досліджено співвідношення інституту мирової угоди з примиренням, позасудовою мировою угодою, врегулюванням спору за участю судді та альтернативними способами вирішення спорів.

Слід відмітити, що найчастіше мирову угоду ототожнюють з примиренням сторін. Насамперед, пов'язано це з тим, що у різних частинах процесуальних кодексів встановлено норми, якими передбачено, що суд має сприяти примиренню сторін. Так, у ч. 5 ст. 211 ЦПК України, вказано, що під час розгляду справи по суті суд сприяє примиренню сторін [6]. Аналогічна норма міститься у ч. 5 ст. 196 ГПК України, а у Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС України) взагалі мирова угода відсутня і замінена інститутом примирення сторін (ст. 190-191). Також, у ч. 1 ст. 111 Сімейного кодексу України (далі – СК України) вказано, що суд вживає заходів щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства [16].

З аналізу ч. 5 ст. 211 ЦПК України та ст. 111 СК України, можна зробити висновок, що між примиренням та мировою угодою не слід ставити знак рівності. Дане твердження ґрунтується на тому, що примирення, як і мирова угода, має на меті завершення спору іншими способами, відмінних, від судового вирішення спору. Тобто, примирення є ширшою категорією від мирової угоди, оскільки, на відміну від останньої охоплює відмову позивача від позову або визнання позову позивачем.

Так, А. В. Андрушко, зазначає, що різниця між цими поняттями полягає у тому, що мирова угода – це угода у цивільному процесі між сторонами по справі про умови припинення спору, про право цивільне на підставі взаємних уступок, а примирення – звернена до суду, спільна заява сторін про закінчення провадження по справі, підставою якої є відмова сторін від будь-яких взаємних претензій. При досягненні сторонами мирової угоди і примиренні сторін справа

закривається. Але це не означає повної тотожності цих понять. Різниця між ними полягає не тільки у змісті і розумінні вказаних понять, але й у правових наслідках у разі затвердження їх судом [17, с. 102].

Схожу думку висловлює С. В. Лазарєв, який в першу чергу звертає увагу на сутність поняття «примирення», як досягнуту при проведенні певних процедур ліквідацію спору. Вчений зазначає, що примирення більш широка категорія, що охоплює врегулювання спору самими сторонами, оскільки, примирення може бути досягнуто справедливим з точки зору сторін вирішенням справи, визнанням обґрунтованих позовних вимог відповідачем або відмовою від необґрунтованих вимог позивача [5, с. 41].

Головна відмінність вищевказаних підходів полягає в тому, що А. В. Андрушко розглядає примирення, як процедуру урегулювання спору, а С. В. Лазарєв, як результат урегулювання спору або стан, що виник внаслідок урегулювання. При цьому, обидва твердження мають право на існування, оскільки, як вбачається з Академічного тлумачного словника української мови, поняття «примирення» має два значення: «дію та її результат за значенням примирити, примиритися» та «стан за значенням примиритися» [18]. З вищевказаних тверджень, можна зробити висновок, що мирова угода і примирення не є тотожними поняттями, оскільки, останнє є ширшим та охоплює відмову від позову та визнання позову.

Постає питання щодо співвідношення мирової угоди з відмовою від позову та визнання позову. Останні знаходяться в тій же самій главі ЦПК України, що й мирова угода та регулюються статтею 206, з якої випливає, що позивач має право відмовитись від позову, а відповідач – визнати позов. Спільна ознака, що об'єднує права на укладання мирової угоди, відмови від позову та визнання позову є те, що внаслідок їх реалізації спір припиняється. При цьому, у разі укладання мирової угоди та відмови позивача від позову суд постановляє ухвалу про закриття провадження, натомість, у разі визнання відповідачем позову суд ухвалює рішення про задоволення позову. Окрім того, право відповідача на визнання позову, як і право на укладання мирової угоди не є абсолютними,

оскільки, згідно ч. 4 ст. 206 ЦПК України суд постановляє ухвалу про відмову у прийнятті визнання відповідачем позову і продовжує судовий розгляд, якщо визнання відповідачем позову суперечить закону або порушує права, свободи чи інтереси інших осіб. Основна відмова від позову і визнання позову від мирової угоди полягає у двостороннього характері останньої. Визнання та відмова від позову є односторонньою процесуальною дією однією із сторін судового процесу, натомість, для укладення мирової угоди необхідно волевиявлення двох сторін судового процесу. Слід відмітити, що всі три інститути є взаємовиключними, реалізація права на визнання позову або відмову від позову унеможлиблює укладання мирової угоди, і навпаки.

Окрім того, вважаю вірними погляди В. Есаян, яка зазначає, що мирова угода, на відміну від відмови від позову, завжди викликає також матеріально-правові наслідки. При укладенні мирової угоди у всіх випадках спірне матеріальне правовідношення або припиняється, трансформуючись в інше безперечне правовідношення, або змінюється, відповідно припиняючи або змінюючи суб'єктивні матеріальні права і обов'язки сторін [19, с. 46].

У контексті дослідження важливим є розмежування судових мирових угод від інших договорів. Так, відповідно до ч. 1 ст. 627 ЦК України сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості [9]. Тобто, законодавець допускає, що сторони можуть укласти цивільно-правову мирову угоду, відповідно до якої, наприклад, одна сторона буде зобов'язана відмовитись від позову, а інша сторона – виплатити компенсацію тощо. Однак, проблемою є те, що на практиці використовується однакова назви для абсолютно різних правових категорій. Так, наприклад, у справі 752/9083/16-ц предметом мировій угоди сторони спору вказали взаємну відмову від заявлених позовних вимог один одному. Однак, Касаційний цивільний суд у складі Верховного суду своєю ухвалою від 27 лютого 2019 року відмовив у затвердженні мирової угоди, де вказав, що мирова угода укладається щодо прав і обов'язків стосовно предмета

спору, а не вчинення процесуальних дій. Натомість, відмова від позову є процесуальною дією, відмінною від укладання мирової угоди [10]. Тобто, суд дійшов висновку, що сторони уклали між собою цивільно-правову мирову угоду на яку хотіли поширити наслідки укладення цивільно-процесуальної мирової угоди.

Слід звернути увагу на російську практику вирішення даного питання, де для характеристики вищевказаних категорій існують окремі однорідні поняття. Так, під «мировой сделкой» розуміється позасудова цивільно-правова угода, а під «мировым соглашением» - процесуальна угода сторін про вирішення наявного між ними спору.

Так, як зазначає російська вчена М. А. Рожкова основні відмінності судової мирової угоди та позасудової мирової угоди правознавці бачать, насамперед, в тому що:

- 1) судова мирова угода стосується спірних правовідносин, що стали предметом судового процесу;
- 2) судова мирова угода відбувається в присутності суду та за його участю;
- 3) для судової мирової угоди встановлені особливі форми укладання [20, с. 40].

В цілому можна погодитись з твердженнями М. А. Рожкової, однак, ці висновки ґрунтуються насамперед на аналізі російської правової системи, тому вважаємо за необхідне доповнити та уточнити твердження вченої, враховуючи законодавство України та сучасні тенденції. Так, з аналізу положень статті 207 ЦПК України вбачається, що на сторони покладається обов'язок лише повідомити суд про укладання мирової угоди, що свідчить про необов'язковість її укладання у присутності суду. Також, слід додати до відмінностей таку виключну особливість мирової угоди, як можливість примусового виконання судової мирової угоди.

Однією з головних ознак мирової угоди є її мета – вирішення спору сторонами на власний розсуд. Однак, дана ознака є характерною не тільки для мирової угоди, а й для інших форм врегулювання спорів. В контексті даного

дослідження, слід звернути увагу, на альтернативні способи вирішення спорів. Поняття «альтернативних способів вирішення спорів» (далі – АСВС) не є загальноприйнятим, однак, є найбільш поширеним, та походить від англійського поняття «alternative dispute resolution», яке дослівно перекладається, як «альтернативне вирішення суперечок». В науковій літературі окремі вчені користуються різними термінами, такими як, «альтернативні способи розв’язання спорів», «альтернативні способи врегулювання спорів», «примирні процедури» тощо. В цілому, під даними поняттями розуміється одне і те саме визначення системи, яка надає сторонам широкий спектр вибору альтернативних судовому процесу способів вирішення спору: від необов’язкових (переговорів) до обов’язкових для сторін, що дозволяє самостійно визначити правила ведення процесу, застосовуване право, мову, місце розгляду, а також третю сторону, кваліфіковану в конкретній галузі [21, с. 71]. При цьому, ключовою ознакою АСВС є їх протиставлення державному суду, який здійснює правосуддя, однак, як показує практика, відносини пов’язані з АСВС можуть існувати і в судовому процесі, наприклад, коли судові провадження вже відкрите, а сторони вирішили скористатись однією з процедур АСВС.

До альтернативних процедур відносять найрізноманітніші види вирішення спорів, як правило, до них зараховують всі процедури, в яких відсутній орган державної влади, повноважний приймати рішення щодо сторін спору, однак, найпоширенішими формами в системі АСВС є врегулювання спору самими сторонами шляхом переговорів (переговори), врегулювання спору з допомогою незалежного посередника, який сприяє досягненню сторонами згоди (посередництво), врегулювання спору за участю арбітра-посередника, який у випадку недосягнення сторонами примирення, вирішує спір між сторонами (арбітраж, третейське судочинство).

У зв’язку із тим, що АСВС формувались по всьому світу окремо в різних країнах, вони мають різний ступінь розвитку, різне правове регулювання, різне визначення того, які процеси можна віднести до АСВС. Сполучені Штати та країни Європейського союзу мають багату історію застосування АСВС, тоді як в

Україна відсутнє законодавче регулювання АСВС. [21, с. 69]. Одним із фундаментальних принципів Європейського Союзу (далі – ЄС) є надання доступу до правосуддя, про що наголошено у низці нормативних актів, зокрема Директиві № 2008/52 від 21 травня 2008 р. «Про певні аспекти медіації в цивільних та комерційних справах». У статті 5 цієї Директиви зазначено, що забезпечення доступу до правосуддя передбачає собою не лише доступ до судової гілки влади, а й до позасудових способів вирішення спорів. Тому як показує західноєвропейських країн, АСВ стали невід’ємною частиною їх правової системи, дієвим механізмом вирішення приватно-правових спорів та конкурентною заміною державним судам. Так, основними перевагами АСВ є: спрощена процедура та відсутність елемента доказування; відсутність формальних правил поведінки; вільний вибір посередника (арбітра, медіатора, консультанта тощо); конфіденційність та негласність вирішення спору; можливість особистого контролю ходу процедури; необмеженість у часі; приватний (недержавний) характер [22, с. 12].

Натомість, в Україні тільки триває процес впровадження АСВС у національну правову систему. Ще у 2006 році розвиток альтернативних (позасудових) способів розв’язання спорів було визначено як одне із завдань Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, що була затверджена Указом Президента України від 10.05.2006 № 361/2006. Однією з нововведень чинної редакції Цивільно-процесуального кодексу України від 03.10.2017 було запровадження інституту врегулювання спору за участю судді. Окрім того, 15 липня 2020 року Верховною Радою України було прийнято в першому читанні Проект Закону України «Про медіацію», який має на меті законодавче закріплення можливості проведення процедури медіації, яка полягатиме у добровільному позасудовому врегулюванні конфлікту (спору) шляхом переговорів між його сторонами, за допомогою медіатора [23]. Все вищесказане, свідчить про необхідність дослідження ролі співвідношення мирової угоди з АСВ.

Найпоширенішим способом вирішення правових спорів, які представляють собою процес обговорення між сторонами конфлікту предмета спору з метою досягнення взаємоприйнятної угоди є переговори. Переговори являють собою самостійний універсальний спосіб альтернативного вирішення приватно-правових спорів, що реалізується через переговорний процес під час безпосередньої конструктивної взаємодії сторін і спрямований на досягнення взаємоприйнятної компромісної рішення [24, с. 8]. Однак, сфера застосування переговорів набагато ширша, оскільки, переговори можуть застосовуватись не тільки для врегулювання спору або інших розбіжностей, але й для укладення домовленостей, в тому числі шляхом мирової угоди.

Одним із способів вирішення правових спорів є посередництво, яке представляє собою процес обговорення між сторонами конфлікту предмета спору за участю третьої, незалежної сторони, який сприяє примиренню сторін. На практиці виокремилось два види посередництва – медіація (mediation) та консіліація (conciliation). Головна відмінність між цими двома видами посередництва полягає в тому, що у медіації третя сторона (медіатор) грає активну роль у процесі примирення, допомагаючи сторонам віднайти порозуміння, обговорюючи ситуацію та пропонуючи дійти до компромісу [25, с. 174]. Натомість, у процедурі консіліації, яка майже не відома в Україні, роль третьої сторони зводиться лише до комунікативної функції.

Ключовими ознаками медіації можна назвати наступні елементи:

- а) являється процедурою, направленою на урегулювання та ліквідацію спору і створення взаємовигідного вирішення конфлікту за участю третьої сторони (медіатора);
- б) призначення третьої сторони (медіатора) – сприяння сторонам в урегулюванні спору за допомогою спеціальних методик;
- в) посередник має бути незалежним та неупередженим у вирішенні спору;
- г) сторони за власним бажанням та на власний розсуд розпочинають процес медіації та виходять з нього;

г) сторони є рівними у правах, сторона не має і не може мати будь-яких особливих переваг над іншою стороною;

д) може існувати, як в судовому, так і позасудовому процесі.

е) у разі врегулювання конфлікту (спору) за результатами проведення медіації сторони медіації укладають відповідну угоду.

є) однією з особливих ознак медіації є конфіденційність. Її дотримання обов'язкова вимога, Все, про що йдеться або обговорюється в ході посередницьких процедур, залишається всередині цього процесу. Однією з гарантій є заборона використання поступок і зізнань, зроблених при врегулюванні спору, в наступному судовому розгляді, якщо угоди не досягнуто. Крім того, посередник не має права повідомляти однієї зі сторін інформацію, яку він отримав від іншого боку в процесі індивідуальної бесіди, без спеціального дозволу.

Як було вказано вище, у правовій системі України відсутній профільний закону про медіацію, у зв'язку з чим, відсутні будь-які вимоги до професії медіатора, гарантії незалежного здійснення їх діяльності, відповідальність за порушення етики чи розголошення інформація. Не зважаючи на те, що медіаційні послуги користуються попитом на юридичному ринку України, відсутність законодавчого регулювання гальмує розвиток цієї сфери.

Позитивним зрушеннями у розвитку примирних процедур було прийняття у 2017 році нових редакцій ЦПК України, ГПК України та Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), де було запроваджено інститут врегулювання спору за участю судді з певними незначними особливостями, притаманними кожному із процесів.

У ЦПК України врегулювання спору за участю судді присвячена окрема глава 4 розділу III. Відповідно до положень цієї глави врегулювання спору за участю судді буде проводитися за згодою сторін та буде можливо тільки до початку розгляду справи по суті. Частиною 1 статті 201 ЦПК України передбачено, що у разі вступу в справу третьої особи, яка заявляє самостійні

вимоги щодо предмета спору застосування такої процедури примирення не допускається.

Проведення процедури врегулювання спору за участю судді оформляється ухвалою, якою суд одночасно зупиняє провадження у справі. При цьому процесуальний закон встановлює, що в разі недосягнення сторонами згоди за результатами проведення врегулювання спору повторне проведення даної процедури не допускається. Така заборона спрямований на недопущення зловживання сторонами своїми правами і затягування розгляду справи.

Врегулювання спору за участю судді проводиться суддею одноосібно в формі спільних нарад за участю всіх сторін, їх представників, судді та (або) закритих нарад, які проводяться з ініціативи судді з кожної зі сторін окремо. Передбачена також можливість участі в режимі відеоконференції [6].

Слід звернути увагу на дозволені межі втручання судді в процес досягнення згоди сторонами. Зокрема, судді дозволяється зажадати від сторін можливі шляхи мирного врегулювання спору, а також звертати увагу сторін на судову практику в аналогічних суперечках під час закритих нарад. У той же час під час проведення врегулювання спору суддя не має права надавати сторонам юридичні поради та рекомендації і оцінку доказів у справі.

Також, законодавцем було передбачено вимоги щодо забезпечення конфіденційності у процедурі врегулювання спору за участю судді, зокрема, шляхом 1) законодавчого закріплення конфіденційності інформації, отриманої якоюсь із сторін, а також суддею під час проведення врегулювання спору; 2) заборонаю ведення протоколу наради і здійснення фіксування технічними засобами таких процедур; 3) заборонаю для судді, який брав участь у врегулюванні спору, брати участь у розгляді цієї ж справи по суті або переглядати будь-яке прийняте в ньому судове рішення; 4) заборонаю використання портативних, аудіотехнічних пристроїв, а також здійснення фото- і кінозйомку, відео-, звукозапис; 5) попередженням перекладача (за участю) про конфіденційний характер інформації, отриманої під час проведення врегулювання спору за участю судді [6].

Процедура врегулювання спору за участю судді повністю добровільна, тому якщо сторонам не вдалось врегулювати спір шляхом укладання мирової угоди, відмовою від позову або визнанням позову, то процедура врегулювання спору за участі судді припиняється з наступних підстав: у разі подання стороною заяви про припинення врегулювання спору за участю судді, у разі закінчення терміну врегулювання спору за участю судді та з ініціативи судді в разі затягування врегулювання спору будь-якої зі сторін.

Як було вказано вище, у разі досягнення компромісу сторони медіації укладають угоду за результатами медіації. Тому, доцільно здійснити порівняльний аналіз мирової угоди саме з угодою за результатами медіації, а не з медіацією, оскільки, остання, по своїй суті, являється сукупністю дій, направлених на примирення сторін, натомість, угода за результатами медіації, як і мирова угода, є формальним вираженням результатом примирення сторін.

У дослідженні природи угоди за результатами медіації візьмемо за основу проект Закону України «Про медіацію» (№3504 від 19.05.2020), в якому містяться істотні умови та вимоги до даної угоди. Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 1 проекту Закону України «Про медіацію» угодою про врегулювання конфлікту (спору) за результатами медіації (далі — угода за результатами медіації) є угода, що фіксує результат домовленості сторін медіації у погодженій ними формі з урахуванням вимог законодавства, в якій сторони можуть вийти за межі предмета конфлікту (спору) за умови, що така угода не порушує захищених законом прав чи інтересів третіх осіб.

Окрім того, додаткові вимоги до форми, змісту угоди за результатами медіації містяться у ст. 19 проекту Закону «Про медіацію», де вказано, що:

1. Угода за результатами медіації повинна містити спільне рішення сторін медіації про врегулювання конфлікту (спору) та є обов'язковою для виконання сторонами.

2. Угода за результатами медіації, укладена сторонами медіації у письмовій формі, повинна містити відомості про:

- 1) дату і місце укладення угоди;

- 2) сторони медіації та їх представників;
- 3) медіатора (медіаторів), договір про проведення медіації або правила проведення медіації;
- 4) узгоджені сторонами медіації зобов'язання, способи та строки їх виконання, а також наслідки їх невиконання або неналежного виконання;
- 5) інші умови, визначені сторонами медіації.

Угода за результатами медіації, укладена сторонами медіації у письмовій формі, може бути підписана медіатором (медіаторами).

3. Угода за результатами медіації не повинна містити положень, які суперечать законам України, інтересам держави і суспільства, моральним засадам [23].

На підставі аналізу положень проекту Закону України «Про медіацію», можна зробити висновок, що угода за результатами медіації має наступні ознаки:

- є результатом примирення сторін;
- багатостороння угода;
- письмова форма;
- юридичними наслідками її укладання є ліквідація спору та обов'язковість виконання;
- може бути судовою або позасудовою;
- проводиться у процедурі медіації (за участю кваліфікованого посередника);

Отже, угода за результатами медіації має усі ознаки позасудової мирової угоди, за виключенням участі посередника, внаслідок чого, можна зробити висновок, що угода за результатом медіації є підвидом позасудової мирової угоди. Таким чином, можна виокремити наступні взаємозв'язки за моделлю «процедура примирення - результат примирення», а саме: «медіація – угода за результатами медіації» та «врегулювання спору за участі судді (судова медіація) – мирова угода». Тобто, схожість мирової угоди та угоди за результатами медіації полягає в тому, що вони є формальним вираженням результату різних

процедур примирення. Також, мирова угода може укладатись і поза судовою медіацією, однак, обов'язково у судовому процесі.

На підставі вищевикладеного, можна зробити наступні висновки. Відмінність між мировою угодою та примирення полягає в тому, що остання є ширшим поняттям, оскільки, окрім укладання мирової угоди, охоплює відмову від позову та визнання позову. Ці інститути об'єднує те, що у всіх трьох випадках ліквідується спір, при цьому, у випадку визнання позову відповідачем - шляхом прийняття судом рішення про задоволення позовних вимог, у інших двох – шляхом постановлення ухвали про закриття провадження у справі.

Різниця судової мирової угоди з позасудовою мировою угодою полягає у тому, що остання являється цивільно-правовим договором, а отже, відрізняється від судової мирової угоди обсягом повноважень сторін при її укладанні, формою та наслідками.

Встановлено, що головна особливість альтернативних способів вирішення спорів в тому, що всі вони спрямовані на врегулювання спору (розбіжностей) на вироблення взаємоприйнятної врегулювання проблеми або питання. Результат їх використання оформляється письмово шляхом підписання відповідного документу (угоди за результатом медіації, протоколу про врегулювання розбіжностей, мирової угоди і т. д.), який за своєю сутністю є близьким до мирової угоди.

Висновки до розділу 1

Аналіз історико-правових аспектів становлення інституту мирової угоди дає змогу сформулювати визначити, що мирова угода є однією із найстаріших форм примирення сторін. Доктринальна розробка і законодавче оформлення інституту мирової угоди були вперше здійснені у римському праві. Основні риси мирової угоди в його сучасному вигляді сформувалися в римському праві, в якому була створена його цілісна концепція. Сформульовані римськими юристами концепції мирової угоди і норми, що регулюють її, носили цивільно-

правовий характер та взяті за основу в сучасних правових системах Європи. При цьому одні правові системи (Франція, Італія, Польща) зберегли за основу цивільно-правову концепцію мирової угоди, розроблену в класичному римському праві, а в інших (Україна, Російська федерація, Республіка Білорусь) мирова угода стала цивільно-процесуальним інститутом врегулювання спору на розсуд сторін.

Мирова угода у цивільно-процесуальному праві України пройшла наступні етапи розвитку:

1. Етап становлення (до 1864 р.). Мирова угода існувала у правових пам'ятках Київської русі, Гетьманщини та Російської імперії (Руська правда, Судебник Іоанна III 1497 р., Соборне уложення 1649 р.), однак, не мала як такої письмової форми та характерних рис не відрізняючись від інших примирних процедур.

2. Дореволюційний етап (1864 – 1923 рр.) Перше законодавче закріплення мирової угоди у Статуті цивільного судочинства (1864 р.), яка носила цивільно-правовий характер, а наслідком її укладання було закриття провадження у справі. Пізніше, у 1912 році, було доповнено положення про мирову угоду, законодавчо закріплено можливість примусового виконання мирової угоди.

3. Радянський етап (1923 – 1991 рр.). Зміни парадигми розвитку мирової угоди у сторону обмеження диспозитивності та посиленні ролі судів. Суди були зобов'язані перевіряти мирові угоди на законність та відповідність інтересам сторін. Мирова угода стала винятково цивільно-процесуальним інститутом примирення сторін.

4. Пострадянський етап (1991 р. – н. ч.). Зберіглася радянська модель правового регулювання мирової угоди, однак, популяризація примирення сторін став одним із пріоритетних напрямів розвитку цивільно-процесуального права.

На основі дослідження правової природи інституту мирової угоди зроблено такі висновки про ознаки та підходи до визначення мирової угоди:

- мирова угода у цивільному процесі має наступні ознаки: двосторонній договір; може укладатись лише між сторонами судового процесу та щодо

наявного між ними спору; обов'язково затверджується судом; наслідком її затвердження є ліквідація спору між учасниками; виконується в примусовому порядку;

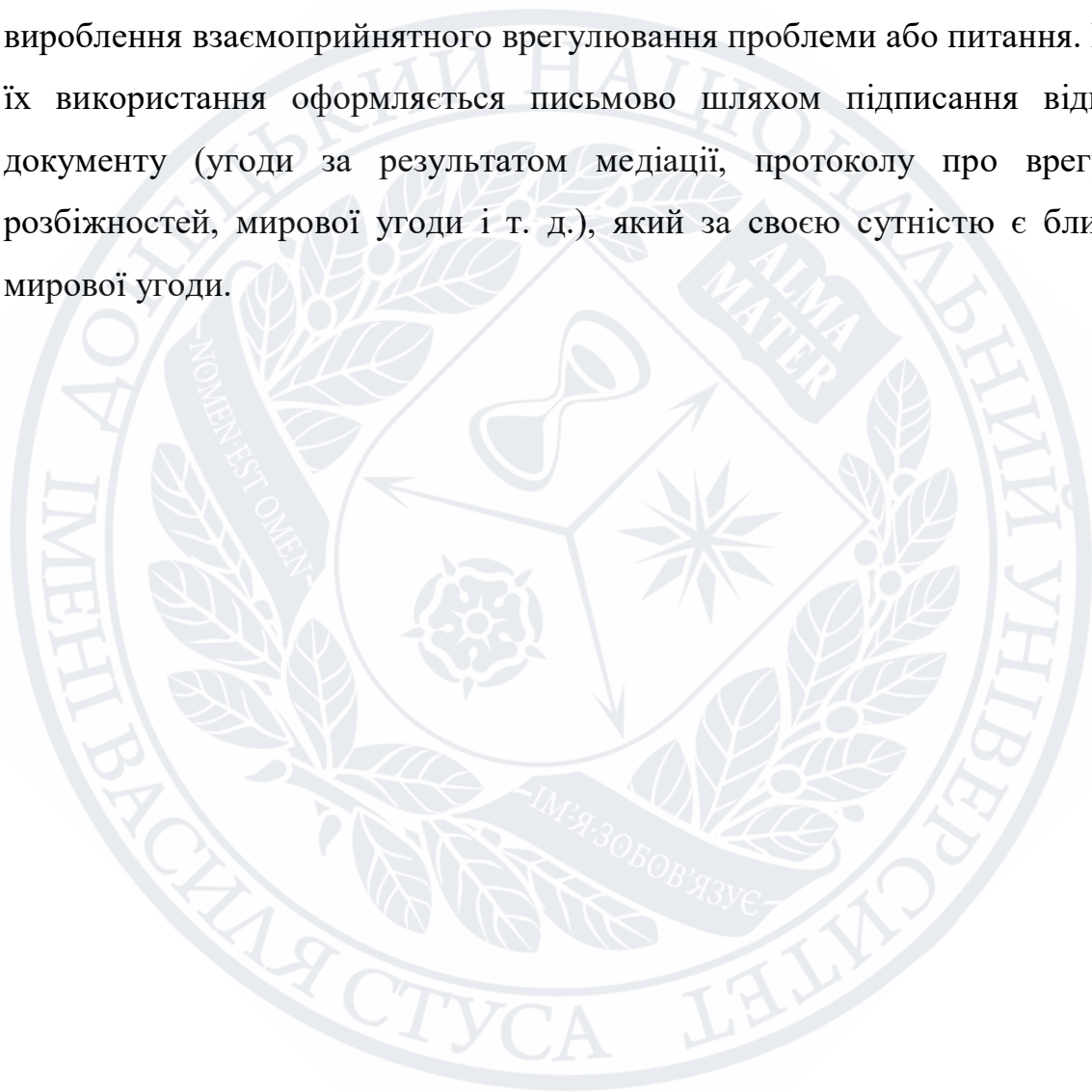
- у теорії цивільно-процесуального права існують три основні підходи щодо поняття мирової угоди: договірна (матеріально-правова), процесуальна і змішана. Вважається, що змішана позиція є найбільш правильною, оскільки вона поєднує в собі основні переваги двох попередніх точок зору і в той же час дозволяє усунути їх недоліки. Таким чином, поняття мирової угоди у широкому значенні може бути сформульоване наступним чином - це домовленість між сторонами судового процесу про вирішення наявного між ними спору на власний розсуд та на основі взаємних поступок, яка набуває юридичної сили після його затвердження судом.

У результаті порівняльного аналізу було встановлено що, угода за результатами медіації має усі ознаки позасудової мирової угоди, за виключенням участі посередника, внаслідок чого, можна зробити висновок, що угода за результатом медіації є підвидом позасудової мирової угоди. Таким чином, можна виокремити наступні взаємозв'язки за моделлю «процедура примирення - результат примирення», а саме: «медіація – угода за результатами медіації» та «врегулювання спору за участі судді (судова медіація) – мирова угода». Тобто, схожість мирової угоди та угоди за результатами медіації полягає в тому, що вони є формальним вираженням результату різних процедур примирення. Також, мирова угода може укладатись і поза судовою медіацією, однак, обов'язково у судовому процесі.

На підставі вищевикладеного, можна зробити висновки про відмінність між мировою угодою та угодою про примирення, яка полягає в тому, що остання є ширшим поняттям, оскільки, окрім укладання мирової угоди, охоплює відмову від позову та визнання позову. Ці інститути об'єднує те, що у всіх трьох випадках ліквідовується спір, при цьому, у випадку визнання позову відповідачем - шляхом прийняття судом рішення про задоволення позовних вимог, у інших двох – шляхом постановлення ухвали про закриття провадження у справі.

Різниця судової мирової угоди з позасудовою мировою угодою полягає у тому, що остання являється цивільно-правовим договором, а отже, відрізняється від судової мирової угоди обсягом повноважень сторін при її укладанні, формою та наслідками.

Встановлено, що головна особливість альтернативних способів вирішення спорів в тому, що всі вони спрямовані на врегулювання спору (розбіжностей) на вироблення взаємоприйнятної врегулювання проблеми або питання. Результат їх використання оформляється письмово шляхом підписання відповідного документу (угоди за результатом медіації, протоколу про врегулювання розбіжностей, мирової угоди і т. д.), який за своєю сутністю є близьким до мирової угоди.

РОЗДІЛ 2

УКЛАДАННЯ МИРОВОЇ УГОДИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

2.1. Реалізація права на укладання мирової угоди

З моменту відкриття провадження у справі учасники матеріальних правовідносин набувають процесуальні права і можуть ними розпоряджатись на власний розсуд. У цьому й проявляється принцип диспозитивності. Зміст принципу диспозитивності цивільного процесу полягає у тому, що сторони під час розгляду цивільної справи мають вибір у здійсненні (реалізації) прав матеріального та процесуального характеру щодо предмету спору, засобів захисту порушеного права та охоронюваного законом інтересу [8, с. 170].

У ЦПК України прямо не зазначено право сторони на укладання мирової угоди, однак, про існування такого права свідчить ч. 7 ст. 49 ЦПК України «Процесуальні права та обов'язки сторін», де вказано, що сторони можуть укласти мирову угоду на будь-якій стадії судового процесу [6]. При цьому, якщо у диспозиції цієї норми замінити дієслово «можуть» на «мають право» її значення не зміниться, що свідчить про те, що саме ч. 7 ст. 49 ЦПК України передбачає право на укладання мирової угоди.

З аналізу ч. 7 ст. 49 ЦПК України також випливає, що право на укладання мирової угоди належить сторонам судового процесу. Згідно ч. 1 ст. 48 ЦПК України сторонами в цивільному процесі є позивач і відповідач. Окрім того, з ч. 3 ст. 52 ЦПК України слідує, що треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору мають права та обов'язки позивача, а отже, і можуть укласти мирову угоду [6]. Таким чином, право на укладання мирової угоди належить наступним суб'єктам цивільного процесу - позивачу, відповідачу, третім особам, які заявляють самостійні вимоги, щодо предмета спору.

При цьому, особливу увагу вчених (О. Г. Бортнік [8, с. 66-68], Є. Куницький [13, с. 71-72], С. В. Лазарев [5, с. 143-146]) привертає питання чи має третя особа, яка заявляє самостійні вимоги, щодо предмета спору право на укладання мирової угоди. Проблематика даного питання полягає в тому, що

відповідно до ч. 4 ст. затверджуючи мирову угоду, суд цією ж ухвалою одночасно закриває провадження у справі [2]. У випадку ж укладання мирової угоди між третьою особою та відповідачем суд не може закрити провадження, оскільки, вимоги за первісним позовом ще не розглянуті, а закриття провадження у справі буде порушення права позивача на судовий захист. Логічним вбачається, суд має відмовити у затвердженні мирової угоди з підстави визначеної у п. 1 ч. 5 ст. 207 ЦПК України – мирова угода порушує права чи охоронювані законом інтереси інших осіб (у даній ситуації права позивача). Однак, у такому випадку вбачається незрозумілим навіщо третім особам, які заявляють самостійні вимоги надавати права, які вони не зможуть реалізувати. Аналогічна проблема існує у справах з участю кількох позивачів або відповідачів.

Погляди науковців щодо цього питання різняться. О. І. Зінченко вказує на можливість укладання мирової угоди третьою особою за наявності згоди позивача за первісним позовом та відповідача [27, с. 13]. Р. Е. Гукасян зазначає, що третя особа, що заявляє самостійні вимоги, може укласти з відповідачем мирову угоду лише у випадку, якщо первісний позивач відмовився від позову або суд йому відмовив у позові [15, с. 156].

Натомість, О. Г. Бортнік категорично відстоює позицію, відповідно до якої укладення мирової угоди між однією зі сторін у справі та третьою особою, що заявляє самостійні вимоги, буде порушувати права й охоронювані законом інтереси іншої сторони, а тому є недопустимою. При цьому вчена зазначає, що укладення трьохсторонньої мирової угоди у якій беруть участь як сторони, так і третя особа, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору не буде суперечити закону [8, с. 67].

Варто погодитись з думкою О. Г. Бортнік, що мирова угода за участі третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги може укладатись лише за взаємною згодою сторін у справі. Це твердження узгоджується з судовою практикою, де суди затверджують трьохсторонні мирові угоди між позивачем, відповідачем та третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги або за участю співучасників. На підтвердження даної тези можна навести ухвалу Верховного Суду у складі

Касаційного цивільного суду від 20 березня 2019 року у справі 464/11778/14-ц [28], ухвалу Вінницького міського суду Вінницької області від 24 січня 2018 року у справі № 127/15424/17 [29], ухвалу Вінницького міського суду Вінницької області від 14 січня 2019 року у справі 127/17605/18 [30]. Таким чином, судова практика свідчить, що у справах з співучастю або участю третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги, для затвердження мирової угоди необхідне волевиявлення усіх сторін процесу. Тобто, якщо одна сторона відмовляється підписувати мирову угоду або навіть не знала про її укладення іншими сторонами, не звернувшись до суду з відповідною заявою, то суд має відмовити у затвердженні мирової угоди. Так, у справі № 760/25061/17 Солом'янський районний суд відмовив у затвердженні мирової угоди, оскільки, подана мирова угода від 9 вересня 2020 року підписана лише двома сторонами справи, зазначавши, що мирова угода має бути підписана усіма особами, що мають процесуальний статус сторони у справі [31]. З цього слідує, що право на укладання мирової угоди можливо реалізувати за умови взаємної реалізації цього права іншими сторонами судового процесу.

Представники сторін також мають право укладати мирову угоду. Це твердження ґрунтується на положеннях ч. 1 ст. 64 ЦПК України, де вказано, що представник здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки [6]. Повноваження у суді можуть підтверджуватись довіреністю фізичної чи юридичної особи, свідоцтвом про народження дитини або рішенням про призначення опікуном, піклувальником чи охоронцем спадкового майна. Вбачається, що обмеження повноважень представника на укладення мирової угоди мають бути визначення у виданій йому довіреності або ордері. Разом там, у разі укладення мирової угоди представником законом покладено на суд обов'язок додатково перевірити, чи не обмежені повноваження представника на вчинення відповідної процесуальної дії.

У рамках дослідження представництва в укладанні мирової угоди, слід звернути увагу, на важливо обставину. Так, вагоме значення має розмежування повноваження представника на укладання мирової угоди, тобто, безпосередньо

підписання цієї угоди у формі письмового документу від права на звернення до суду із заявою про затвердження мирової угоди. Тобто, якщо у довіреності встановлено право представника звертатись до суду із клопотаннями і заяви від імені та в інтересах довірителя, разом з тим, у цьому ж документі встановлені обмеження щодо укладання мирової угоди, можна зробити висновок, що представник має право звернутись до суду із заявою про затвердження мирової угоди, яку до цього уклав безпосередньо довіритель.

ЦПК України встановлює, що права малолітніх, неповнолітніх, недієздатних або обмежено дієздатних фізичних осіб захищають або можуть захищати у суді їх батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом [6]. Такий вид представництва називається законним представництвом, оскільки, представники здійснюють права своїх довірителів на підставі норми закону. Законні представники мають право вчиняти від імені осіб, що представляються ними, процесуальні дії, зазначені у ст. 43, 49 ЦПК України, оскільки вони заміщують сторону у цивільному судочинстві. Особливість законного представництва полягає в тому, що суб'єктивні цивільні права належать одному суб'єктові але здійснювати їх від свого імені він не може, у зв'язку з неможливістю усвідомлювати свої дії. Внаслідок цього в цивільному та цивільно-процесуальному законодавстві передбачено, що права малолітніх, неповнолітніх, недієздатних або обмежено дієздатних фізичних осіб (підопічних) здійснюють від їхні батьки, опікуни, піклувальники або усиновлювачі (законні представники). У зв'язку з цим вагомим значенням набуває унеможливлення зловживань зі сторони законних представників щодо довіреного їм майна, майнових прав тощо. Тому у ст. 71 ЦК України та ч. 3 ст. 17 Закону України «Про охорону дитинства» законодавець встановлює обмеження на розпорядження законним представником майном, майновими правами підопічного [32]. Тому здійснення законними представниками повноважень у цивільному процесі повинно узгоджуватися з вимогами цивільного законодавства. Отже, суди при визнанні мирових угод та закритті

провадження у справі повинні керуватися вказаними нормами права з метою недопущення порушення законодавства при укладенні мирової угоди.

Особливістю суб'єктів права на укладання мирової угоди полягає в тому, що законом встановлені спеціальні обмеження щодо визначених осіб, які не можуть укласти мирову угоду, навіть маючи процесуальний статус позивача або відповідача у цивільному процесі. Так, ч. 1 ст. 57 ЦПК України встановлено, що органи та інші особи, які звернулися до суду в інтересах інших осіб, мають процесуальні права та обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права укласти мирову угоду [6]. Такими органами у встановлених законом випадках можуть бути органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини або прокурор. Використання цього обмеження обумовлене тим, що вищевказані особи не мають матеріальної зацікавленості у вирішенні спору на їхню користь, на відміну від осіб в інтересах яких вони діють. У такому випадку закріплення положень, які унеможливають укладання мирової угоди цими органами є обґрунтованими та правильними.

Як вбачається з ч. 2 статті 207 ЦПК України сторони можуть укласти мирову угоду і повідомити про це суд, зробивши спільну письмову заяву, на будь-якій стадії судового процесу [6]. З аналізу цієї норми вбачається, що реалізація права на укладання мирової угоди проходить у два етапи: 1) узгодження і затвердження тексту мирової угоди сторонами; 2) звернення сторін зі спільною заявою. При цьому, законодавство не встановлює ніяких вимог щодо першого етапу, з чого випливає, що сторони мають право на власний розсуд обирати спосіб узгодження тексту мирової угоди, в тому числі, шляхом проведення переговорів або за участю посередника.

Стаття 183 ЦПК України встановлює загальні вимоги до форми заяви, клопотання, заперечення, з чого можна зробити висновок, що спільна заява сторін про затвердження мирової угоди також має відповідати цим вимогам. Разом з цим, ЦПК України прямо не передбачає ніяких спеціальних вимог до заяви, однак, з аналізу ч. 4 ст. 207 ЦПК України випливає, що у заяві мають

міститись текст мирової угоди, оскільки, суд має ознайомитись з її умовами, щоб в подальшому вирішити питання про затвердження або відмову у затвердження мирової угоди. З самого поняття «спільна заява» слідує, що заява має містити підписи усіх сторін спору, що беруть участь у справі або бути заявленою у судовому засіданні обома сторонами, у іншому випадку – суд відмовить у затвердженні мирової угоди. Так, не підписання однією з сторін спільної заяви було підставою у відмові затвердження мирової угоди у справі № 197/1334/19 [33], № 381/3769/17 [34], № 130/1670/18 [35]. Отже, спільна заява про затвердження мирової угоди є формальним вираженням взаємоузгодженого волевиявлення сторін спору про намір вирішити існуючий спір між ними шляхом укладання мирової угоди. Окрім загальних вимог, спільна заява сторін має містити текст мирової угоди та підписана обома сторонами.

Як слідує з п. 24 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 р. № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства під час розгляду справ у суді першої інстанції» якщо сторони виявили намір укласти мирову угоду то при необхідності їм може бути надана можливість оформити умови мирової угоди, для чого суд оголошує перерву в судовому засіданні [36]. Після подання ця заява заноситься до журналу судового засідання, а суддя зобов'язаний роз'яснити їм наслідки вчинення такої процесуальної дії.

Як відомо зміст будь-яких правовідносин становлять цивільно-процесуальні права та обов'язки. Як зазначалось вище, реалізація права на укладання мирової угоди передбачає здійснення права сторони укласти таку угоду та права сторін звернутись до суду з спільною заявою про затвердження такої угоди. Відмінність вищезазначених прав полягає в тому, що право однієї сторони на укладання мирової угоди кореспондується з таким самим правом іншої сторони. Слід припустити, що внаслідок укладання мирової угоди у сторін виникають обов'язки дотримуватись умов договору. При цьому, відносини, що виникають між сторонами під час узгодження та затвердження тексту мирової угоди, а також після її укладання і до звернення із спільною заявою до суду є

цивільно-правовими, оскільки, учасники цих відносин є рівними у своїх правах. З чого слідує, що мирова угода укладена сторонами судового процесу до затвердження її судом є цивільно-правовою угодою. Натомість, у подальших відносинах, які виникають у процесі звернення до суду та затвердженням або відмовою у затвердженні судом мирової угоди прослідковують імперативні начала. Це твердження обґрунтовується тим, що безпосередня участь суду – органу з владними повноваженнями у зазначених відносинах є характерною ознакою цивільно-процесуальних, а отже, імперативних відносин. Разом з тим, право сторін звернутись до суду із спільною заявою кореспондується із правом суду відмовити у затвердженні мирової угоди, якщо мирова угода не відповідає встановленим законом вимогам, а у протилежному випадку – затвердити таку вимогу.

Слід відмітити, що право на укладання мирової угоди не є абсолютним, оскільки, підлягає передбаченим законом обмеженням. Окрім спеціальних обмежень для специфічних суб'єктів цивільного процесу, законодавець встановив загальні обмеження у реалізації права на укладання мирової угоди. Так, ч. 5 ст. 207 ЦПК України передбачено, що суд може відмовити сторонам у реалізації права на укладання мирової угоди, якщо така мирова угода: 1) незаконна, 2) протиправна, 3) невиконувана або 4) шкодить інтересам особи, яку представляє її законний представник. Разом з тим, перелік підстав для відмови у затвердженні мирової угоди є вичерпним, з чого слідує, що суд зобов'язаний затвердити мирову угоду у випадку, якщо відсутні вищевказані підстави.

На підставі вищевикладеного, можна зробити наступні висновки. Право на укладання мирової угоди належить позивачу, відповідачу та третій особі, яка заявляє самостійні вимоги. При цьому, здійснення права на укладання мирової угоди однією сторонами спору можливе за умови взаємного здійснення цього права іншими сторонами. Зміст права на укладання мирової угоди полягає в можливості укласти угоду з іншою стороною та можливості звернутись до суду з спільною заявою про затвердження мирової угоди.

Відносини між сторонами спору у процесі узгодження тексту, до і після укладення мирової угоди, до звернення з спільною заявою про затвердження мирової угоди є цивільно-правовими відносинами. Із зверненням сторін із заявою про затвердження мирової угоди між сторонами, з одного боку, та судом, з іншого боку, виникають цивільно-процесуальні відносини.

2.2. Зміст та форма мирової угоди

Переходячи до дослідження змісту мирової угоди, слід зазначити, що воно в основному присвячується врегулювання майнових претензій сторін. Іншими словами, зміст мирової угоди визначається характером тих умов, які були досягнуті між сторонами і відображені у її тексті.

Законодавство не встановлює конкретних умов, що мають обов'язково міститись у тексті мировій угоді, разом з цим, у ч. 1 ст. 207 ЦПК встановлено, що мирова угода укладається сторонами на підставі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов'язків сторін. У мировій угоді сторони можуть вийти за межі предмета спору за умови, що мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб. Окрім того, ч. 1 ст. 208 ЦПК вказує, що виконання мирової угоди здійснюється в порядку і в строки, визначені угодою. З цього слідує, що порядок і строк також слід віднести до умов мирової угоди [6].

Питання про обов'язковість взаємних поступок, як елементу мирової угоди являється дискусійним у дослідженні цього інституту. Значна кількість вчених (О. Г. Бортнік, Р. Е. Гукасян) зазначають, що поступки можуть складати зміст мирової угоди, однак, ніяк не бути її обов'язковою ознакою. Так, О. Г. Бортнік вказує, що взаємні поступки не є обов'язковою властивістю мирової угоди, тому їх не можна визнати критерієм розмежування мирової угоди зі схожими за правовим характером процесуальними діями, такими як відмова від позову та визнання позову. Виділення взаємних поступок як обов'язкового елементу мирової угоди не відповідає її сутності, зменшуючи її значення для

врегулювання спорів та може обмежити у певних випадках можливість примирення [8, с. 7].

Однак, сутність взаємних поступок полягає в тому, що сторони, розпоряджаючись своїми матеріальними правами, взаємно відмовляються від своїх вимог повністю або в якісь частині або видозмінюють їх в меншу сторону. Термін «поступка» передбачає зменшення будь-яких вимог або відмову від чогось. У юридичному плані це може бути відмова сторони від свого права, розпорядження майном і майновими правами, прийняття додаткового обов'язку здійснити якусь дію або передати певну майно. Крім того, поняття «поступка» охоплює зміна способу задоволення своїх вимог, пом'якшення позиції, зменшення вимог, видове зміна вимог, припинення конфронтації, пошук шляхів рішення, бажання почати переговори. Саме взаємність поступок відрізняє у фактичному плані мирову угоду від поступок при визнанні позову або відмови від позову. У цих інститутах також є поступки, але вони односторонні.

Вчені, які заперечують необхідність взаємних поступок в мировій угоді, зазвичай наводять аргумент про те, що якщо суд стане відмовляти в затвердженні мирових угод на підставі відсутності взаємності поступок, то це призведе до невиннованого звуження свободи договору сторін і до недосягнення примирення в тих випадках, коли сторони бажають примиритися. Слід зазначити, що їхні побоювання мають реальне підґрунтя. Так, у справі 450/1647/19 суддя Пустомитівського районного суду Львівської області відмовився у затвердженні мирової угоди з підстави, що з поданої мирової угоди суд не вбачає, які саме взаємні поступки будуть здійснені стороною відповідача у разі затвердження такої. Додатково було зазначено, що за своєю сутністю подана сторонами мирова угода подібна до заяви про відмову від позову, оскільки така створює процесуальні обов'язки лише для сторони позивача, не враховуючи те, що предметом позову є стягнення з відповідача на користь позивача заборгованості [37].

Проте, ніяких негативних наслідків для інтересів сторін, зокрема для можливості юридичного закріплення їх примирення, вимога обов'язковості

взаємних поступок не спричинить. Тобто, якщо суддя відмовить у затвердженні мирової угоди через відсутність взаємності поступок, сторони завжди можуть примиритись шляхом відмовою від позову (якщо відсутня поступка з боку відповідача) або визнанням позову (якщо відсутня поступка з боку позивача). Аналогічні дії вчинили сторони у вищезазначеній справі 450/1647/19, де позивач після відмови суду у затвердженні їхньої мирової угоди звернувся з заявою про відмову у позові [38]. Зате перевірка судом взаємності поступок у мировій угоді дозволяє виявити дійсні наміри сторін щодо укладання мирової угоди. Таким чином, можна зробити висновок, що взаємні поступки є обов'язковим елементом та одна з двох характерних рис мирової угоди (разом з двосторонністю), які відрізняють її від відмови від позову та визнання позову.

Разом з тим, слід підкреслити, що перевірка наявності взаємності поступок не повинна переходити в перевірку їх рівноцінності. Можливість досягти примирення часто обумовлена саме тим, що одна сторона дорожить певним благом менше, ніж інша. Тому нормальними є ситуації, коли, з точки зору сторонньої особи (в тому числі, судді), одна сторона зробила меншу поступку в обмін на велику, в той час як всі сторони задоволені умовами примирення і вважають їх вигідними для себе. Тобто, мета мирової угоди полягає в врегулюванні спору, в якому кожна сторона відмовляється від того, що оцінює менше, в обмін на те, що на її думку, значить більше. Перевірка рівноцінності поступок дійсно означала б обмеження свободи договору сторін і невиправдане застосування патерналістського підходу до учасників цивільного процесу.

Серед науковців виділяють дві групи умов, що можуть міститись у мировій угоді, а саме: обов'язкові та факультативні. Обов'язковими є умови щодо розміру і строків виконання зобов'язань обома сторонами або однією стороною перед іншою. Крім обов'язкових умов, мирова угода може містити й факультативні умови, наприклад, про відстрочку або розстрочку виконання зобов'язань, уступку права вимоги, визнання боргу або зменшення його розміру тощо [39, с. 112]. Однак, твердження щодо обов'язковості розміру зобов'язань в умовах мирової угоди є суперечливим, оскільки, обов'язковими такі умови може робити

лише норма закону, однак, така норма відсутня. Варто погодитись, що розмір виконання зобов'язань слід передбачати в умовах мирової угоди, однак, ці рекомендації є корисними лише у спорах, де предметом позову є майнові вимоги. Натомість, особливість немайнових вимог полягає в тому, що неможливо оцінити у грошовому вираженні або іншими чином розмір претензій сторони.

Як зазначалось вище, законодавство прямо не передбачає, які умови повинні міститись у мировій угоді, однак, встановлює застереження, що мирова угода має стосуватись лише прав та обов'язків сторін. Таке широке трактування з однієї сторони надає широкий вибір сторонам у складанні умов мирової угоди, з іншої створює певні проблеми на практиці. Однак, можливість закінчити спір мировою угодою багато в чому залежить від особливостей його правовідносин, що складають предмет спору. Так, виникають ситуації коли судом затверджується мирова угода у справах про встановлення факту, надання додаткових строків або визнання недійсним договору. Наприклад, у справі 125/2512/18 суддя Барського районного суду затвердив мирову угоду, згідно з умовами якої встановлювався позивачу додатковий строк для прийняття спадщини [40]. При цьому, як вбачається з ст. 1270 та ч. 3 ст. 1272 ЦК України надання додаткового строку для прийняття спадщини є виключним правом суду за наявності поважних причин його пропуску, що свідчить, про незаконність вищезазначеного рішення. Схоже рішення було прийнято суддею Димитровського міського суду Донецької області, де однієї з умов мирової угоди містилось положення про визнання факту постійного проживання на час відкриття спадщини та факту прийняття спадщини [41]. Проблема даного питання полягає в тому, що однією з властивостей судового рішення є його преюдиція, відповідно до якої рішення суду, що набрало законної сили є обов'язковим для іншого. Затвердивши мирову угоду, де у її предметі сторони визнають певний факт, суд, по суті, визнає існування в об'єктивній реальності такого факту без належних на те підстав.

Отже, права і обов'язки сторін спору є своєрідним об'єктом мирової угоди, який забезпечує законодавчу вимогу про те, що укладена мирова угода не має

порушувати прав та законних інтересів інших осіб. Вартий уваги правовий висновок викладений у ухвалі Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 червня 2015 року у справі 6-10418св15, де було зазначено, що мирова угода - це складена сторонами з урахуванням інтересів усіх заінтересованих осіб, що беруть участь у справі, угода, яка визнається судом лише після встановлення законності й обґрунтованості її умов, а також з'ясування думки усіх заінтересованих осіб щодо можливості її визнання. Метою такої угоди є врегулювання спору між сторонами, а її умови можуть стосуватися лише прав та обов'язків сторін та предмету спору, тобто матеріально-правової вимоги позивача до відповідача, стосовно якої він просить постановити судові рішення. Не може визнаватися судом мирова угода, умови якої не пов'язані зі спірними правовідносинами [42]. Тобто, можна зробити висновок, що мирова угода може укладатись лише у справах, де однією з сторін заявлена матеріально-правова вимога. Окрім того, доцільно передбачити у ЦПК України перелік справ, у яких сторони не мають права укласти мирову угоду.

Оскільки законодавець надає сторонам достатньо широкий обсяг повноважень щодо внутрішнього наповнення мирової угоди, постає питання, які умови сторони додатково можуть передбачити у мировій угоді. Так, О. Г. Бортнік зазначає, що в основу мирової угоди може бути покладено прощення боргу, визнання вимог, відступне, залік вимог, новацію, розстрочку чи відстрочку виконання спірного зобов'язання [8, с.8]. Слід деталізувати, що умовами мирової угоди можуть будь-які вимоги, за умови, що вони підлягають виконанню у примусовому порядку.

Разом з тим, С. Сенік вказує, що до тексту мирової угоди можна включати умови щодо виконання (або невиконання) дій, що не стосуються предмета позову і не характерні для судового рішення. Приміром, у зміст мирової угоди може бути включено умови про сплату пені за невиконання її умов сторонами [43, с.44]. Однак правомірність включення до мирової угоди санкцій за його невиконання викликає суперечки серед науковців. А. О. Згама вказує, що оскільки, умови мирової угоди мають стосуватись предмету спору, у зв'язку з

цим не можуть включатися до мирової угоди умови щодо застосування неустойки (штрафу, пені) за невиконання її умов [39, с. 112].

Судова практика свідчить про те, що встановлення відповідальності за прострочення виконання мирової угоди є допустимим. Так, у справах 914/2699/15, 922/4400/17, 914/2010/19 суди підтвердили можливість включення до мирової угоди умов про відповідальність за прострочення її виконання. Рішення судів ґрунтуються на тому, що відповідно до ч. 1 ст. 207 ЦПК України сторони можуть виходити за межі предмета мирової угоди за умови, що мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб [6]. При цьому, підстави для стягнення штрафу та розмір такого штрафу мають бути підтверджені, зокрема, рішенням суду. Тобто, у випадку невиконання умов мирової угоди стороні необхідно повторно звертатись до суду з позовом про стягнення штрафних санкцій.

У теорії цивільного права під формою договору розуміється встановлений законом або договором спосіб фіксації волевиявлення сторін. Цивільне законодавство розрізняє три форми договору: усна, проста письмова та проста кваліфікована (ст. 639 ЦК України). Якщо розглядати мирову угоду як договір, можна зробити висновок, що цивільно-процесуальне законодавство прямо не встановлює законодавчих вимог до форми мирової угоди. Однак, ч. 2 ст. 207 ЦПК України прямо передбачає, що спільна заява сторін про затвердження мирової угоди має бути у письмовій формі. Як було встановлено раніше, у спільній заяві мають міститись умови мирової угоди, з чого слідує, що мирова угода також має бути оформлена письмово [6].

Суперечливою є думка С. Сенік, яка вказує, що сторонам необов'язково подавати до суду письмову заяву про бажання укласти мирову угоду, здійснення цього права достатньо подати письмово оформлену мирову угоду [43, с. 43]. Оскільки, дане твердження прямо суперечить положенням ч. 2 ст. 207 ЦПК України, де вказано, що заява має бути письмово оформлена.

Щодо укладання мирової угоди в усній формі, слід погодитись з М. О. Ткаченко, яка зазначає, що можливість укласти мирову угоду в усній

формі є не доцільним та не практичним, оскільки, примирення сторін шляхом укладання єдиного письмового акту підписаного сторонами дає можливість суду встановити реальне волевиявлення сторін та виявити їхні дійсні наміри щодо цієї угоди. Натомість, укладання мирової угоди в усній формі спричинить практичні проблеми в її виконанні та оскарженні [44, с. 119].

Після затвердження судом мирова угода набуває деякі юридичні властивості характерні виключно для судових рішень, такі як, наприклад, можливість примусового виконання, у зв'язку з чим, закон встановлює певні вимоги до порядку укладання, змісту і форми мирової угоди. Натомість, доволі часто у сторін будь-якого договору виникає потреба у зміні умов вже укладеного договору. Така потреба може бути обумовлена різними життєвими причинами, від необхідності зміни реквізитів до перегляду ціни або предмету договору. У таких випадках учасники цивільно-правових відносин застосовують положення ч. 1 ст. 651 ЦК України, де вказано, що сторони можуть змінювати умови договору за згодою сторін, якщо інше не передбачено законом або договором. Оскільки мирова угода має дуалістичну природу, постає питання наявності можливості внести зміни сторонами до затвердженої мирової угоди.

Щодо цього питання, слід зазначити, що на думку М. О. Ткаченко зміни до мирової угоди передбачають відповідно зміни в ухвалі про її затвердження, що суперечить принципу незмінності судового рішення. Разом з тим авторка вважає, що доцільно закріпити право сторін на внесення змін до мирової угоди до її затвердження [44, с. 22]. Натомість, О. Г. Бортнік вважає, що сторони мають право звернутися до суду із заявою про визнання зміни способу чи порядку виконання мирової угоди до спливу строку пред'явлення її до примусового виконання [8, с. 123].

Слід погодитись з твердженням, що законодавство не передбачає можливості внесення змін до затвердженої мирової угоди. Однак, варто врахувати, що цивільне законодавство допускає зміну умов договору, оскільки, суспільні відносини є мінливими і постійно знаходяться у динамічному стані. Мирова угода у цивільному процесі, насамперед, є результатом примирення

сторін, а її умови є відображають той мінімальний обсяг матеріальної вигоди, що сторони очікували отримати від позитивного рішення суду. Однак, у житті можливі ситуації, коли внаслідок певних подій матеріальні блага втрачають свою цінність, і у таких випадках, внесення змін до договору дає можливість реагувати на життєві обставини. Так, змодельємо ситуацію, у якій сторони уклали мирову угоду за якою одна сторона передає іншій стороні індивідуально-визначену річ. Однак, вже після затвердження судом, але до її виконання визначена річ внаслідок певних життєвих обставин втрачає свою цінність. У випадку сторона, яка мала отримати цю річ за результатом укладання мирової угоди буде нести надмірно великі витрати у порівнянні з тією вигодою, що очікувала отримати. Припустимо, що у такому випадку сторони домовились замінити предмет угоди на інший, однак, залишається проблемним питання допустимості зміни умов мирової угоди. Враховуючи вищесказане, вважаємо за доцільне передбачити у законодавстві право сторін затвердженої мирової угоди звернутись із спільною заявою про затвердження нової мирової угоди до набрання законної сили ухвалою про затвердження.

Разом з тим, на практиці дуже часто укладаються та затверджується мирові угоди, особливо, текст яких складався особами, які не мають юридичної освіти, містять лексичні, стилістичні та синтаксичні помилки, а також містить зобов'язання неправового характеру, які унеможливають її виконання. Не виключені ситуації, коли умови мирової угоди не відповідають дійсним намірам сторін при її укладанні або навіть порушують права сторін чи третіх осіб. Однак, найпоширенішими є випадки, коли сторони не зазначають усіх необхідних реквізитів, у зв'язку з чим мирова угода не відповідає вимогам, встановленим відповідно до виконавчого документу [45, 46]. Так, наприклад, у справі 545/503/18 Полтавський районний суд Полтавської області затвердив мирову угоду, якій не була вказана точна адреса будівлі, яка переходить відповідно до умов, мирової угоди, що унеможливило її виконання [47]. У зв'язку з цим сторони звертались до суду із заявою про виправлення описки [48]. Безперечно перевірка умов мирової угоди відноситься до компетенції суду і у випадку

подання сторонами мирової угоди з юридичними помилками, суд повинен відмовляти сторонами у затвердження такої мирової угоди, однак, у випадку, якщо такі помилки все ж таки були допущені, то має існувати механізм виправлення таких помилок.

Слід погодитись з М. О. Ткаченко, яка узагальнила враховувавши особливості ухвали суду про затвердження мирової угоди, що доцільно застосовувати правила, які властиві для судових рішень, а саме:

- виправлення описок та арифметичних помилок в ухвалі суду, якщо вона відрізняється від мирової угоди, що затверджена судом (аналогія зі ст. 269 ЦПК);
- додатковою ухвалою суду, не змінюючи змісту резолютивної частини ухвали суду про затвердження мирової угоди, може бути вирішено питання про судові витрати (аналогія зі ст. 270 ЦПК);
- роз'яснення ухвали суду про затвердження мирової угоди (аналогія зі ст. 271 ЦПК) [44, с. 122].

Таким чином, можна зробити наступні висновки. З системного аналізу положень ЦПК України вбачається, що мирова угода має: 1) стосуватись прав та обов'язків сторін; 2) містити взаємні поступки сторін; 3) містити умови щодо порядку і строку її виконання; 4) бути складена у письмовій формі. Разом з тим, обґрунтовано, що взаємні поступки є характерною рисою та обов'язковим елементом змісту мирової угоди, яка відрізняє її від відмови від позову та визнання позову і дає можливість суду встановити дійсний намір сторін щодо укладення мирової угоди.

Встановлено, що законодавець надає сторонам широкий обсяг повноваженням у виборі умов мирової угоди, сторони мають право виходити за межі спору, якщо цим не порушують права інших осіб. Так, допускається передбачення у мирової угоді умов щодо відповідальності за прострочення виконання мирової угоди. При цьому, мирова угода не може укладатись у певних категоріях справ, де відсутня матеріально-правова вимога. До таких категорій справ відносять спори про встановлення фактів, визнання недійсним правочинів,

позбавлення батьківства або встановлення додаткового строку для прийняття спадщини.

2.3. Перевірка та затвердження судом мирової угоди

До 2017 року у цивільно-процесуальному законодавстві використовувалась така юридична конструкція, як «визнання мирової угоди». З набранням чинності Закону України «Про внесення змін до ГПК України, ЦПК України, КАС України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII «визнання» мирової угоди було замінено на її «затвердження», внаслідок цього, у більш ранніх наукових працях, присвячених мировій угоді, використовується саме «визнання». Однак, в цілому ці поняття є тотожними і використання їх у однаковому значенні не є помилковим.

Оскільки мирова угода має специфічну правову природу, яка полягає у поєднанні матеріальних та процесуальних норм, обґрунтованим є встановлена законодавцем обов'язкова відповідність змісту мирової угоди певним вимогам. Лише після перевірки та встановлення такої відповідності суд може затвердити мирову угоду, чим надає їй деяких юридичних властивостей характерних виключно судовому рішення.

Як зазначає О. Г. Бортнік за цивільним процесуальним законодавством визнання мирової угоди сторін - це процесуальна діяльність суду із встановлення відповідності умов мирової угоди закону чи, іншими словами, перевірка її законності. Визнання судом мирової угоди сторін – це один із засобів судового захисту, сутністю якого є засвідчення дотримання законності при врегулюванні спору [8, с. 77]. Однак, запропоноване твердження не охоплює всі аспекти мирової угоди, оскільки, концентрується на визначальній ролі суду у цій діяльності та більше підходить до поняття «перевірка мирової угоди». Затвердження мирової угоди не може існувати окремо без реалізації сторонами свого права на укладання мирової угоди, тому, це поняття слід розглядати, як цивільно-процесуальні відносини, що виникають між судом та сторонами. Як зазначалось вище, праву сторін на укладання мирової угоди кореспондується

обов'язок суду перевірити її відповідність встановленим законом вимогам. При цьому, якщо мирова угода відповідає законодавчим вимогам суд зобов'язаний затвердити її, у протилежному випадку – обов'язок відмовити. У такому випадку, можна говорити про контрольну функції суду при затвердженні мирової угоди.

Вимоги до мирової угоди встановлені у ч. 5 ст. 207 ЦПК України, де передбачено, що суд постановляє ухвалу про відмову у затвердженні мирової угоди і продовжує судовий розгляд, якщо умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними; або одну із сторін мирової угоди представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє [6].

Однак, при затвердженні мирової угоди суд не встановлює всіх фактичних обставин справи і не надає їм самостійної правової кваліфікації, тобто, уявлення про перевірку мирової угоди законом ілюзорно, бо така перевірка повноцінно неможлива без розгляду справи по суті. Мирова угода, на відміну від судового рішення, може суперечити дійсним обставинам справи: при укладенні мирової угоди спірний характер правовідносин усувається не владним вирішенням спору відповідно до закону, а шляхом створенням нових правовідносин, які на думку сторін відповідають їхнім інтересам.

У зв'язку з цим, вбачається доцільним детально розглянути наступні вимоги, яким має відповідати мирова угода та які встановлені у ч. 5 ст. 207 ЦПК України.

1. Мирова угода не має суперечити закону. Обов'язковою для мирової угоди є її законність, тобто, відповідність положенням закону. При цьому мова йде не тільки про вимоги, передбачені процесуальним законодавством, а й про відповідність іншим галузям права.

Деякі вчені (О. Г. Бортнік [8], П. П. Черевко [49]) вказують, що оскільки у основі мирової угоди лежить правочин, відповідно, на неї також повинні розповсюджуватись встановлені законом умови дійсності правочину. Так, О. Г. Бортнік зазначає, що порушення закону при укладенні мирової угоди необхідно розуміти як порушення вимог дійсності правочинів, а також, якщо дії сторін

направлені на безпідставне набуття права на чуже майно, порушення особистих немайнових прав інших осіб, завдання шкоди, приховування дійсних обставин справи, порушення імперативних приписів цивільного законодавства тощо [8, с. 84].

Як зазначалось вище, суд повинен враховувати, що у ряді випадків закон не допускається укладання мирових угод. Так, сторони не можуть мировою угодою встановити факти, що мають юридичне значення, змінити розмір відшкодування шкоди, завданої інвалідністю або іншого пошкодження здоров'я, а також смертю годувальника, або розмір аліментів, що стягуються у визначеному законом порядку або не можуть укласти мирову угоду у справах про позбавлення батьківських прав, про встановлення батьківства і т.д. Окрім того, у справах, що виникають із сімейних, житлових, трудових, правовідносин у певних випадках не допустима мирова угода, якщо учасникам цих правовідносин не надано право змінювати своєю угодою імперативні приписи законодавства, тобто правовідносини не підлягають договірному врегулюванню. У таких випадках суд не повинен затверджувати мирову угоду і в зв'язку з цим повинен винести ухвалу, яка стане підставою для продовження розгляду у справі.

Насамперед, мирова угода є процесуальним інститутом, отже, суд повинен враховувати також її відповідність нормам процесуального права. Тобто, суд не має затверджувати мирової угоди в тих випадках, коли особа, що підписала мирову угоду, після роз'яснення йому наслідків затвердження угоди не підтверджує свого наміру укласти мирову угоду, коли не дотримано процесуальні вимоги до форми мирової угоди, коли примирення спирається виключно на односторонні поступки або жодним чином не пов'язано з предметом судового розгляду правовідносинами, коли вона підписана особою, яка не є стороною справи, або ж не уповноваженою з боку цієї особи представником, коли затвердженням такої угоди порушуються правила підсудності і т.д.

2. Мирова угода не має порушувати права чи охоронювані законом інтереси інших осіб. Ця вимога безпосередньо пов'язана з вимогою законності,

але за своєю сутністю є ширшою категорією. З цієї вимоги закону безпосередньо випливає, що в контрольні функції суду щодо мирової угоди сторін входить також точне визначення по даній справі кола тих зацікавлених осіб, чиї права та законні інтереси повинні враховуватися при вирішенні спору. Так під «іншими особами», насамперед, розуміються особи, які юридично заінтересовані у вирішенні спору. Це можуть бути співпозивачі або співвідповідачі; треті особи, які заявляють або не заявляють самостійні вимоги щодо предмету спору, а також будь-які інші особи, що не беруть участь у справі, однак, укладання такої мирової угоди обмежує або порушує їхні права. Ця обставина зазвичай передбачає аналіз об'єкта мирової угоди – прав та обов'язків сторін. В першу чергу суд зобов'язаний встановити, чи дійсно сторони мають ті права, якими вони розпоряджаються відповідно до умов мирової угоди.

Затвердження мирових угод, які порушують права і законні інтереси інших осіб, відноситься до найбільш поширених судових помилок. Основна причина останніх - це упущення суду при визначенні суб'єктного складу спірних правовідносин. Так, на практиці існують випадки, коли суд затверджує мирову угоду предметом якої є право власності на майно, яке належить особі, яка взагалі не бере участь у справі. Показовою є справа № 6-2776цс16, де прокурор в інтересах Львівської міської ради звернувся з позовом про витребування майна з незаконного чужого володіння. У цій справі, спірне нежиле приміщення вибуло з комунальної власності Львівської міської ради на підставі судового рішення – ухвали про визнання мирової угоди, яка в подальшому була скасована. Виявилось, що суд який затверджував мирову угоду, не взяв до уваги відсутність правовстановлюючих документи у сторони, відповідно до чого сторона яка передавала на підставі мирової угоди іншій стороні нежитлові приміщення не мала права розпоряджатись ними, чим порушила законні права власника нерухомості [50].

Разом з тим, у контексті цього дослідження важливо додатково встановити, що законодавець розуміє під «охоронюваними законом інтересом». Законодавство не містить визначення цього поняття, однак, Рішенням

Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року у справі 1-10/2004 встановлено, що поняття «охоронюваний законом інтерес», що вживається в ч. 1 ст. 4 ЦПК України та інших законах України у логічно-смысловому зв'язку з поняттям «права», треба розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам [51]. Однак, вищевказане визначення не є загальноприйнятим, оскільки, дає можливість інтерпретувати його по-різному і застосовувати для захисту багатьох інтересів, які, насправді не є охоронюваними законом. Таким чином, поняття «охоронюваного законом інтересу» потребує уточнення. Під ним, очевидно, слід розуміти юридично виправдане та законне прагнення особи отримати ті чи інші блага, що прямо не охоплене змістом прав і свобод. Зміст законного інтересу, на відміну від права, не конкретизовано законодавством, оскільки правові норми не можуть охопити всі можливі ситуації. Тобто, якщо з'ясовується, що інша особа має на предмет судового мирової угоди юридично обґрунтовані претензії, то суд може відмовити в затвердженні мирової угоди, або судовий акт про його затвердження може бути оскаржений в подальшому.

Таким чином, для того, щоб говорити про те, що мирова угода не порушує прав і законних інтересів інших осіб, суду принаймні необхідно встановити, що:

- сторони мирової угоди мають право розпоряджатися майном, щодо якої здійснюється мирову угоду (що підтверджено відповідними правовстановлюючими документами);

- майно, передане за мировою угодою, не вилучено з обороту і не обмежено в обороті;

- майно, передане за мировою угодою, не перебуває під арештом і щодо нього немає спору з іншими особами.

3. Умови мирової угоди мають бути виконувані. Це положення є нововведенням, яке було прийнято з новою редакцією ЦПК України. Найбільш складні, творчо складені мирові угоди можуть містити умови, які не можуть бути виконані в порядку виконавчого провадження. При цьому, ЦПК України не передбачає критерії, які дають підстави мирову угоду вважати невиконуваними. Можна лише припустити, що це такі умови, при яких досягнення певної мети є неможливим в силу непереборної сили, людської природи, законів фізики чи інших факторів [52, с. 161].

При цьому, слід зазначити, що вимога щодо виконуваності мирової угоди є виправданою, оскільки, невиконання судових рішень впродовж тривалого часу підриває довіру до судової влади та є порушенням статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Так, показовою є справа 127/9024/15-ц, де суд затвердив мирову угоду, однією з умов якої є поділ майна (приватного будинку) в натурі. При цьому, для поділу нерухомого майна необхідна технічна можливість такого поділу, що підтверджується відповідним висновком бюро технічної інвентаризації на підставі проведеної судово-будівельної експертизи, у якому розраховується частка, яка може бути виділена. Однак, у вказаній справі сторони вирішили поділити будинок на власний розсуд, оскільки, норма про критерії невиконуваності була відсутня, а законних підстав для відмови не було, суд затвердив мирову угоду, яка містить невиконувану умову [53]. Отже, встановлення критерію невиконуваності умов мирової угоди є превентивним заходом щодо недопущення ситуацій, коли рішення суду не може бути виконане. Однак, доцільно було б передбачити додаткові критерії або роз'яснення щодо питання, які умови мирової угоди не можуть примусово виконані.

4. Мирова угода укладена законним представником має відповідати інтересам підопічних. Як зазначалось вище, батьки, опікуни, піклувальники або усиновлювачі мають право укладати мирову угоду від імені своїх неповнолітніх або малолітніх дітей, недієздатних або обмежено дієздатних осіб, над якими встановлено опіку або піклування. Оскільки останні здійснюють свої права через законних представників, особливого значення набуває встановлення обмежень

на реалізацію прав підопічних з метою недопущення зловживань законними представниками. У даному випадку, закон не уточнює в чому полягають інтереси підопічних надаючи суду широкі дискреційні повноваження визначати на власний розсуд, в чому полягає порушення інтересів підопічних. Однак, слід припустити, що ця невідповідність може проявлятися у неспіврозмірних майнових втратах для підопічного, або відсутності економічної доцільності в укладання такої угоди.

Окрім того, слід зазначити, що перевіряючи відповідність змісту мирової угоди закону, дійсність волевиявлення сторін, відсутність порушення прав, свобод та інтересів інших осіб, суд повинен дослідити частково обставини справи для того, щоб зробити правильний висновок щодо можливості затвердження мирової угоди. Потім діяльність суду повинна бути направлена лише на перевірку законності мирової угоди: відповідність критеріям дійсності мирової угоди, чіткість та точність її умов, здатність її до виконання. Суд ні в якому разі не повинен піддавати оцінці обставини, що передували виникненню спору, стали причиною звернення до суду, перевіряти обґрунтованість позову, встановлювати дійсні правовідношення сторін.

Затвердження судом мирової угоди тягне за собою не тільки матеріально-правові наслідки - припинення спору про право та виникнення нових правовідносин між сторонами, а й процесуальні. Відповідно до ч. 4 ст. 207 та ч. 2 ст. 256 ЦПК України при затвердженні мирової угоди сторін суд виносить ухвалу, якою одночасно закриває провадження у справі, тобто, юридичну силу мирова угода набуває при затвердженні його судом, внаслідок чого виникають юридичні наслідки, які полягають не тільки в закритті провадження у справі, а й у неможливості сторонам повторно звернутися до суду на тих же підставах і предмету. Тобто, можна зробити висновок, що в результаті затвердження мирової угоди судом позивач замість права вимоги набуває право подати ухвалу про її затвердження до примусового виконання.

При затвердженні мирової угоди суд не оцінює докази та не встановлює факти, тому постає питання, чи має преюдиційну властивість ухвала про

затвердження мирової угоди. Сутність преюдиції як інституту цивільно-процесуального права полягає в тому, що під час вирішення цивільних справ сторони не повинні доводити, а суд не повинен установлювати юридичні факти, що були встановлені попереднім вироком або рішенням суду. При цьому, преюдиція є своєрідним засобом процесуальної економії та наслідком законної сили судового рішення [54, с. 56].

Думка, що ухвалі про затвердження мирової угоди властива преюдиція заснована на хибному тлумаченні положень ч. 4 ст. 81 та ч. 1 ст. 258 ЦПК України, з яких можна припустити, що якщо ухвала про затвердження мирової угоди є судовим рішенням, то й на нього повинно поширюватись преюдиційна властивість. Однак, слід зазначити, що цивільно-процесуальне законодавство розрізняє поняття «судового рішення» та «рішення суду», де останнє є підвидом першого.

Окремо взяті вчені (О. Г. Бортнік [8, с. 76], Р. Е. Гукасян [15, с. 176-177], с. Д. Л. Давиденко [1, с. 211]) зазначають, що ухвалі про затвердження мирової угоди характерна преюдиція, однак, лише для сторін мирової угоди. Вищевказане твердження є суперечливим, оскільки, як вже зазначалось, суд в разі затвердження мирової угоди не розглядає і не вирішує спір по суті, а тому доказовий матеріал не досліджується судом як при винесенні судом рішення, а обставини, що мають значення для правильного вирішення справи, належної правової оцінки не отримують.

Окрім того, слід додати, що недоліком процедури затвердження мирової угоди є відсутність строку протягом якого суд зобов'язаний розглянути мирову угоду. На практиці така прогалина у законі створює ризики затягування судами вирішення таких питань. За аналогією до укладання мирової угоди в процесі виконання рішення доцільно доповнити статтю 207 ЦПК України нормою, про те, що суд зобов'язаний розглянути спільну заяву сторін про затвердження мирової угоди протягом 10 днів.

Слід зазначити, що окрім, обов'язку перевірити відповідність мирової угоди законодавчим вимогам, згідно ч. 3 ст. 207 ЦПК України до ухвалення

судового рішення у зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди на суд покладається обов'язок роз'яснити наслідки такого рішення. З буквального тлумачення цієї норми не зовсім зрозуміло наслідки якого рішення зобов'язаний роз'яснити суд – рішення сторін укласти мирову угоду чи судового рішення. Вважаємо, що суд зобов'язаний довести до відома наслідки саме постановлення ухвали про затвердження мирової угоди, оскільки, ця процесуальна дія прямо впливає на права та обов'язки сторін. Слід вказати, що при роз'ясненні наслідків такого рішення, суд має обов'язково зазначити про закриття провадження та наслідки, що випливають з такої процесуальної дії, порядок оскарження винесеної ухвали та виконання мирової угоди. Окрім того, варто погодитись, з М. О. Ткаченко, яка пропонує передбачити у ЦПК обов'язкову письмову фіксацію сторонами про те, що вони були ознайомлені з наслідками укладання мирової угоди [44, с. 121].

У ході дослідження з'ясовано, що затвердження мирової угоди – це цивільно-процесуальні відносини, що виникають між сторонами, з одного боку, і судом, з іншого, та полягають у перевірці судом відповідності умов мирової угоди законодавчим вимогам, і у разі такої відповідності встановлення обов'язковості для сторін умов мирової угоди. Законодавцем прямо визначені наступні вимоги до умов мирової угоди: законність, непорушність прав та охоронюваних законом інтересів інших осіб, виконуваність, відповідність інтересам підопічного у разі укладання мирової угоди законним представником.

Встановлено, що ухвала про затвердження мирової угоди спричиняє виникнення матеріальних та процесуальних наслідків. Матеріальними наслідками для сторін є припинення спору про право та виникнення нових правовідносин, що випливають з прав та обов'язків визначених в умовах мирової угоди. Процесуальними наслідками є закриття провадження у справі, неможливість повторного звернення до суду з цих самих підстав, між тими самими сторонами, про той самий предмет і виникнення право у сторін вимагати примусового виконання ухвали про затвердження мирової угоди.

2.4. Укладання мирової угоди на різних стадіях цивільного процесу

Інститут мирової угоди на різних стадіях судового процесу слід досліджувати з двох аспектів. З одного боку, цивільно-процесуальне законодавство закріплює право сторін на укладання мирової угоди у апеляційному (ст. 373 ЦПК України) і касаційному провадженні (ст. 408 ЦПК України) та у процесі виконання (ст. 434 ЦПК України). З іншого боку, у встановлених законом випадках будь-яка особа має право звернутись до суду вищої інстанції з скаргою на ухвалу суду про затвердження мирової угоди. У цьому підрозділі дослідження присвячене саме укладанню мирової угоди у апеляційному і касаційному провадженні та процесі виконання судових рішень.

У контексті дослідження укладання мирової угоди на різних стадіях судового процесу є важливим для визначення часової межі, коли сторони можуть укласти мирову угоду. Так, С. Сенік зазначає, що сторони можуть укласти мирову угоду й повідомити про це суд не тільки на будь-якій стадії судового розгляду, але й після закінчення судового розгляду цивільної справи, а саме в процесі виконання рішення суду. Разом із тим, вчена зазначає, що мирова угода не може бути укладена сторонами в міжстадійний період [43, с. 46]. Натомість, О. Б. Верба-Сидор вважає використання поняття «між стадіями процесу» некоректним. Вчена розглядає процес, як послідовну та неподільну зміну стадій, яка відбувається у відбудовується у закономірному порядку, натомість, під стадією розуміється певний момент, період, етап у розвитку чого-небудь, які мають свої якісні особливості. Нерозривність процесу як цілого характеризує його органічну єдність та послідовну і плавну зміну його структурних елементів – стадій. Внаслідок, цього ніяких проміжків між стадіями, на думку вченої не може бути [55, с. 155].

В цілому, варто погодитись з поглядами обох вчених, однак, слід уточнити часові межі, в яких можливо укласти мирову угоду. Тобто, право на укладання мирової угоди у сторін виникає з моменту відкриття провадження у справі та припиняється у зв'язку з закриттям провадження у справі, винесення рішення суду по справі, затвердженням мирової угоди або примусовим виконанням

судового рішення. В окремих випадках право на укладання мирової угоди може припинятись. На обґрунтування вищевказаного твердження, слід додати, що право на укладання мирової угоди нерозривно пов'язано з двома категоріями: процесуальним статусом сторони у справі та відкритим провадженням у справі. У зв'язку з цим, сторона не може укласти мирову угоду, якщо компетентним органом не було відкрито провадження. До схожого висновку дійшов Касаційний цивільний суд у складі Верховного суду, який у своїй постанові від 30 вересня 2020 року по справі 753/16296/14-ц, де вказав, що сторони мають право скористатись правом на укладання мирової угоди у будь-який момент судового розгляду, тобто після відкриття провадження у справі судом першої, апеляційної чи касаційної інстанції та до ухвалення судового рішення за результатами такого розгляду. При цьому, Верховний Суд зазначив, що після ухвалення судового рішення судовий процес припиняється. Разом з тим процес захисту прав продовжується у формі виконання судового рішення, яке може відбуватися у добровільному чи примусовому порядку (виконавче провадження) [56].

Сутність апеляційного і касаційного оскарження полягає в наданні правової оцінки судом вищої інстанції рішення суду нижчої інстанції, яке ще не набрало законної сили, за допомогою повторного розгляду і вирішення справи по суті. Разом з тим, у рамках апеляційного та касаційного провадження до учасників цивільного процесу та порядку розгляду справи застосовуються підвищені вимоги, ніж у судах першої інстанції (наприклад, нові докази, які не були представлені в суд першої інстанції, допускаються тільки в разі обґрунтування в апеляційній скарзі, що ці докази неможливо надати у суд першої інстанції).

В цілому укладення мирової угоди в апеляційному та касаційному провадженні здійснюється в порядку, визначеному для судів першої інстанції, за виключенням особливостей характерних судам вищих інстанцій. Тобто якщо сторони вирішили укласти мирову угоду, вони повідомляють про це суд письмово, а суд в свою чергу перевіряє право на укладення мирової угоди та

роз'яснює сторонам наслідки такого рішення [57, с. 81]. Особливості укладання мирової угоди в апеляційному та касаційному провадженні передбачено ст. 373 та ст. 408 ЦПК України. В цілому зазначені норми складаються з двох частин та є однаковими за виключення рис характерних кожному із проваджень. Так, у перших частинах вищевказаних норм безпосередньо закріплено право сторін укласти мирову угоду з додержанням правил встановленим ЦПК України, які регулюють порядок і наслідки вчинення цієї процесуальної дії. Другі частини безпосередньо присвячені порядку затвердження мирової угоди у апеляційному та касаційному провадженні та містять головну відмінність від процесу у суді першої інстанції. Ця відмінність полягає в тому, що касаційні або апеляційні суди при затвердженні мирової угоди, окрім закриття провадження, визнають нечинними рішення судів нижчої інстанції по цій справі.

Слід зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 263 ЦПК України судові рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим. Окрім цього, ст. 367 ЦПК України суд апеляційної інстанції перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги [6]. Дотримання критеріїв законності і обґрунтованості є запорукою повного і всебічного розгляду справи по суті і належного захисту законних прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб. При цьому, за логікою законодавця, в разі, якщо при винесенні рішення суд не врахував ці критерії, таке рішення є незаконним і необґрунтованим і підлягає скасуванню. В іншому ж випадку, якщо суд дотримувався критеріїв законності та обґрунтованості рішення суду не може бути скасовано. Побічно це підтверджується зазначенням у процесуальному законодавстві про те, що правильне по суті рішення не може бути скасовано з одних лише формальних підстав (ст. 410 ЦПК України).

Аналогічне твердження висловлював Л. Грось, який зазначав, що незаконність або необґрунтованість судового рішення можуть бути єдиними підставами для скасування рішення суду. Встановлювати особливі підстави для скасування судового рішення ніхто не має права, і якщо рішення законне, воно

має залишатися незмінним, а сторонам слід роз'яснити можливість укладення мирової угоди поза процесом або при виконанні [58, с. 88]. Таким чином, з огляду на принцип верховенства права, не може бути скасовано рішення суду, якщо дотримані критерії законності та обґрунтованості.

Разом з тим, норми ЦПК України містить повністю законну можливість відмінити дію рішення суду, в якому дотримані вищевказані принципи, шляхом затвердження мирової угоди в апеляційному провадженні. Однак, М. Вербіцька звертає увагу на особливість юридичної конструкції, яка використовується у ч. 2 ст. 373 ЦПК України, де вказано, що рішення суду не скасовується, а визнається нечинним. На думку вченої, саме використання цієї конструкції вирішує зазначену проблему [59, с. 125]. Однак, дане твердження є суперечливим, оскільки, як вбачається зі змісту ч. 2 ст. 419 ЦПК України скасовані та визнані нечинними рішення, постанови та ухвали суду першої або апеляційної інстанції втрачають законну силу та подальшому виконанню не підлягають. Тобто, суттєвої різниці у наслідках між скасуванням рішення та визнання його нечинним немає.

ЦПК України передбачає можливість укладення мирової угоди на стадії не тільки судового, а й виконавчого провадження. Окрім того, право сторін на укладання мирової угоди міститься у Законі України «Про виконавче провадження». Особливість цієї процедури полягає в тому, що спір між сторонами уже вирішений і на цьому етапі, стягувач вже має судове рішення, що ставить боржника у менш вигідному положення, чим стягувача. Однак, на практиці виконавче провадження не завжди ототожнюється з ефективністю. Через бюрократизм примусове виконання рішення суду може затягуватись на роки, що безперечно шкодить майновим інтересам стягувача. Натомість, укладання мирової угоди може значно прискорити закінчення виконавчого провадження, що є безсумнівним плюсом такої процедури. Боржник же, і зовсім буде позбавлений можливих арештів майна, блокування рахунків, штрафів і викликів до судового виконавця. Окрім того, мирова угода може бути укладена у випадках, коли суд частково задовольнив позовні вимоги, внаслідок чого, ні

одна із сторін не отримала бажаного. Тому, мирова угода на зазначеній стадії є механізмом добровільного виконання на основі взаємних поступок сторін, основна процедурна мета якого - відмова від механізму державного примусу або припинення примусового виконання, якщо так процедура була розпочата.

З положень ст. 434 ЦПК України випливає, що мирова угода, укладена у процесі виконання, подається в письмовій формі державному або приватному виконавцеві, який не пізніше триденного строку передає її для затвердження до суду, який видав виконавчий документ. Отримавши текст мирової угоди, суд зобов'язаний протягом 10 днів з моменту надходження заяви вирішити питання про її затвердження, шляхом постановлення ухвали. У процесі вирішення питання про затвердження мирової суд перевіряє відповідність тексту мирової угоди, визначених ст. 207 ЦПК України.

На відміну від мирової угоди у судовому процесі до державного виконавця подається безпосередньо мирова угода, а не спільна заява про її затвердження. Окрім того, законодавцем не деталізовано, ким саме має подаватись мирова угода. Враховуючи, що мирова угода подається у простій письмовій формі, де дійсність волевиявлення сторін важко встановити, така прогалина створює ризики створення ситуацій, коли боржник подаватиме державному виконавцю мирову угоду, про існування якої стягувач навіть не буде підозрювати. Тому доцільно передбачити у законодавстві, що мирова угода у процесі виконання має посвідчуватись нотаріально, або за умови вручення сторонами державному або приватному виконавцю мирової угоди у простій письмовій формі особисто. Окрім того, доцільною є пропозиція О. Г. Бортнік, яка зазначає, що питання про визнання мирової угоди повинно вирішуватися в судовому засіданні з повідомленням сторін виконавчого провадження. У разі неявки сторін чи їх представників у судові засідання при виявленні неточностей суд не має права розглядати подані державним виконавцем заяви сторін про укладення мирової угоди без їх присутності. Це обумовлено тим, що окрім роз'яснення сторонам їх процесуальних прав та наслідків їх вчинення, суд повинен перевірити відповідність дій сторін закону та дотримання прав і інтересів інших осіб, для

чого може виникнути необхідність у їх особистих поясненнях, дослідженні деяких матеріалів [8, с. 157].

Особливістю мирової угоди у процесі виконання є те, що у спорі між сторонами вже прийнято рішення, яке набрало законної сили. Відповідно до ч. 1, 2 ст. 18 ЦПК України судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а невиконання судового рішення є підставою для кримінальної відповідальності (ст. 382 Кримінального кодексу України) [6].

У зв'язку з цим виникає питання щодо обов'язковості рішення, що набрало законної сили після укладання мирової угоди у процесі виконання. Так, О. Б. Верба-Сидор, зазначає, що законне рішення суду, ухваленого до визнання мирової угоди у виконавчому провадженні, зберігається щодо встановлених у ньому судом обставин, з метою усунення зловживань сторонами шляхом подання тотожних позовів [55, с. 157]. Слід зазначити, що на відміну від апеляційного та касаційного провадження, суд, який постановляє ухвалу про затвердження мирової угоди у процесі виконання, не зобов'язаний і не має права визнавати нечинним рішення суду нижньої інстанції. Варто погодитись з доцільністю та виправданістю цієї норми, оскільки, рішення суду може не завжди відповідати майновим інтересам сторони на користь якої воно було прийнято, натомість, шляхом укладання мирової угоди у процесі виконання сторони не оспорюють мотивувальну частину судового рішення, а лише видозмінюють резолютивну частину відповідно до їх майнових інтересів. З цього слідує, що рішення прийняте по справі у процесі виконання якої було укладено мирову угоду, є обов'язковим та має преюдиційну властивість, на відміну від визнаних нечинним судових рішень та ухвал про затвердження мирової угоди.

Відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» за результатами розгляду заяви про укладення мирової угоди суд постановляє ухвалу, що направляється стягувачу, боржнику та державному виконавцю, який

здійснює примусове виконання рішення. У випадку існування підстав для закінчення виконавчого провадження виконавчий документ, за яким ведеться виконання, направляється до суду чи органу, який його видав, із відповідною відміткою. Наслідками закінчення виконавчого провадження є припинення дії арешту майна, скасовуються інші здійснені державним виконавцем заходи примусового виконання рішення, а також провадяться інші дії, необхідні у зв'язку із закриттям виконавчого провадження [8, с. 148] .

Враховуючи вищесказане можна зробити наступні висновки. Матеріальними наслідками затвердження мирової угоди у процесі виконання є створення нових правовідносин між стягувачем та боржником, відмінних від тих, що були встановлені у резолютивній частині рішення суду. Разом з тим, з положень ЦПК України та Закону України «Про виконавче провадження» випливає, що процесуальними наслідками затвердження мирової угоди є закриття виконавчого провадження. Окрім цього, хоч у ст. 434 ЦПК України прямо не вказано про можливість примусового виконання ухвали про затвердження мирової угоди, є всі підстави вважати про наявність цієї можливості.

Таким чином, у ході дослідження встановлено, що право на укладання мирової угоди у сторін виникає з моменту відкриття провадження у справі та припиняється у зв'язку з закриттям провадження у справі, винесення рішення суду по справі, затвердженням мирової угоди або примусовим виконанням судового рішення. В окремих випадках право на укладання мирової угоди може припинятись.

Встановлено, що укладання мирової угоди на стадії апеляційного та касаційного провадження, відрізняється тим, що суд, окрім затвердження мирової угоди та закриття провадження у справі, визнає нечинними рішення судів попередньої інстанції. При цьому, визнання нечинним рішення та скасування рішення суду за своїми наслідками є тотожними поняттями.

Визначено, що особливостями мирової угоди у процесі виконання є наслідки та порядок затвердження. Обґрунтовано доцільність закріплення

обов'язкової нотаріальної форми мирової угоди та розгляду судом умов мирової угоди в судовому засіданні з викликом сторін. З'ясовано, що на відміну від рішення судів, що визнанні нечинними та ухвал про затвердження мирової угоди, рішення суду зберігає свої преюдиційні властивості, не зважаючи на укладання сторонами мирової угоди у процесі виконання.

Висновки до розділу 2

Право на укладання мирової угоди належить позивачу, відповідачу та третій особі, яка заявляє самостійні вимоги. При цьому, здійснення права на укладання мирової угоди однією сторонами спору можливе за умови взаємного здійснення цього права іншими сторонами. Зміст права на укладання мирової угоди полягає в можливості укласти угоду з іншою стороною та можливості звернутись до суду з спільною заявою про затвердження мирової угоди.

Відносини між сторонами спору у процесі узгодження тексту, до і після укладення мирової угоди, до звернення з спільною заявою про затвердження мирової угоди є цивільно-правовими відносинами. Із зверненням сторін із заявою про затвердження мирової угоди між сторонами, з одного боку, та судом, з іншого боку, виникають цивільно-процесуальні відносини.

З системного аналізу положень ЦПК України вбачається, що мирова угода має: 1) стосуватись прав та обов'язків сторін; 2) містити взаємні поступки сторін; 3) містити умови щодо порядку і строку її виконання; 4) бути складена у письмовій формі. Разом з тим, обґрунтовано, що взаємні поступки є характерною рисою та обов'язковим елементом змісту мирової угоди, яка відрізняє її від відмови від позову та визнання позову і дає можливість суду встановити дійсний намір сторін щодо укладення мирової угоди.

Встановлено, що законодавець надає сторонам широкий обсяг повноваженням у виборі умов мирової угоди, сторони мають право виходити за межі спору, якщо цим не порушують права інших осіб. Так, допускається передбачення у мирової угоді умов щодо відповідальності за прострочення

виконання мирової угоди. При цьому, мирова угода не може укладатись у певних категоріях справ, де відсутня матеріально-правова вимога. До таких категорій справ відносять спори про встановлення фактів, визнання недійсним правочинів, позбавлення батьківства або встановлення додаткового строку для прийняття спадщини.

У ході дослідження з'ясовано, що затвердження мирової угоди – це цивільно-процесуальні відносини, що виникають між сторонами, з одного боку, і судом, з іншого, та полягають у перевірці судом відповідності умов мирової угоди законодавчим вимогам, і у разі такої відповідності встановлення обов'язковості для сторін умов мирової угоди. Законодавцем прямо визначені наступні вимоги до умов мирової угоди: законність, непорушність прав та охоронюваних законом інтересів інших осіб, виконуваність, відповідність інтересам підопічного у разі укладання мирової угоди законним представником.

Встановлено, що ухвала про затвердження мирової угоди спричиняє виникнення матеріальних та процесуальних наслідків. Матеріальними наслідками для сторін є припинення спору про право та виникнення нових правовідносин, що впливають з прав та обов'язків визначених в умовах мирової угоди. Процесуальними наслідками є закриття провадження у справі, неможливість повторного звернення до суду з цих самих підстав, між тими самими сторонами, про той самий предмет і виникнення право у сторін вимагати примусового виконання ухвали про затвердження мирової угоди.

Матеріальними наслідками затвердження мирової угоди у процесі виконання є створення нових правовідносин між стягувачем та боржником, відмінних від тих, що були встановлені у резолютивній частині рішення суду. Разом з тим, з положень ЦПК України та Закону України «Про виконавче провадження» випливає, що процесуальними наслідками затвердження мирової угоди є закриття виконавчого провадження. Окрім цього, хоч у ст. 434 ЦПК України прямо не вказано про можливість примусового виконання ухвали про затвердження мирової угоди, є всі підстави вважати про наявність цієї можливості.

Таким чином, у ході дослідження встановлено, що право на укладання мирової угоди у сторін виникає з моменту відкриття провадження у справі та припиняється у зв'язку з закриттям провадженням у справі, винесення рішення суду по справі, затвердженням мирової угоди або примусовим виконанням судового рішення. В окремих випадках право на укладання мирової угоди може припинятись.

Укладання мирової угоди на стадії апеляційного та касаційного провадження, відрізняється тим, що суд, окрім затвердження мирової угоди та закриття провадження у справі, визнає нечинними рішення судів попередньої інстанції. При цьому, визнання нечинним рішення та скасування рішення суду за своїми наслідками є тотожними поняттями.

Визначено, що особливостями мирової угоди у процесі виконання є наслідки та порядок затвердження. Обґрунтовано доцільність закріплення обов'язкової нотаріальної форми мирової угоди та розгляду судом умов мирової угоди в судовому засіданні з викликом сторін. З'ясовано, що на відміну від рішення судів, що визнанні нечинними та ухвал про затвердження мирової угоди, рішення суду зберігає свої преюдиційні властивості, не зважаючи на укладання сторонами мирової угоди у процесі виконання.

РОЗДІЛ 3

ОСКАРЖЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ СУДОВИХ АКТІВ ЩОДО МИРОВОЇ УГОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

3.1. Оскарження судових актів про затвердження та відмови у затвердженні мирової угоди

Забезпечення права на апеляційне та касаційне оскарження є одним із основних принципів (засад) цивільного судочинства України, який полягає в праві учасників справи, а також осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення.

Цивільно-процесуальне законодавство України гарантує сторонам можливість при досягненні домовленості припинити спір шляхом укладення мирової угоди та ліквідувати конфлікт на будь-якій стадії цивільного процесу. Проте порядок укладення, перевірки та визнання мирової угоди судом у ЦПК України не зовсім чітко прописано, що призводить до колізій та подальшого оскарження мирової угоди або ухвал про їх затвердження. При аналізі норм ЦПК України щодо оскарження затвердження мирових угод встановлено, що відсутнє регламентування спеціального порядку та підстав їх перегляду.

Питання оскарження мирової угоди має важливе практичне значення. Оскільки умови мирової угоди викладаються в ухвалі про затвердження мирової угоди та закриття провадження у справі, оскарженню підлягає не сама мирова угода, а ухвала, якою визнано мирову угоду та закрито провадження у справі. Проте серед науковців існує протилежний підхід, який обумовлений твердженням, що якщо мирова угода була затверджена судом з порушенням норм матеріального права, в тому числі, якщо вона містить ознаки недійсної угоди або якщо одна зі сторін не бажає в добровільному порядку її виконувати, то відповідні спори мають вирішуватись у порядку позовного провадження через пред'явлення нового позову позову до суду першої інстанції.

Подібної позиції притримуються М. А. Рожкова та Н. Г. Єлісєєв, які вказують на те, що підхід, згідно з яким оскарження мирової угоди здійснюється шляхом оскарження судового акту, яким визнано цю мирову угоду, є невірним: питання недійсності спірної мирової угоди, визнаної судом, повинно бути предметом самостійного судового розгляду на підставі спеціального позову. Окрім того, М.А. Рожкова зазначає, що мирова угода, незважаючи на затвердження його судом, залишається все ж цивільно-правовою угодою. Виключення можливості зацікавленим особам використовувати засоби захисту прав, зокрема, визнання правочину недійсним, по суті є обмеження права на судовий захист [1, с. 131].

Однак, не можемо погодитись з таким твердженням. По-перше, якщо законодавець закріпить можливість визнати мирову угоду недійсною, то ефективність досліджуваного інституту стане істотно менше, а то й зовсім не буде застосовуватися. Так як з точки зору ефективності та доцільності сторона надасть перевагу владному вирішенню спору, ніж мирному врегулюванню спору. По-друге, відпадає необхідність в затвердженні мирової угоди судом і винесення відповідного визначення, так як якщо мирова угода буде оскаржуватися шляхом подачі позову, то відповідно ставитиметься під сумнів юридична сила судового ухвали, а також порушуватися така властивість як незмінність судового акту, яка полягає в тому, що судові рішення, яке набрало законної сили не може бути скасовано або змінено ні судом, що його постановив, ні вищим судом.

Аналогічний підхід займають касаційні суди. Так, у справі № 908/1604/17 Касаційний господарський суд у складі Верховного суду вказав, що мирова угода не є договором у цивільно-правовому розумінні. У даній справі позов було подано про визнання недійсним правочину, укладеного між ТОВ та державною організацією та скасування ухвали господарського суду у іншій справі, якою затверджено вказану угоду. Рішенням місцевого господарського суду, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, у задоволенні позову відмовлено, а провадження в частині скасування ухвали господарського суду у іншій справі, якою затверджено вказану угоду, припинено на підставі п. 1 ч. 1 ст.

80 ГПК України (в редакції, чинній до 15.12.2017). Прийняті судові акти в частині відмови у задоволенні позовних вимог мотивовані тим, що мирову угоду не можна розглядати як договір у цивільно-правовому розумінні і, відповідно, не можна визнавати недійсною у позовному провадженні. В частині припинення провадження у справі прийняті судові акти мотивовані тим, що спір не підлягає вирішенню в господарських судах у позовному порядку [7].

З цього слідує, що мирова угода не може бути оскаржена окремо від ухвали про її затвердження. Судова практика свідчить про те, ухвала про її затвердження та закриття провадження у справі може бути скасована як із матеріально-правових, так і з процесуально-правових підстав, що обумовлено її дуалістичною правовою природою.

При цьому, слід звернути увагу, на зарубіжний досвід. Наприклад, у праві Франції існують дві процедури судового контролю за змістом судового угоди про врегулювання спору: посвідчення та затвердження. При посвідченні суд лише підтверджує волю сторін, на укладення мирової угоди внаслідок чого воно оскаржується як звичайний цивільно-правовий договір. Французький суд вказав, що рішення, як і протокол про посвідчення угоди сторін не підлягає апеляційному чи іншого оскарженню. Також не підлягає апеляційному оскарженню рішення суду про затвердження примирення сторін, коли в примирної процедури бере участь медіатор. Натомість, в США мирові угоди, які не потребують затвердження судом, оскаржуються, як звичайні угоди [1, с. 201]. З цього можна зробити висновок, що в зарубіжних країнах є випадки, коли мирові угоди оскаржуються, як звичайні договори, однак, слід врахувати, що у цих країнах мирові угоди носять цивільно-правовий характер, а роль суду зводиться до того, щоб завірити волю сторін. Натомість, в українському законодавстві, як зазначалось в попередніх розділах, домінує цивільно-процесуальний характер мирової угоди, що унеможливлює використання такого підходу.

Відповідно до ч. 2 ст. 352 ЦПК України учасники справи, особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи,

інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції окремо від рішення суду лише у випадках, передбачених статтею 353 цього Кодексу. Оскарження ухвал суду, які не передбачені статтею 353 цього Кодексу, окремо від рішення суду не допускається. Окрім того, відповідно до п.11 ч. 1 ст. 353 ЦПК України окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо затвердження мирової угоди [6]. Таким чином, з аналізу ч. 2 ст. 352 та ч. 1 ст. 353 ЦПК України слідує, що ухвала про затвердження суду може бути оскаржена окремо від рішення суду не тільки сторонами мирової угоди, а й особами, права та обов'язки яких порушує така мирова угода.

Слід відмітити, що ЦПК України прямо передбачає можливість оскаржити ухвали суду першої інстанції про затвердження мирової угоди лише в апеляційному провадженні. Щодо касаційного оскарження, то слід зазначити, що відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК України сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, мають право оскаржити у касаційному порядку серед усіх інших ухвалу суду першої інстанції, яка вказана у ч. 1 ст. 353 ЦПК України [6]. Проте, серед переліку ухвал, які можуть бути оскаржені, не міститься п. 11 ч. 1 ст. 353 ЦПК України, а саме ухвала про затвердження мирової угоди. Тобто, ухвалу про затвердження мирової угоди відповідно до процесуального закону оскаржити в суді касаційної інстанції не можна.

Однак, з іншої сторони суд постановляє одну ухвалу, якою затверджує мирову угоду та одночасно закриває провадження у справі. Слід припустити, що оскаржити в касаційному порядку таку ухвалу допустимо, оскільки суд постановляє ухвалу про закриття провадження з підстави затвердження мирової угоди. Відтак, така ухвала підлягає перегляду касаційним судом відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 353 ЦПК України, як ухвала про закриття провадження. Таке твердження обґрунтовується судовою практикою, так у справах 521/12596/18, 6-

8467св15, 373/2552/14-ц предметом касаційного розгляду була ухвала суду першої інстанції про затвердження мирової угоди.

Слід зазначити, що у результаті подання сторонами спільної заяви про затвердження мирової угоди суд може вчинити лише дві процесуальні дії: прийняти ухвалу про затвердження мирової угоди або ухвалу про відмову у затвердження мирової угоди. При цьому, слід зазначити, що ч. 1 ст. 353 ЦПК України не передбачає можливість оскаржити ухвалу про відмову у затвердженні мирової угоди. Так, наприклад, у справі 67/2373/14-ц 8 жовтня 2019 року Київський апеляційний суд відмовив у відкритті апеляційного провадження на ухвалу про відмову у затвердженні мирової угоди, зазначивши з аналізу ст. 353 ЦПК України вбачається, що процесуальним законодавством передбачено можливість апеляційного оскарження лише ухвали суду першої інстанції про затвердження мирової угоди. Можливості оскарження окремо від рішення суду ухвал про відмову в затвердженні мирової угоди, положення процесуального законодавства не містять [60]. До аналогічного висновку дійшов Одеський апеляційний суд 12 грудня 2019 року у справі 501/3127/19, зазначивши в ухвалі, що особливість ухвали про відмову у затвердженні мирової угоди полягає у тому, що вона постановляється до ухвалення рішення суду по суті спору, а тому її можливо оскаржити в апеляційному порядку одночасно з оскарженням такого рішення суду [61].

Такий підхід судової практики ґрунтується на тому суд відмовляючи в задоволенні спільної заяви про затвердження мирової угоди не перешкоджає в заяві повторної заяви з виправленими помилками, які послужили підставою для відмови в затвердження мирової угоди. Також такий не обмежує право сторін на оскарження ухвали про відмову у затвердженні мирової угоди, а має інший порядок, який відмінний від порядку оскарження ухвали суду про затвердження мирової угоди, оскільки, сторона має право заявити свої заперечення на ухвалу, що не підлягає оскарженню окремо від рішення суду, апеляційної скарги на рішення суду.

Однак, не можемо погодитись з такими висновками. При укладенні мирової угоди сторони ідуть на взаємні поступки, оскільки, не впевнені у своїй доказовій базі, мають бажання вирішити такі питання швидко або з інших особистих причин. Тому при укладанні мирової угоди до прийняття рішення по справі, зазвичай, сторони знаходяться в однакових умовах і взаємно бажають примиритись. Однак, у випадку, якщо суд завідома незаконно відмовляє у затвердженні мирової угоди і потім постановив законне рішення по суті на користь однієї з сторін, баланс інтересів у затвердженні мирової угоди зміщується, оскільки, сторона, яка виграла справу вже не зацікавлена у вирішенні спору. Таким чином, нівелюється сама сутність мирової угоди, оскільки, сторони які бажали примиритись змушені були вирішити спір владним шляхом, і при цьому найбільше програє сторона, для якої не вигідне рішення першої інстанції. У зв'язку з цим вбачається доцільним доповнити ч. 1 ст. 353 ЦПК України пунктом про можливість апеляційного оскарження ухвали про відмову у затвердженні мирової угоди.

Право на оскарження ухвали про затвердження мирової угоди реалізується шляхом подання апеляційної скарги. При цьому, таке обмежене процесуальними строками, зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 354 ЦПК України, апеляційна скарга на ухвалу суду, в тому числі, про затвердження мирової угоди, подається протягом 15 днів з дня проголошення ухвали.

Слід відмітити, що у ч. 1 ст. 376 ЦПК України передбачені підстави скасування судового рішення повністю або частково та ухвалення нового рішення у відповідній частині. Оскільки, як зазначалось вище, суди при затвердженні мирової угоди не досліджують докази, не встановлюють обставини справи та не надають їм правову оцінку, вважаємо, що ухвалу про затвердження мирової угоди може бути скасовано, лише з підстави передбаченої у п. 4 ч. 1 ст. 378 ЦПК України, а саме - порушення норм процесуального права або неправильне застосування норм матеріального права. До таких процесуальних підстав можна віднести не відповідність мирової угоди вимогам встановленим у ч. 1,5 ст.: мирова угода порушує прав та інтереси третіх осіб, не відповідає

нормам закону, є невиконуваною та укладеною законним представниками всупереч інтересам особи, яких вони представляють.

За результатами розгляду апеляційної скарги на ухвалу про затвердження мирової угоди суд апеляційної інстанції приймає постанову за правилами статті 35 і глави 9 розділу III ЦПК України з особливостями, зазначеними у статті 382 ЦПК України.

З аналізу ст. 374 ЦПК України, що у випадку, якщо суд апеляційної інстанції у випадку невідповідності ухвали про затвердження мирової угоди нормам процесуального або матеріального права, то суд скасовує ухвалу, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направляє справу для продовження розгляду до суду першої інстанції. Такий висновок ґрунтується на тому, що у результаті затвердження мирової угоди суд закриває одночасно провадження у справі, наслідками чого є неможливість повторного звернення до суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав. Тобто, скасовуючи ухвалу про затвердження мирової угоди апеляційний суд має поновити провадження у суді першої інстанції.

Апеляційне та касаційне оскарження ухвали про затвердження мирової угоди полягає у перегляді судами вищих інстанцій дотримання судом першої інстанції норм процесуального і матеріального права при прийнятті відповідної ухвали. У апеляційному та касаційному провадженні оскаржується лише ухвала про затвердження мирової угоди, а не безпосередньо мирова угода, з чого можна зробити висновок, що визнати недійсною або скасувати мирову угоду шляхом подання позову у суд першої інстанції неможливо.

Встановлено, що цивільно-процесуальним законодавством не передбачено можливість оскаржити ухвалу про затвердження мирової угоди, що в свою чергу, не відповідає сутності та призначенню мирової угоди. Запропоновано усунути законодавчу прогалину шляхом доповнення ч. 1 ст. 353 ЦПК України пунктом 11-1 у такій редакції: «ухвала про затвердження мирової угоди».

Визначено, що підставою для скасування ухвали про затвердження мирової угоди можливо лише з невідповідність її нормам матеріального і

процесуального права. У такому випадку суд зобов'язаний скасувати ухвалу та поновити провадження у суду першої інстанції.

3.2. Виконання судових актів про затвердження мирової угоди

Ефективність процедур із врегулювання цивільно-правових спорів в Україні напряду залежить від процесуально-правових гарантій виконання у випадку відмови іншої зі сторін виконати мирову угоду у добровільному порядку. Завданням цього підрозділу є визначення можливості порядку примусового виконання мирової угоди, враховуючи правову природу та сутність мирової угоди, властивості, яких набуває ухвала, якою затверджується мирова угода, із набранням нею законної сили.

Будь-яка угода являє собою цінність для її сторін лише тоді, коли вона дійсна, взаємовигідна і її виконання гарантовано. Укладаючи мирову угоду у цивільному процесі сторони, в першу чергу, розраховують на законні гарантії її виконання, якими забезпечується ухвала про затвердження мирової угоди. Тому, насамперед, можливість примусового виконання мирової угоди у цивільному процесі є однією з головних причин використання такого способу вирішення спорів. У випадку відсутності такого виду забезпечення, судова мирова угода за правовими наслідками її укладання мало б чим відрізнялась від позасудових мирових угод.

Слід зазначити, що до 2017 році, право подати мирову угоду до примусового виконання не було прямо передбачено у діючому на той час цивільно-процесуальному законодавстві. Опосередковано така можливість була передбачена положеннями ЦПК України в редакції 2004 року, яким встановлювалось примусове виконання ухвал суду. Окрім того, відповідна вказівка містилась у деяких актах вищих судових органів влади. Так, у п. 7.9. Постанова Пленум Вищого Господарського суду України від 17 жовтня 2012 року № 9 «Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України» було передбачено, що ухвала про затвердження мирової угоди є виконавчим документом і як виконавчий документ повинна містити у своїй резолютивній частині не лише вказівку про затвердження

мирової угоди, а й інші передбачені законодавством ознаки та відомості [62]. Аналогічна позиція міститься у постанові Верховного суду України від 11 листопада 2015 року у справі 6-342цс15.

Проте відсутність прямо передбаченої законодавчої влади спричиняло проблеми у правозастосуванні та применшувало ефективність досліджуваного інституту. Як зазначала О. Г. Бортнік відсутність права подати мирову угоду до її виконання у національному цивільному процесуальному законодавстві та законодавстві, яке регулює примусове виконання рішень суду та інших органів (посадових осіб), нівелюють наслідки процедур з врегулювання спорів, зокрема, укладення мирової угоди сторонами. Такі прогалини тягнуть за собою проблеми при правозастосуванні саме тоді, коли ставиться питання про необхідність у примусовому порядку виконувати мирову угоду в разі невиконання її однією зі сторін у добровільному порядку [8, с. 147-148].

Позитивним зрушенням у правовому регулюванні мирової угоди стало прийняття нової редакції Цивільно-процесуального кодексу України в 2017 році, яким було передбачено право сторони подати мирову угоду до її виконання у разі ухилення іншою стороною від добровільного її виконання, а також закріплено, що невиконуваність умов мирової угоди є однією з підстав для відмови у її затвердженні. Так, відповідно до ч. 1 ст. 208 ЦПК України виконання мирової угоди здійснюється особами, які її уклали, в порядку і в строки, передбачені цією угодою. Натомість, частина 3 ст. 208 ЦПК України передбачає, що у разі невиконання затвердженої судом мирової угоди ухвала суду про затвердження мирової угоди може бути подана для її примусового виконання в порядку, передбаченому законодавством для виконання судових рішень. З цього слідує, що за загальним правилом мирова угода, затверджена судом, виконується сторонами добровільно. Однак, у випадку ухилення однієї із сторін ухвала про затвердження мирової угоди може бути виконана у примусовому порядку. Згідно ч. 2 ст. 208 ЦПК України ухвала про затвердження мирової угоди є виконавчим документом та має відповідати вимогам до виконавчого документу, встановленим Законом України «Про виконавче провадження».

Проблематика невиконання мирової угоди полягає в тому, що ухвала суду про її затвердження є також судовим рішенням, який надає мировій угоді певної процесуальної форми. Слід зазначити, що відповідно до усталеної практики Європейського суду з прав людини невиконання судового рішення є одним з порушень права на справедливий суд, закріпленого у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [63; 64; 65]. Окрім того, Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що виконання судового рішення є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист і охоплює, зокрема, законодавчо визначений комплекс дій, спрямованих на захист і відновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави [66]; невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом [67]. Тобто, виконання судових рішень – це гарантія існування судової влади. Судові рішення, які не виконуються, роблять безглуздим існування судової влади. Слід врахувати, що у разі затвердження мирової угоди позивач позбавляється права повторно звернутися до суду на тих же підставах і предмету, що ставить його у не вигідне положення. Закріплюючи право подати мирову угоду до її виконання, законодавець гарантує дотриманням мирової угоди усіма сторонами договору.

Проте деякі вчені сприйняли з скептицизмом такі законодавчі зміни. Так, М. Майка висловив сумніви у доцільності таких норм, оскільки, можливість або неможливість примусового виконання ухвали про затвердження мирової угоди, за правилами Закону України «Про виконавче провадження», залежить, насамперед, від змісту мирової угоди. Так, ухвали про затвердження мирової угоди, які містять умови про визнання права власності, зобов'язання вчинити дії тощо, не можуть бути віднесені до категорій виконавчих документів, які виконуються за правилами Закону України «Про виконавче провадження» оскільки процедура їх реалізації не передбачає зобов'язання сторін до вчинення дій, спрямованих на реалізацію змісту ухвали, у вказаних ухвалах відсутні заходи примусового виконання передбачені Законом України «Про виконавче провадження» [68, с. 134]. Слід зазначити, що твердження вченого має логічне

підґрунтя, однак, вченим не враховано, що законодавчими змінами також було передбачено закріплення у ч. 4 ст. 207 ЦПК України критеріїв невиконуваності умов мирової угоди, як підстави для відмови у затвердженні мирової угоди.

Питання невиконуваності умов мирової угоди, як підстави для відмови у затвердженні мирової угоди, також спричинило полеміку у наукових кругах. Так, О. Б. Верби-Сидор та А. Чорного зазначають, що закріплення у законодавстві невиконуваності мирової угоди, як підстави для відмови у затвердженні мирової угоди, має сенс не лише у цивільному процесі, адже невиконання судового рішення у будь-якій формі є підставою для відповідальності, встановленої законом, тоді як питання про виконуваність чи невиконуваність поставлених вимог ніколи раніше не піднімалось, а мало значення лише законність самого ж рішення. На думку вчених, така прогалина запобігатиме колізіям і абсурдним ситуаціям, які могли б спричинити виникнення ще більшої кількості судових справ [52, с. 161].

На противагу цієї точки зору слід навести твердження Д.Л. Давиденко вважає, що заборона включення до мирової угоди умов, які не можуть бути виконані в порядку виконавчого провадження, є нерозумним і знижує ефективність мирової угоди, і його здатність відповідати інтересам сторін [1, с. 180]. Однак, на наш погляд, є підстави не розділяти таку точку зору. Вважаємо, що підхід про не суперечить цільовому призначенню мирової угоди, яке полягає в тому, щоб врегулювати спір про право шляхом взаємних поступок і не допустити виникнення нового спору в рамках даних правовідносин. Також варто відзначити, що відмову в затвердженні мирової угоди з умовами, які є нездійсненними, не перешкоджає укладанню матеріально-правового договору. Наприклад, це можуть бути договори, в яких умови вказують на вчинення дії в майбутньому. Такими договорами є договір дарування і купівлі-продажу.

В цілому варто погодитись з поглядом, що запровадження вказаних законодавчих змін є виправданим, оскільки, з однієї сторони, законодавець гарантує виконання та дотримання мирової угоди, з іншої сторони, критерії невиконуваності «відсіюють» усі вимоги, які не можуть бути виконані у рамках

виконавчого провадження. Однак, постає питання, що слід розуміти під «невиконуваними» умовами мирової угоди.

Так, як зазначалось вище, ухвала про затвердження мирової угоди має відповідати вимогам, які передбачені в ч. 1 ст. 4 Закону України «Про виконавче провадження, де вказано, що виконавчий лист має містити:

- 1) назва і дата видачі документа, найменування органу, прізвище, ім'я, по батькові та посада посадової особи, яка його видала;
- 2) дата прийняття і номер рішення, згідно з яким видано документ;
- 3) повне найменування або прізвище, ім'я та, за наявності, по батькові стягувача та боржника, їх місцезнаходження або адреса місця проживання чи перебування, дата народження боржника;
- 4) ідентифікаційний код юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків фізичної особи – стягувача та боржника;
- 5) резолютивна частина рішення, що передбачає заходи примусового виконання рішень;
- 6) дата набрання рішенням законної сили (крім рішень, що підлягають негайному виконанню);
- 7) строк пред'явлення рішення до виконання [69].

Особливу увагу слід звернути увагу на заходи примусового виконання рішень, оскільки, відповідно до п. 7 ч. 6 ст. 4 Закону України «Про виконавче провадження» виконавчий документ повертається стягувачеві, у разі якщо виконання рішення не передбачає застосування заходів примусового виконання рішень. На відміну від всіх інших вимог, що встановлюються до виконавчого документу заходи примусового виконання рішення прямо передбачені законодавством та залежать від вимог, які були заявлені позивачем у позовній вимозі. Так, відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про виконавчого провадження» заходами примусового виконання рішень є:

- 1) звернення стягнення на майно боржника;
- 2) звернення стягнення на заробітну плату (заробіток), доходи, пенсію, стипендію боржника;

3) вилучення у боржника і передача стягувачеві певних предметів, зазначених у рішенні;

4) заборона боржнику розпоряджатися та/або користуватися майном, яке належить йому на праві власності;

5) інші заходи, передбачені цим Законом [69].

З буквального тлумачення вищевказаних положень, слід припустити, що під критеріями невиконуваності мирової угоди варто розуміти можливість застосування заходів примусового виконання рішень у процесі її виконання. Проте такий підхід значно звужує право сторін на укладання мирової угоди, оскільки, у такому випадку мирова угода може укладатись у незначній кількості категорій справ. Слід врахувати, що законодавством прямо не передбачено, що невідповідність вимогам встановленим до виконавчого листа є підставою для відмови у затвердженні мирової угоди, натомість, у законі було використано більш гнучкішу категорію невиконуваності умов мирової угоди. Використання такої юридичної конструкції свідчить про те, що законодавець мав на меті передбачити можливість суду самостійно визначати, що належить до невиконуваних умов, а що ні, в залежності від обставин справи.

Аналогічне твердження висловлює О. Попков, який зазначає, що питання виконуваності або невиконуваності мирової угоди може вирішуватися тільки в процесі реалізації дискреційних повноважень господарського суду. Вчений зазначає, що така практика узгоджена з позиціями Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ). Зокрема, у справі «Довженко проти України» ЄСПЛ вказував на необхідність визначення законності, обсягу, способів і меж застосування свободи представниками судових органів, виходячи з відповідності таких повноважень суду принципом верховенства права [70, с. 67-70]. Враховуючи вищесказане можна зробити висновок, що виконуваність умов мирової не слід ототожнювати з можливістю примусового виконання ухвали про її затвердження. Примусове виконання є забезпечувальною властивістю можливості виконання, і як механізм він спрацьовує в разі добровільного невиконання мирової угоди.

Варто звернути увагу на термінологічну різницю між ч. 1 ст. 208 ЦПК України, де вказується про добровільне виконання мирової угоди сторонами, та положеннями ч. 3 ст. 208, де зазначається про примусове виконання мирової угоди. Умови мирової угоди виконуються сторонами добровільно - сторони взяли на себе зобов'язання, які мають намір виконати. Однак саме по собі мирова угода не підлягає примусовому виконанню. Тому ч. 1 ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження» та ЦПК України не включає мирову угоду до актів, які підлягають примусовій реалізації. Натомість, безпосередньо примусовому виконанню підлягає судовий акт – ухвала про затвердження мирової угоди, який в резолютивній частині містить затверджені умови мирової угоди.

Слід додатково зазначити, що до прийняття нової редакції ЦПК найефективнішим способом примусового виконання рішення було подання позову в суд першої інстанції про спонукання до виконання мирової угоди. Так, як зазначає М. Майка зазначений спосіб є найбільш дієвим, оскільки за результатами розгляду позовної заяви суд, в межах способів захисту визначених ст. 16 ЦК України, приймає рішення по суті, яке підлягає примусовому виконанню Державною виконавчою службою України або приватним виконавцем на підставі виконавчого листа [71, с. 79].

Слід звернути увагу, що такий спосіб захисту у разі невиконання умов мирової угоди застосовується і досі. Так, у постанові Верховного суду від 10 травня 2018 року у справі 363/1103/16-ц вказано, що у разі невиконання однією зі сторін зобов'язань за умовами мирової угоди інша сторона угоди не позбавлена можливості звернутися до суду з позовом про спонукання до виконання мирової угоди. При цьому звернення заінтересованої особи до суду із зазначеним позовом без попереднього отримання постанови державного виконавця про відмову у відкритті виконавчого провадження не є підставою для відмови в задоволенні указанного позову [72]. З аналізу цієї постанови слідує, що подання позову про спонукання до виконання мирової угоди є альтернативою примусовому виконанню для сторону, а не додатковою гарантією у разі відмови у відкритті виконавчого провадження. Тобто, у разі невиконання однією із сторін

мирової угоди, то інша сторона має право подати ухвалу про її затвердження до її виконання або звернутись з позовом до суду про спонукання до виконання мирової угоди.

Таким чином, у ході дослідження було визначено, що з метою гарантування дотримання умов мирової угоди законодавцем було передбачено дві процесуальні гарантії її виконання: право подати ухвалу про затвердження мирової угоди до примусового виконання та право подати позов до спонукання виконання умов мирової угоди.

Встановлено, що запровадження права подати мирову угоду до її примусового виконання є виправданими та доцільними законодавчими змінами, оскільки, невиконання рішень суду, якими в тому числі є ухвали про затвердження мирової угоди, є порушенням права на справедливий суд, що в свою чергу, впливає на ефективність цього способу вирішення спорів. В свою чергу, критерії невиконуваності мирової угоди, як підстава для відмови у затвердженні мирової угоди, дає повноваження суду фільтрувати мирові угоди, які не можуть бути виконані в примусовому порядку.

Обґрунтоване, що твердження, що вимоги, що встановлюються до виконавчого документу не слід ототожнювати з критеріями не виконуваності, оскільки, останнє поняття є ширшим.

Висновки до розділу 3

Апеляційне та касаційне оскарження ухвали про затвердження мирової угоди полягає у перегляді судами вищих інстанцій дотримання судом першої інстанції норм процесуального і матеріального права при прийнятті відповідної ухвали. У апеляційному та касаційному провадженні оскаржується лише ухвала про затвердження мирової угоди, а не безпосередньо мирова угода, з чого можна зробити висновок, що визнати недійсною або скасувати мирову угоду шляхом подання позову у суд першої інстанції неможливо. Цивільно-процесуальним законодавством не передбачено можливість оскаржити ухвалу про затвердження мирової угоди, що в свою чергу, не відповідає сутності та призначенню мирової

угоду. Запропоновано усунути законодавчу прогалину шляхом доповнення ч. 1 ст. 353 ЦПК України пунктом 11-1 у такій редакції: «ухвала про затвердження мирової угоди».

Визначено, що підставою для скасування ухвали про затвердження мирової угоди можливо лише з невідповідність її нормам матеріального і процесуального права. У такому випадку суд зобов'язаний скасувати ухвалу та поновити провадження у суду першої інстанції.

У ході дослідження було визначено, що з метою гарантування дотримання умов мирової угоди законодавцем було передбачено дві процесуальні гарантії її виконання: право подати ухвалу про затвердження мирової угоди до примусового виконання та право подати позов до спонукання виконання умов мирової угоди.

Встановлено, що запровадження права подати мирову угоду до її примусового виконання є виправданими та доцільними законодавчими змінами, оскільки, невиконання рішень суду, якими в тому числі є ухвали про затвердження мирової угоди, є порушенням права на справедливий суд, що в свою чергу, впливає на ефективність цього способу вирішення спорів. В свою чергу, критерії невиконаності мирової угоди, як підстава для відмови у затвердженні мирової угоди, дає повноваження суду фільтрувати мирові угоди, які не можуть бути виконані в примусовому порядку.

Обґрунтоване, що твердження, що вимоги, що встановлюються до виконавчого документу не слід ототожнювати з критеріями не виконаності, оскільки, останнє поняття є ширшим.

ВИСНОВКИ

У ході написання магістерської роботи проведено теоретичне дослідження мирової угоди у цивільному процесі, виходячи з вимог чинного національного законодавства. Окрім того, запропоновано вирішення деяких теоретичних прогалин, а також практичних проблем, з якими стикаються сторони та суди у процесі укладання, затвердження, виконання та оскарження мирової угоди, а також шляхи вдосконалення процесуального законодавства, що регулює порядок укладання мирової угоди у цивільному процесі.

До основних висновків та теоретичних узагальнень за темою магістерської роботи належать наступні положення:

1. Мирова угода є однією із найстаріших форм примирення сторін. Доктринальна розробка і законодавче оформлення інституту мирової угоди були вперше здійснені у римському праві. Основні риси мирової угоди в його сучасному вигляді сформувалися в римському праві, в якому була створена його цілісна концепція. Сформульовані римськими юристами концепції мирової угоди і норми, що регулюють її, носили цивільно-правовий характер та взяті за основу в сучасних правових системах Європи. При цьому одні правові системи (Франція, Італія, Польща) зберегли за основу цивільно-правову концепцію мирової угоди, розроблену в класичному римському праві, а в інших (Україна, Російська федерація, Республіка Білорусь) мирова угода стала цивільно-процесуальним інститутом врегулювання спору на розсуд сторін.

2. Встановлено, що у теорії цивільно-процесуального права існують три основні підходи щодо поняття мирової угоди: договірна (матеріально-правова), процесуальна і змішана. Обґрунтовано, що змішана позиція є найбільш правильною, оскільки вона поєднує в собі основні переваги двох попередніх точок зору і в той же час дозволяє усунути їх недоліки.

3. Запропоновано власне поняття мирової угоди, як домовленості між сторонами судового процесу про вирішення наявного між ними спору на власний розсуд та на основі взаємних поступок, яка набуває юридичної сили після його затвердження судом.

4. Встановлено, що відмінність між мировою угодою та примирення полягає в тому, що остання є ширшим поняттям, оскільки, окрім укладання мирової угоди, охоплює відмову від позову та визнання позову. Ці інститути об'єднує те, що у всіх трьох випадках ліквідується спір, при цьому, у випадку визнання позову відповідачем - шляхом прийняття судом рішення про задоволення позовних вимог, у інших двох – шляхом постановлення ухвали про закриття провадження у справі. Натомість, різниця судової мирової угоди з позасудовою мировою угодою полягає у тому, що остання являється цивільно-правовим договором, а отже, відрізняється від судової мирової угоди обсягом повноважень сторін при її укладанні, формою та наслідками. Встановлено, що головна особливість альтернативних способів вирішення спорів в тому, що всі вони спрямовані на врегулювання спору (розбіжностей) на вироблення взаємоприйнятної врегулювання проблеми або питання. Результат їх використання оформляється письмово шляхом підписання відповідного документу (угоди за результатом медіації, протоколу про врегулювання розбіжностей, мирової угоди і т. д.), який за своєю сутністю є близьким до мирової угоди.

5. З'ясовано, що право на укладання мирової угоди належить позивачу, відповідачу та третій особі, яка заявляє самостійні вимоги. При цьому, здійснення права на укладання мирової угоди однією сторонами спору можливе за умови взаємного здійснення цього права іншими сторонами. Зміст права на укладання мирової угоди полягає в можливості укласти угоду з іншою стороною та можливості звернутись до суду з спільною заявою про затвердження мирової угоди.

6. Визначено, що основними вимогами до змісту мирової угоди є: 1) предметом мирової угоди є права та обов'язки сторін; 2) наявність взаємних поступків сторін; 3) наявність умов щодо порядку і строку її виконання; 4) бути складена у письмовій формі. Разом з тим, обґрунтовано, що взаємні поступки є характерною рисою та обов'язковим елементом змісту мирової угоди, яка

відрізняє її від відмови від позову та визнання позову і дає можливість суду встановити дійсний намір сторін щодо укладення мирової угоди.

7. Встановлено, що законодавець надає сторонам широкий обсяг повноваженням у виборі умов мирової угоди, сторони мають право виходити за межі спору, якщо цим не порушують права інших осіб. Так, допускається передбачення у мирової угоді умов щодо відповідальності за прострочення виконання мирової угоди. При цьому, мирова угода не може укладатись у певних категоріях справ, де відсутня матеріально-правова вимога. До таких категорій справ відносять спори про встановлення фактів, визнання недійсним правочинів, позбавлення батьківства або встановлення додаткового строку для прийняття спадщини.

8. Обґрунтовано, що під затвердження мирової угоди, слід розуміти, цивільно-процесуальні відносини, що виникають між сторонами, з одного боку, і судом, з іншого, та полягають у перевірці судом відповідності умов мирової угоди законодавчим вимогам, і у разі такої відповідності встановлення обов'язковості для сторін умов мирової угоди. Законодавцем прямо визначені наступні вимоги до умов мирової угоди: законність, непорушність прав та охоронюваних законом інтересів інших осіб, виконуваність, відповідність інтересам підопічного у разі укладання мирової угоди законним представником.

9. Встановлено, що ухвала про затвердження мирової угоди спричиняє виникнення матеріальних та процесуальних наслідків. Матеріальними наслідками для сторін є припинення спору про право та виникнення нових правовідносин, що впливають з прав та обов'язків визначених в умовах мирової угоди. Процесуальними наслідками є закриття провадження у справі, неможливість повторного звернення до суду з цих самих підстав, між тими самими сторонами, про той самий предмет і виникнення право у сторін вимагати примусового виконання ухвали про затвердження мирової угоди.

10. Визначено, що право на укладання мирової угоди у сторін виникає з моменту відкриття провадження у справі та припиняється у зв'язку з закриттям провадженням у справі, винесення рішення суду по справі, затвердженням

мирової угоди або примусовим виконанням судового рішення. В окремих випадках право на укладання мирової угоди може припинятись. Виявлено, що укладання мирової угоди на стадії апеляційного та касаційного провадження, відрізняється тим, що суд, окрім затвердження мирової угоди та закриття провадження у справі, визнає нечинними рішення судів попередньої інстанції. При цьому, визнання нечинним рішення та скасування рішення суду за своїми наслідками є тотожними поняттями. Визначено, що особливостями мирової угоди у процесі виконання є наслідки та порядок затвердження. Обґрунтовано доцільність закріплення обов'язкової нотаріальної форми мирової угоди та розгляду судом умов мирової угоди в судовому засіданні з викликом сторін. З'ясовано, що на відміну від рішення судів, що визнанні нечинними та ухвал про затвердження мирової угоди, рішення суду зберігає свої преюдиційні властивості, не зважаючи на укладання сторонами мирової угоди у процесі виконання.

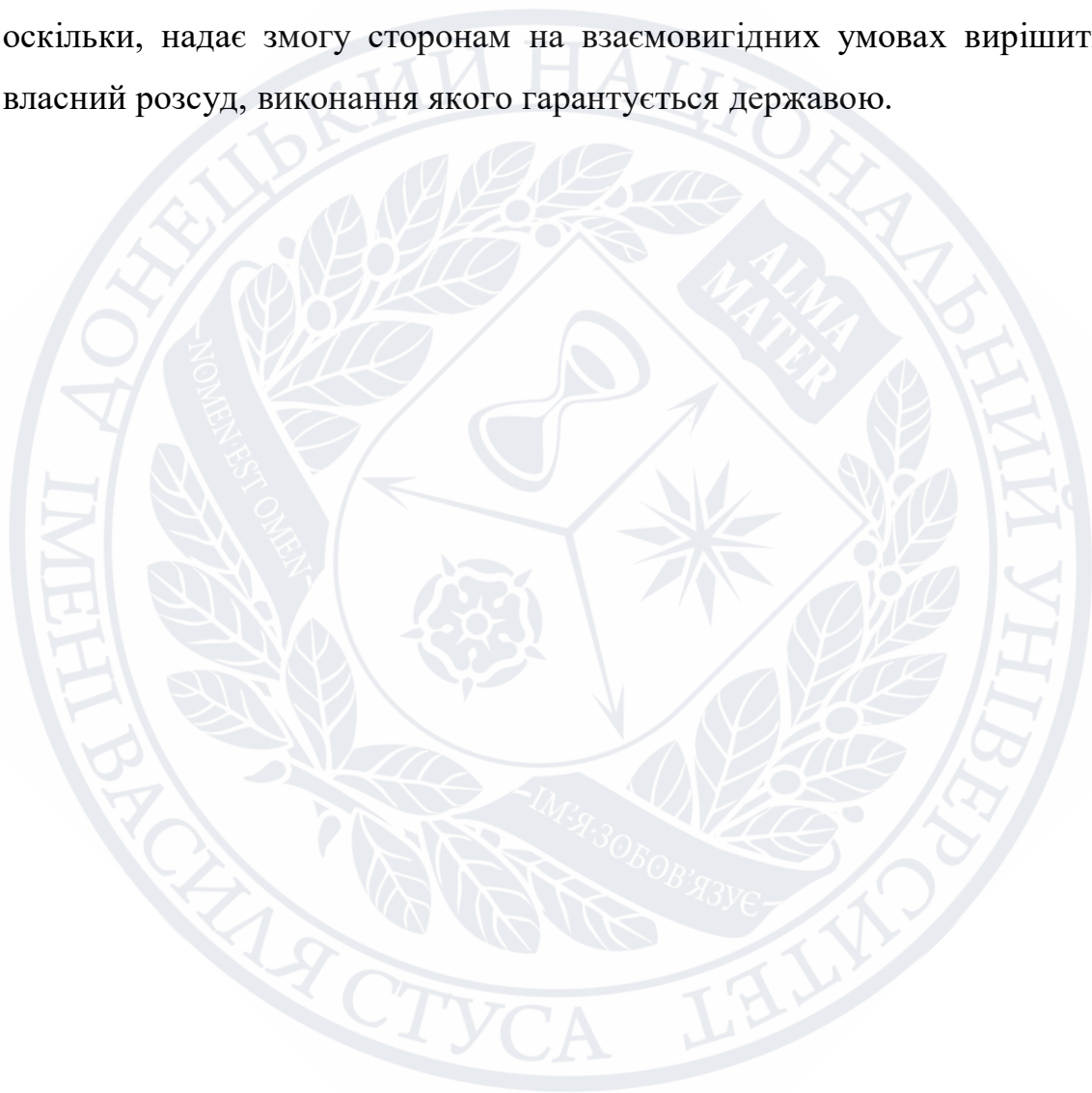
11. Визначено, що апеляційним та касаційним оскарження ухвали про затвердження мирової угоди полягає у перегляді судами вищих інстанцій дотримання судом першої інстанції норм процесуального і матеріального права при прийнятті відповідної ухвали. У апеляційному та касаційному провадженні оскаржується лише ухвала про затвердження мирової угоди, а не безпосередньо мирова угода, з чого можна зробити висновок, що визнати недійсною або скасувати мирову угоду шляхом подання позову у суд першої інстанції неможливо.

12. Аргументовано, що цивільно-процесуальним законодавством не передбачено можливість оскаржити ухвалу про затвердження мирової угоди, що в свою чергу, не відповідає сутності та призначенню мирової угоди. Запропоновано усунути законодавчу прогалину шляхом доповнення ч. 1 ст. 353 ЦПК України пунктом 11-1 у такій редакції: «ухвала про затвердження мирової угоди». Визначено, що підставою для скасування ухвали про затвердження мирової угоди можливо лише з невідповідності її нормам матеріального і

процесуального права. У такому випадку суд зобов'язаний скасувати ухвалу та поновити провадження у суду першої інстанції.

13. Будь-яка угода є цінною для її сторін лише тоді, коли вона дійсна, взаємовигідна і її виконання гарантовано. Проведене дослідження дало змогу встановити, що в умовах надмірної завантаженості судів загальної юрисдикції, мирова угода є ефективним та цінним договірним механізмом вирішення спорів, оскільки, надає змогу сторонам на взаємовигідних умовах вирішити спір на власний розсуд, виконання якого гарантується державою.

Список використаних посилань:

1. Давыденко Д. Л. Мировое соглашение как средство внесудебного урегулирования частноправовых споров (по праву России и некоторых зарубежных стран): дисс... кандидата юрид. наук: 12.00.03. Москва, 2004. 257 с.
2. Поддубняк К. Ю. Эволюционное становление института мирового соглашения. *Известия высших учебных заведений. Поволжский регион*. 2014, № 3 (31) С. 33-39.
3. Рожкова М.А. Мировая сделка: использование в коммерческом обороте: монография. Москва : Статут, 2005. 572 с.
4. Ясинок М. М. Мирова угода у цивільному судочинстві: історико-правовий аспект та перспективи розвитку. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 46-52.
5. Лазарев С.В. Мировое соглашение в гражданском процессе: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.15. Екатеринбург, 2005. – 195 с.
6. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 08.09.2020)
7. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного суду від 12.06.2018 у складі № 908/1604/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74691752> (дата звернення: 08.09.2020)
8. Бортнік О.Г. Мирова угода в цивільному судочинстві: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2007. 189 с.
9. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 09.09.2020)
10. Ухвала Верховного суду у складі Касаційного цивільного суду від 27 лютого 2019 року у справі 752/9083/16-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80224016>

11. Соколянський Д. В. Мирова угода сторін у цивільному судочинстві України: постановка проблеми. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип 66. С. 348-353. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_66_52
12. Ятченко Є. О. Укладення мирової угоди під час здійснення судочинства та у виконавчому провадженні. *Судова апеляція*. 2015, №4. С. 41-48.
13. Куницький Є. В. Мирова угода як форма примирення сторін у цивільному процесі. *Право і суспільство*. №3, 2020. С. 68-74,
14. Штефан М. Й. Цивільний процес: підруч. [для юридичних спеціальностей вищих закладів освіти]. К.: Ін Юре, 1997. 608 с.
15. Гукасян Р.Е. Проблема в советском гражданском процессуальном праве: монография. Саратов, 1970. 190 с.
16. Сімейний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 10.01.2002 № 2947-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2947-14> (дата звернення: 24.11.2020)
17. Андрушко А. В. Принцип диспозитивності цивільного процесуального права України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київський національний університет імені Т. Шевченка. К., 2002. 201 с.
18. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970—1980. Т. 8. С. 670.
19. Есаян В. Г. Об основных вопросах мирового соглашения в судебном разбирательстве. *Вестник Московского государственного университета им. С. Витте*. 2015, № 2 (15). С. 44 – 55.
20. Рожкова М.А. Мировая сделка: использование в коммерческом обороте. М.: Статут, 2005. 572 с
21. Любченко Я. П. Сутність альтернативних способів вирішення правових спорів. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. / редкол.: В. В. Завальнюк (голов. ред.) [та ін.]. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2017. Вип. 79. С. 66-72.

22. Божук І. Дяченко С. Судова практика застосування альтернативних способів врегулювання спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019, №12. С. 11-25.
23. Проект закону України «Про медіацію» № 3504 від 19.05.2020. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877
24. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2012. 244 с.
25. Кучерова М. П. Розмежування медіації та інших альтернативних способів вирішення земельних спорів за участю третьої нейтральної сторони. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017, № 7. С. 173-176.
26. Верба О.Б. Особливості визнання судом мирової угоди на стадії виконавчого провадження. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. URL: http://lvduvs.edu.ua/nauk/visnyky/nvsvy/03_2008/08vobsvp.pdf (дата звернення: 22.06.2020).
27. Зинченко А.И. Мировые соглашения в гражданском судопроизводстве: Автореферат дисс. ... канд. юрид. наук. Саратов, 1981. 18 с.
28. Ухвала Верховного суду у складі Касаційного цивільного суду від 20 березня 2019 року у справі 464/11778/14-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81012986>
29. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 24 січня 2018 року у справі № 127/15424/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71808935>
30. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 14 січня 2019 року у справі 127/17605/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79166611>[3]
31. Ухвала Солом'янського районного суду міста Києва від 20 вересня 2020 року у справі 760/25061/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91614193>

32. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2402-14> (дата звернення: 26.10.2020)

33. Ухвала Широківського районного суду Київської області від 21 вересня 2020 року у справі 197/1334/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91851414>

34. Ухвала Фастівського міськрайонного суду Київської області від 4 грудня 2017 року у справі 381/3769/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70769513>

35. Ухвала Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області від 11 квітня 2019 року у справі 130/1670/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81083059>

36. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції : Постанова Верховного суду України від 12.06.2009 № 2 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0002700-09> (дата звернення: 27.10.2020)

37. Ухвала Пустомитівського районного суду Львівської області від 30 вересня 2019 року у справі 450/1647/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84605250>

38. Ухвала Пустомитівського районного суду Львівської області від 20 листопада 2019 року у справі 450/1647/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85763686>

39. Згама А. О. Деякі аспекти укладання мирової угоди у господарському процесі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 5. С. 110-113.

40. Ухвала Барського районного суду Вінницької області від 21 серпня 2019 року у справі 125/2512/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83883861>

41. Ухвала Димитровського міського суду Донецької області від 23 жовтня 2019 року у справі 226/1657/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85250406>

42. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 червня 2015 року у справі 6-10418св15. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/44893594>

43. Сеник С. Особливості постановлення ухвали суду про затвердження мирової угоди в цивільній справі. *Підприємництво, господарство і право: цивільний процес*. 2020, № 4. С. 42-47.

44. Ткаченко М. О. Зміст, форма мирової угоди, заяви суду і ухвали суду про її затвердження та виправлення їх недоліків: проблеми законодавчої регламентації. *Судова апеляція*. 2019, №1 (54). С. 117-124.

45. Ухвала Здолбунівського районного суду Рівненської області від 12 жовтня 2018 року у справі 562/3528/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77224919>

46. Ухвала Рівненського міського суду Рівненської області від 30 березня 2018 року у справі 569/2826/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73071044>

47. Рішення Полтавського районного суду Полтавської області від 5 червня 2018 року у справі 545/503/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75010186>

48. Ухвала Полтавського районного суду Полтавської області від 27 серпня 2018 року у справі 545/503/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76095467>

49. Черевко П. П. Взаємодія цивільного та цивільно-процесуального права при укладанні мирової угоди в цивільному процесі. *Право і безпека*. 2012, № 5 (47). С. 232 – 226.

50. Постанова Верховного Суду України від 18 січня 2017 року у справі № 6-2776цс16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84605250>

51. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої ст. 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) : Рішення Конституційного суду України від 01.12.2004 № 18-рп/2004 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v018p710-04> (дата звернення: 31.10.2020)

52. Бутрин-Бока Н., Чорний А. Мiroва угода: новели національного цивільного процесуального законодавства. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018, № 4 (16). С. 159–162

53. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області у справі 127/9024/15-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/46079621>

54. Гудима М. М., Рудько Д. І. Преюдиційність судових актів як інститут цивільно процесуального права. *Право і суспільство*. 2017, № 5. С. 52-56.

55. Верба-Сидор О. Б. Компетенція суду щодо визнання мирової угоди на стадії виконання рішень у цивільних справах. *Університетські наукові записки*. 2012, №4 (44). С. 153-161.

56. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного суду від 30.09.2020 у справі 753/16296/14-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92566561>

57. Булах А. А. Теоретичні та праксеологічні особливості укладення, визнання та оскарження мирової угоди в цивільному процесі України. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 38. С. 78-86.

58. Грось Л. А. Влияние норм гражданского права на гражданское и арбитражное судопроизводство : учеб. пособ. Хабаровск, 2002. 334 с.

59. Вербіцька М. В. Укладання мирових угод в апеляційному, касаційному провадженнях у господарському процесі та на стадії виконання судових рішень. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018, №. 1 (13). С. 124-129.

60. Ухвала Київського апеляційного суду від 8 жовтня 2019 року у справі 367/2373/14-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84814022>

61. Ухвала Одеського апеляційного суду від 12 грудня 2019 року у справі 501/3127/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86300607>

62. Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України : Постанова; Вищий господарський суд від 17.10.2012 № 9 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0009600-12> (дата звернення: 25.11.2020)

63. Справа "Фуклев проти України" (Заява N 71186/01) : Рішення; Європейський суд з прав людини від 07.06.2005 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_022 (дата звернення: 24.11.2020)

64. Справа "Півень проти України" (Заява N 56849/00) : Справа; Рада Європи від 29.06.2004 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/980_222 (дата звернення: 24.11.2020)

65. Справа "Юрій Миколайович Іванов проти України" (Заява N 40450/04) : Рішення; Європейський суд з прав людини від 15.10.2009 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_479 (дата звернення: 24.11.2020)

66. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням ТОВ «ДІД Конс» щодо офіційного тлумачення положень п. 15 ч. 1 ст. 37 Закону України «Про виконавче провадження» у взаємозв'язку з положеннями ч. 1 ст. 41, ч. 5 ст. 124, п. 9 ч. 3 ст. 129 Конституції України, ст. 115 Господарського процесуального кодексу України, пунктів 1.3, 1.4 ст. 1, ч. 2 ст. 2, абз. 6 п. 3.7 ст. 3 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення

сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» (справа про стягнення заборгованості з підприємств паливно-енергетичного комплексу) : Рішення Конституційного суду України від 13.12.2012 № 18-рп/2012 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v018p710-12> (дата звернення: 24.11.2020)

67. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111-13 Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України : Рішення Конституційного суду України від 25.04.2012 № 11-рп/2012 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v011p710-12> (дата звернення: 24.11.2020)

68. Майка М.Б. Виконання ухвал суду у цивільному процесі: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03; Львів, 2019. 233 с.

69. Про виконавче провадження : Закон України; Перелік від 02.06.2016 № 1404-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1404-19> (дата звернення: 25.11.2020)

70. Попков П. О. Порядок заключення мирового соглашения в хозяйственном судопроизводстве. *Legea și Viața*. 2019, № 7. С. 67-70.

71. Майка М. Б. Реалізація умов мирової угоди: способи приведення ухвали про визнання мирової угоди до примусового виконання. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Правова реформа та забезпечення демократизаційних процесів і національної безпеки в Україні» (м.Одеса, 14–15 жовтня 2016 р.)*. С. 78–80.

72. Постанова Верховного суду від 10 травня 2018 року у справі 363/1103/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74021913>

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

СТУДЕНТСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО

ВІСНИК

СТУДЕНТСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА

ДОНЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ВИПУСК 12

ТОМ 2

Вінниця

ДонНУ імені Василя Стуса

2020

УДК 347.9:347.4

ПРАВОВА ПРИРОДА МИРОВОЇ УГОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Опарін К.Г., І. В. Атаманчук

Анотація. Стаття присвячена дослідженню положень законодавства, судової практики та доктрини щодо правової природи мирової угоди у цивільному процесі України. На основі аналізу норм Цивільно-процесуального кодексу України виокремлено ключові ознаки мирової угоди. Досліджено три основні підходи, що встановились серед науковців, щодо розуміння правової природи мирової угоди, такі як: матеріально-правова, процесуальна та змішана. Встановлено, що змішана позиція є найбільш правильною, оскільки вона поєднує в собі основні переваги двох попередніх точок зору і в той же час дозволяє усунути їх недоліки

Ключові слова: мирова угода, цивільний процес, договір.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві набуває все більшого значення диспозитивний метод правового регулювання в різних галузях права, що втілюється у наданні права сторонам відповідних правовідносин здійснювати саморегулювання своєї поведінки. Із цим пов'язаний подальший розвиток інших способів вирішення спорів, відмінних від розгляду справи по суті, такі як: врегулювання спору за участю судді, укладення мирової угоди тощо.

Одним з найбільш поширених та давніших способів є укладення мирової угоди. Реалізація права на укладення мирової угоди є ефективним способом врегулювання спору та ліквідації правового конфлікту між сторонами матеріального правовідношення. Обов'язки сторін за такою угодою виконуються, як правило, добровільно. У разі невиконання умов мирової угоди, затвердженої судом, ухвала про затвердження зазначеного акту підлягає примусовому виконанню. У результаті укладення мирової угоди економиться час і кошти суду і сторін. При цьому, сторони самостійно врегулюють спір на компромісних умовах шляхом взаємних поступок, внаслідок чого між ними зберігаються ділові відносини. Закінчення розгляду справи мировою угодою у цивільному процесі слід визнати найбільш вигідною для сторін спору, а іноді – єдиним реальним результатом, який буде виконаний сторонами спору без

затримки, оскільки при укладенні такої угоди сторони максимально враховують власні інтереси.

Натомість, як показує практика, мирова угода не є поширеним способом вирішення спорів в Україні. Сторони як і раніше, в основному, віддають перевагу владному вирішенню спору навіть в тих випадках, коли існують передумови укладення мирової угоди, оскільки, виникають ситуації затвердження мирових угод, що порушують права третіх осіб, об'єктивної неможливості виконання ухвали суду про їх затвердження або коли мирова угода використовується в якості прихованого правочину, що беззаперечно шкодить популяризації цього інституту. Внаслідок цього, вирішення спорів шляхом укладання мирової угоди на практиці використовується рідко, що свідчить про недосконалість правового регулювання цього інституту в Україні.

Слід відмітити, що питання поняття та правової природи мирової угоди у цивільному процесі є центральним у дослідженні цього інституту. При цьому, у науковій літературі немає погляду щодо цього питання. Так, одні спеціалісти вважають мирову угоду цивільно-процесуальним інститутом, другі – цивільно-правовим договором, треті вказують на дуалістичний характер мирової угоди, який поєднує в собі ознаки цивільного та цивільно-процесуального права. Вищевикладене вказує на актуальність і доцільність наукового дослідження правової природи мирової угоди в цивільному процесі.

Метою статті є розробка нових науково-теоретичних положень щодо правової природи мирової угоди на основі аналізу законодавства України і країн Європи, судової практики та правової доктрини. 186

Аналіз останніх публікацій. Дослідженню мирової угоди в цивільному процесі присвячені наукові праці таких вчених, як А. В. Андрушко, О. Г. Бортнік, О. Б. ВербиСидор, Д. Л. Давиденка, С. В. Лазарева, М. А. Рожкової, М. О. Ткаченко, Л. С. Фединяк, С. Я. Фурси, М. Й. Штефана, М. М. Ясинка, Є. О. Ятченко та інших. Однак, питання правової природи мирової угоди досліджувалось опосередковано, що свідчить про необхідність повного та комплексного дослідження правової природи мирової угоди.

Основні результати дослідження. Цивільно-процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) містить норми (стаття 207, 208), що регулюють порядок укладання та виконання мирової угоди сторін, однак, конкретного юридичного визначення поняття «мирової угоди» не містить [1]. Крім того, відсутні визначення цього поняття в інших правових актах України. У рішеннях вищих судових органів присутні лише визначення, чим мирова угода не являється. Так, у справі № 908/1604/17 Касаційний господарський суд у складі Верховного суду прийняв постанову від 12 червня 2018 року, де вказав, що мирову угоду не можна розглядати як договір у цивільно-правовому розумінні і визнавати недійсною у позовному провадженні, оскільки порядок її укладання та затвердження регламентовано відповідними положеннями процесуального законодавства [2]. Натомість, у науковій літературі присутні не тільки різноманітні трактування цього поняття, а й велика кількість різних підходів до розуміння правової природи мирової угоди.

З аналізу ст. 207 Цивільно-процесуального кодексу України можна виокремити наступні законодавчі ознаки мирової угоди:

- укладається з доброї волі за згодою сторін. Саме двосторонність мирової угоди є її обов'язковим елементом та відмінною рисою від схожих цивільно-процесуальних інститутів - визнання позову та відмови від позову;

- може бути укладена лише між сторонами судового процесу та лише щодо наявного судового спору між ними. Таким чином, право на укладання мирової угоди належить наступним суб'єктам цивільного процесу – позивачу, відповідачу, третім особам, які заявляють самостійні вимоги, щодо предмета спору або їх представникам, якщо вони не обмежені на вчинення відповідних дій. Однак, органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб не мають права укладати мирову угоду;

- мета мирової угоди полягає у вирішенні спору на основі взаємних поступок сторін, а її зміст може стосуватися лише прав та обов'язків сторін та предмета позову;

– наслідком укладання мирової угоди сторонами є право звернутись до суду із спільною заявою сторін про її затвердження. Суд визнає мирову угоду постановляючи ухвалу про її затвердження та закриваючи провадження у справі;

– умови мають бути виконуваними, не повинні суперечити закону чи порушувати права, свободи чи інтереси інших осіб, оскільки, внаслідок цього суд не затверджує мирову угоду та продовжує розгляд справи;

– умови виконуються сторонами добровільно. У випадку ухилення однієї сторони від виконання мирової угоди, інша сторона може подати ухвалу про затвердження мирової угоди для її примусового виконання [1].

Як було вказано вище, у рамках досліджуваної проблеми існує кілька підходів щодо визначення поняття та правової природи мирової угоди, в зв'язку з чим кожен підхід необхідно проаналізувати детально.

Прихильники першого (матеріально-правового) підходу зазначають, що мирова угода є цивільно-правовим договором, особливість якого полягає в затвердженні судом.

Так, Д. В. Соколянський дає наступне визначення мировій угоді, під якою розуміється правочин, тобто двостороннім договором, який укладається у письмовій або усній формі (у випадку укладення мирової угоди в усній формі її умови включаються до спільної заяви) між сторонами спору (позивачем та відповідачем) стосовно його предмета на основі взаємних поступок та підлягає визнанню ухвалою суду, яким одночасно припиняється провадження у справі. Це є обов'язковою умовою чинності мирової угоди, 187 крім загальних вимог чинності правочинів, із дотриманням загального порядку укладення цивільно-правових договорів» [3, с. 352].

Є. О. Ятченко зазначає, що мирова угода – це правочин, що укладається сторонами процесуальних та виконавчих правовідносин з метою врегулювання спору або закінчення виконавчого провадження, регламентується нормами матеріального та процесуального права, має встановлені законодавцем обмеження щодо змісту і підлягає затвердженню судом або іншою посадовою особою [4, с. 47].

Однак, з визначеннями Є. О. Ятченко та Д. В. Соколянського не можна погодитись, так, відповідно до ч. 1 ст. 202 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Внаслідок укладання мирової угоди до затвердження судом цивільні права та обов'язки у сторін не виникають, припиняються чи змінюються, після її укладання, у сторін лише виникає право на звернення зі спільною заявою про затвердження мирової угоди. Окрім того, мирова угода завжди є результатом багатостороннього волевиявлення сторін, тобто, договором, натомість, правочин може бути і одностороннім. Також, деякі характеристики правочину не можуть бути застосовані до мирової угоди, наприклад, одностороння відмова або правові наслідки недодержання сторонами вимог закону.

Відповідно до визначення М. Й. Штефана «мирова угода - це укладена в цивільному процесі угода між сторонами у справі і затверджена судом про умови припинення спору, на підставі взаємних поступок – відмови позивача від частини своїх вимог або їх зміни, визнання відповідачем зміненого позову чи зменшення розміру позовних вимог» [5, с. 304].

Аналогічної позиції дотримується С. Лазарєв, який під мировою угодою у цивільному судочинстві розуміє договір, укладений на основі взаємних поступок між сторонами, третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору. Мирова угода затверджується судом на основі процесуальних дій сторін. Вона спрямована на врегулювання спору, а її затвердження є підставою для закриття провадження у справі [6, с. 180].

Важливою відмінністю у наведених визначеннях є присутність взаємних поступок, як обов'язковий елемент мирової угоди. Суть взаємних поступок полягає в тому, що сторони, розпоряджаючись своїми правами в процесуальному плані взаємно відмовляються від вимог повністю, в частині або зменшують їх. Однак, обов'язковість даного елемента викликає суперечки у наукових колах. Так, О. Г. Бортнік у своїй дисертаційній роботі зазначає, що виділення взаємних поступок у обов'язковий елемент мирової угоди зменшує її значення для

врегулювання спорів та може обмежити у певних випадках можливість примирення [7, с. 7].

Слід відмітити, що у деяких твердженнях можна погодитись з представниками матеріально-правового підходу. Так, наприклад, безперечно мирову угоду можна вважати договором між сторонами судового процесу, оскільки, двостороннє волевиявлення учасників справи є ключовою ознакою мировою угоду. Однак, безперечно, мирова угода не є чисто цивільно-правовим інститутом, оскільки, цивільне право характерне своєї диспозитивністю, але у випадку мирової угоди, право на її укладання обмежене владними повноваженнями суду.

При цьому, у контексті даного дослідження вбачається доцільним дослідити досвід країн Західної Європи. Так, на відміну від України, окремі глави присвячені мировій угоді містяться у діючих цивільних кодексах країн романо-германської правової системи (Франція, ФРН, Польща, Іспанія, Греція та інші). Зокрема, у статті 2044 Цивільного кодексу Франції дається визначення мировій угоді, як договору, в силу якого сторони закінчують наявний спір між ними або попереджають виникнення спору в майбутньому [8, с. 24].

Окрім того, слід зазначити, в Україні також можливо укласти позасудову мирову угоду. Так, відповідно до ч. 1 ст. 627 ЦК України сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та 188 справедливості [9]. Тобто, законодавець допускає, що сторони можуть укласти цивільноправову мирову угоду, відповідно до якої, наприклад, одна сторона буде зобов'язана відмовитись від позову, а інша сторона – виплатити компенсацію тощо. Однак, проблемою є те, що на практиці використовується однакова назва для абсолютно різних правових категорій. Так, наприклад, у справі 752/9083/16-ц в умовах мирової угоди сторони вказали, що відмовляються від заявлених позовних вимог один одному. Однак, Касаційний цивільний суд у складі Верховного суду своєю ухвалою від 27 лютого 2019 року відмовив у затвердженні мирової угоди, де

вказав, що мирова угода укладається щодо прав і обов'язків стосовно предмета спору, а не вчинення процесуальних дій. Натомість, відмова від позову є процесуальною дією, відмінною від укладання мирової угоди [10]. Тобто, суд дійшов висновку, що сторони уклали між собою цивільно-правову мирову угоду на яку хотіли поширити наслідки укладення цивільно-процесуальної мирової угоди.

Прихильники другого підходу виходять з того, що мирова угода – це процесуальний договір або ж процесуальна дія. Мирова угода, відповідно до цієї точки зору, являється угодою про ліквідацію спору, що знаходиться на розгляді суду та яка затверджується судом.

Р. Е. Гукасян відзначав, що мирова угода – це процесуальна дія, стверджуючи, що: «Процесуально-правове значення мирових угод полягає в тому, що вони є актами вирішення цивільно-правового спору. У цьому подібність їх змісту із змістом судового рішення». Як аргумент своєї позиції Р. Е. Гукасян також вказував на те, що мирова угода виникає через процесуальні відносини, змістом яких є дія. На думку, Р. Е. Гукасяна процесуальною дією буде волевиявлення сторін на укладення мирової угоди [11, с. 142].

О. Г. Бортнік у своєму дисертаційному дослідженні вказує, що мирова угода за своїми властивостями та правовими наслідками може бути прирівняна до судового рішення. Також, вчена надає авторське визначення мирової угоди як цивільного процесуального акту, яким припиняється цивільно-правовий спір на основі взаємоузгодженої волі сторін шляхом визнання судом. Крім того, мирова угода втілюється у певній процесуальній формі: ухвалі про визнання мирової угоди та закриття провадження у справі [7, с. 7].

Проте, дані твердження є суперечливим, оскільки, мирова угода, укладена між сторонами в процесі, саме по собі не набуває властивостей, характерних для судового рішення. Лише в разі подання до суду спільної заяви сторін про затвердження мирової угоди з'являється елементарні процесуальні правовідносини. У зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди змінюється зміст правовідносин між позивачем та відповідачем. Змістом цих нових

правовідносин стане право сторони на укладення мирової угоди і обов'язок суду розглянути цю мирову угоду і винести відповідний судовий акт з цього питання: або про затвердження мирової угоди, або про відмову в його затвердженні. А юридичним фактом, що змінює зміст процесуальних правовідносин, стане подання до суду спільної заяви про затвердження мирової угоди, оскільки, внаслідок її укладення мирової угоди обов'язковість її виконання не виникає. Натомість, така властивість мирова угода набуває лише в разі затвердження її судом.

Існує також третій (змішаний) підхід, відповідно до якого під мировою угодою розуміють складну юридичну конструкцію, яка містить договір в значенні цивільно-правової угоди і ряду процесуальних складових. В цьому випадку прихильники даної концепції відзначають подвійну природу мирової угоди, вважаючи, що вона має так само як матеріально-правові, так і процесуальні характерні риси. Вбачається, що такий підхід до визначення мирової угоди є найбільш правильним, оскільки він поєднує в собі основні переваги двох попередніх точок зору і в той же час дозволяє усунути їх недоліки. Основою мирової угоди завжди є цивільно-правова угода, яка повинна відповідати нормам матеріального права, але в той же час вона також повинна відповідати нормам процесуального права, оскільки, укладається в певному порядку, який регулюється процесуальним законодавством, і має бути затверджений судом. Проте серед 189 прихильників даної концепції відсутня єдність у розумінні, які елементи мирової угоди охоплюються її цивільно-правовою природою, а які – цивільно-процесуальною.

Висновки та пропозиції. На нашу думку, найбільш обґрунтованою є третя позиція, відповідно до якої мирова угода має дуалістичну правову природу: матеріально-правові та процесуально-правові аспекти. Таке твердження базується на тому, що мирова угода є складним правовим інститутом, який використовується у різноманітних галузях процесуального права, таких як, цивільний та господарський процес, виконавче провадження, також, при процедурі банкрутства, третейському та арбітражному розгляді. Окрім того,

мирова угода існує в площині матеріального права, оскільки, мирова угода можлива лише в тих випадках, коли сторони вже пов'язані матеріальними правовідносинами. Тому вбачається нелогічним віднесення мирової угоди виключно до цивільного права або цивільного процесу, натомість, змішана позиція є найбільш правильною, оскільки вона поєднує в собі основні переваги двох попередніх точок зору і в той же час дозволяє усунути їх недоліки.

Встановлено, що мирова угода у цивільному процесі має наступні ознаки: двосторонній договір; може укладатись лише між сторонами судового процесу та щодо наявного між ними спору; обов'язково затверджується судом; наслідком її затвердження є ліквідація спору між учасниками; виконується в примусовому порядку.

Окрім того, досліджено три основні підходи щодо поняття мирової угоди: матеріально-правова, процесуальна і змішана. Зроблено висновок, що змішана позиція є найбільш правильною, оскільки вона поєднує в собі основні переваги двох попередніх точок зору і в той же час дозволяє усунути їх недоліки.

Аннотация. Стаття посвящена исследованию положений законодательства, судебной практики и доктрины относительно правовой природы мирового соглашения в гражданском процессе Украины. На основе анализа норм Гражданско-процессуального кодекса Украины выделены ключевые признаки мирового соглашения. Исследовано три основных подхода, что установились среди ученых, в понимании правовой природы мирового соглашения, такие как: материально-правовая, процессуальная и смешанная. Установлено, что смешанная позиция наиболее правильной, поскольку она сочетает в себе основные преимущества двух предыдущих точек зрения и в то же время позволяет устранить их недостатки.

Ключевые слова: мировое соглашение, гражданский процесс, договор.

Abstract. The article is devoted to the study of the provisions of legislation, case law and doctrine on the legal nature of the settlement agreement in the civil process of Ukraine. Based on the analysis of the norms of the Civil Procedure Code of Ukraine, the key features of the amicable agreement have been identified. Three main approaches that have been established among scholars to understand the legal nature of the settlement agreement, such as: substantive, procedural and

mixed. It is established that the mixed position is the most correct as it combines the main advantages of two previous points of view and at the same time allows to eliminate their lacks.

Key words: the settlement agreement, civil process, transactions

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618- IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 08.09.2020).
2. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного суду від 12.06.2018 у складі № 908/1604/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74691752> (дата звернення: 08.09.2020)
3. Соколянський Д. В. Мирова угода сторін у цивільному судочинстві України: постановка проблеми. Актуальні проблеми держави і права. 2012. № 66. С. 348–353. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_66_52
4. Ятченко Є. О. Укладення мирової угоди під час здійснення судочинства та у виконавчому провадженні. Судова апеляція. 2015, №4. С. 41–48.
5. Штефан М. Й. Цивільний процес: підруч. [для юридичних спеціальностей вищих закладів освіти]. К.: Ін Юре, 1997. 608 с.
6. Лазарев С. В. Мировое соглашение в гражданском процессе: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.15. Екатеринбург, 2005. 195 с.
7. Бортнік О. Г. Мирова угода в цивільному судочинстві: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2007. 189 с. 190
8. Рожкова М. А. Мировая сделка: использование в коммерческом обороте: монография. Москва : Статут, 2005. 572 с.
9. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 09.09.2020) 10. Ухвала Верховного суду у складі Касаційного цивільного суду від 27 лютого 2019 року у справі 752/9083/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80224016>
11. Гукасян Р. Е. Проблема в советском гражданском процессуальном праве: монография. Саратов, 1970. 190 с.

Додаток № 2

Декларація щодо унікальності текстів роботи та
невикористання матеріалів інших авторів без посилань

Прізвище, ім'я, по батькові

Факультет

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма**ДЕКЛАРАЦІЯ**

Усвідомлюючи свою відповідальність за надання неправдивої інформації стверджую, що подана магістерська робота на тему: «Мирова угода у цивільному процесі» є написаною мною особисто.

Одночасно заявляю, що ця робота:

- не передавалась іншим особам і подається до захисту вперше;
- не порушує авторських та суміжних прав закріплених статтями 21-25 Закону України «Про авторське право та суміжні права»;
- не отримувались іншими особами, а також дані та інформація не отримувались в недозволений спосіб.

Я усвідомлюю, що у разі порушення цього порядку моя магістерська робота буде відхилена без права її захисту, або під час захисту за неї буде поставлена оцінка «незадовільно».

Дата і підпис студента